

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AŞAĞI MURAT-TUNCELİ DAĞLIK YÖRESİ'NİN
TARIMSAL YAPISI

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Ayşe ÇAĞLIYAN

HAZIRLAYAN
Ela ÜNLÜ

ELA ZİĞ-2008

T. C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AŞAĞI MURAT-TUNCELİ DAĞLIK YÖRESİ'NİN TARIMSAL
YAPISI**

Bu tez / /2008 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/ oy
çokluğu ile kabul edilmiştir.

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Ayşe ÇAĞLIYAN

Üye:

Üye:

Bu tezin kabulü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun/...../ 2008
tarih ve/..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç Dr. Ahmet AKSİN
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

T. C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AŞAĞI MURAT-TUNCELİ DAĞLIK YÖRESİ'NİN TARIMSAL
YAPISI**

Bu tez / /2008 tarih inde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/ oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Ayşe ÇAĞLIYAN

Üye:

Üye:

Bu tezin kabulü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun// 2008 tarih ve/..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi
“AŞAĞI MURAT-TUNCELİ DAĞLIK YÖRESİ’NİN TARIMSAL
YAPISI
Ela ÜNLÜ
Fırat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Coğrafya Anabilim Dalı
Sayfa:XIII+125 ELAZIĞ-2008

Ekonomik yapısı tarıma dayalı olan ülkemizde, tarımla ilgili çalışmalara bir örnek olması amacıyla hazırlanan bu tezde; Doğu Anadolu Bölgesi’nin, Yukarı Fırat Bölümü’nde yer alan Aşağı Murat -Tunceli Dağlık Yöresi ele alınmıştır.

Son derece dağlık bir özellik gösteren yörede, tarım alanlarının dağılımında özellikle topografyanın etkili olduğu ve tarım alanlarına yetiştirilen ürünlerin miktar ve çeşidindeki değişmelerin iklim, hidrografiya ve toprak özelliklerine bağlılık gösterdiği ortaya konulmuştur.

Çalışmamızda bitkisel üretim ve hayvancılık faaliyetlerini n özellikleri ortaya konulmuş ve bu özellikler sonucunda yöre içerisindeki sahaların bitkisel üretim de mi, hayvancılıkta mı öne çıktığı saptanmıştır. Tarımsal faaliyetlerde yetersizlikler olduğu görülmüş, yöre halkı için tarımın önemi ve geliştirilmesinin zorunluluğu belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yöre, Tarım, Hayvancılık.

SUMMARY
MASTER THESIS
“THE AGRICULTURAL STRUCTURE OF DOWN MURAT -TUNCELİ
MOUNTAINOUS REGION (1995-2004) ”

The University of Firat
The Enstitute of Social Science
The Department of Geography
Page: XIII+125 ELAZIĞ-2008

This Project takes up Down Murat-Tunceli Mountainous Region which takes part on upwords Firat of East Region as an example of our country which has an economy depends on farming.

Topography is effective on dispersion of farming field in region which has an mountainous characteristic. It is exposed that quantity and variations of farming products depend on climate, hydrography and ground features.

Features of vegetable production and stock breeding activities are exposed in our project. At the end of these features it is determined that field in region are important for stockbreeding or vegetable production. Insufficiencies about farming activities are exposed, importance of farming and development obligation are determined.

Key Words: Region, Agriculture, Stock Farming

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
SUMMARY	II
İÇİNDEKİLER	III
TABLolar LİSTESİ	V
GRAFİKLER LİSTESİ	VII
HARİTALAR LİSTESİ	IX
ÖNSÖZ	IX
BİRİNCİ BÖLÜM	1
1. GİRİŞ	1
1. 1. Araştırma Alanının Yeri ve Sınırları	1
1. 2. Doğal Ortam Özellikleri	2
1. 3. Araştırmanın Amacı	4
1. 4. Malzeme ve Metod	4
1.5. Daha Önce Yapılmış Çalışmalar	6
İKİNCİ BÖLÜM	9
2. DOĞU ANADOLU BÖLGESİ'NİN GENEL TARIM ÖZELLİKLERİ	9
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	12
3. AŞAĞI MURAT-TUNCELİ DAĞLIK YÖRESİ'NDE TARIMI ETKİLEYEN COĞRAFİ FAKTÖRLER	12
3. 1. Yeryüzü Şekilleri	12
3. 2. İklim Özellikleri	17
3. 2. 1. Sıcaklık	18
3. 2. 2. Yağış	21
3. 3. Hidrografik Özellikler	24
3. 4. Toprak Özellikleri	28
3. 4. 1: Toprak Sınıfları	30
3. 5. Nüfus Özellikleri	33
3. 6. Hakim Ekonomik Faaliyetler	37
3. 7. Genel Arazi Kullanımı	38
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	43
4. BİTKİSEL ÜRETİM	43
4. 1. Tarla Bitkileri	44
4. 1. 1. Tahıllar	45
4. 1. 1. 1. Buğday	48
4. 1. 1. 2. Arpa	51
4. 1. 1. 3. Mısır	52
4. 1. 1. 4 Yulaf	54
4. 1. 1. 5. Çavdar	55
4. 1. 2. Şeker Pancarı	56
4. 1. 3. Yem Bitkileri	59
4. 1. 3. 1. Yonca	63
4. 1. 3. 2. Korunga	64
4. 1. 3. 3. Fiğ	65
4. 1. 4. Baklagiller	65
4. 1. 4. 1. Nohut	66
4. 1. 4. 2. Fasulye	68
4. 1. 4. 3. Mercimek	--

4. 2. Sebzeçilik.....	68
4. 2. 1. Domates	68
4. 2. 2. Hıyar	70
4. 2. 3. Diğer Sebzeler	71
4. 3. Meyvecilik	74
4. 3. 1. Elma	75
4. 3. 2. Armut	77
4. 3. 3. Badem	78
4. 3. 4. Ceviz	81
4. 3. 5. Dut	84
4. 3. 6. Kayısı	87
4. 3. 7. Üzüm.....	90
4. 3. 8. Karpuz-Kavun	94
BEŞİNCİ BÖLÜM	96
5. HAYVANCILIK	96
5. 1. Küçükbaş hayvancılık.....	97
5. 2. Büyükbaş hayvancılık.....	100
5. 3. Diğerleri	102
5. 4. Yayılacılık Faaliyetleri	107
ALTINCI BÖLÜM	109
6. AŞAĞI MURAT-TUNCELİ DAĞLIK YÖRESİNİN TARIMSAL	
ÖZELLİKLERİNİN, YUKARI FIRAT BÖLÜMÜ'NDEKİ YERİ	109
YEDİNCİ BÖLÜM	116
7. SONUÇ VE ÖNERİLER	116
KAYNAKÇA	120
RAPORLAR VE İSTATİSTİKLER	124

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo: 1. Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresinde Bazı İlçelere Ait Sıcaklık Değerleri (1990 -2007).	19
Tablo 2 : Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresinde İlçelere Ait Donlu Günler Sayısı.	20
Tablo 3: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresinde Yıllara Göre Toplam, Şehir ve Köy Nüfusları	35
Tablo 4: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Sektörler Bazında İstihdam Edilen Nüfus Miktarı (1990-2000)	36
Tablo 5: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresinde İlçelere Göre Ortalama Tahıl Üretim Miktarları (1995 - 2007)	46
Tablo 6: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresinde Yıllara Göre Arpa ve Buğday Ekim Alanları (Hektar)	47
Tablo 7:Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresine Şeker Pancarı Ekim Alanları (Hektar)	56
Tablo 8: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresinde Bazı İlçelere Göre Ortalama Yem Bitkisi Miktarı (Ton) (1995-2004)	60
Tablo 9:Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresinde Yıllara Göre Yem Bitkisi Ekim Alanları (Hektar)	61
Tablo 10: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresinde İlçelere Göre Ortalama Baklagil Miktarı(Ton) (1995 - 2004)	66
Tablo 11: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Ortalama Sebze Üretim Miktarları(Ton) (1995 -2004)	69
Tablo 12: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde İlçelere Göre Ortalama Meyve Üretim Miktarı (1995 - 2004)	74
Tablo 13: :Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Armut Ağacı Sayısı	77
Tablo 14: :Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Badem Ağacı Sayısı (Adet)	80
Tablo 15: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresinde Yıllara Göre Ceviz Ağacı Sayısı (Adet)	84
Tablo 16: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Dut Ağacı Sayısı (Adet)	86
Tablo 17: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Kayısı Ağacı Miktarı (Adet)	90
Tablo 18: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde İlçelerin Ortalama Sıcaklık Değerleri (1990 -2007)	92
Tablo 19: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Üzüm Asması Sayısı (Adet)	93
Tablo 20: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde İlçelere Göre Hayvan Sayısı (1995 -2004)	96
Tablo 21: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Yetiştirilen Tarla Ürünlerinin, Bölüm ve Diğer Yörelere İçindeki Payı (%)	110
Tablo 22: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Üretilen Meyvelerin Bölüm ve Diğer Yörelere İçindeki Payı (%)	112
Tablo 23: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Üretilen Sebzelerin Bölüm ve Diğer Yörelere İçindeki Payı (%)	113

Tablo 24: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'ndeki Hayvanların Bölüm ve Diğer Yörelere İçindeki Payı (%)

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Mazgirt ilçesinin Aylık Ortalama Minimum Sıcaklık Değerleri (1990-2007)	21
Grafik 2: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresinde İlçelere Göre Ortalama Aylık Toplam Yağış Miktarı (1990-2007)	22
Grafik 3: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde İlçelere Göre Ortalama Kar Yağışlı Günler Sayısı (1990-2007)	23
Grafik 4: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Dağılımı (1990)	37
Grafik 5: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Dağılımı (2000)	37
Grafik 6: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Tarla Bitkilerinin Ortalama Miktarı (1995 -2004)	44
Grafik 7: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Üretilen Tarla Bitkilerinin İlçelere Göre Ortalama Miktarları (1995-2004)	45
Grafik 8: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Yıllara Göre Buğday ve Arpa Üretimi (1995 -2004)	46
Grafik 9: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde İlçelere Göre Ortalama Buğday Miktarı (1995 -2004)	49
Grafik 10: Divriği İlçesinde Bazı Yıllara Göre Aylık Ortalama Donlu Günler Sayısı	49
Grafik11: Divriği İlçesinin Yıllara Göre Buğday Üretimi (1995 -2004)	50
Grafik 12: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde İlçelere Göre Ortalama Arpa Üretimi (1995 -2004)	52
Grafik 13: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin İlçelere Göre Ortalama Mısır Üretimi (1995 -2004)	53
Grafik 14: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Mısır Üretimi (1995 -2004)	54
Grafik 15: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin İlçelere Göre Ortalama Yulaf Üretimi (1995 -2004)	54
Grafik 16: Kuluncak İlçesinin Yıllara Göre Yulaf Üretimi (1995 -2004)	55
Grafik 17: Gürün İlçesinin Yıllara Göre Çavdar Üretimi (1 995-2007)	56
Grafik 18: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin İlçelere Göre Ortalama Şeker Pancarı Miktarı (1995 -2004)	58
Grafik 19: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Şeker Pancarı Üretimi (19 95-2007)	58
Grafik 20: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Bazı İlçelerin Ortalama Yem Bitkisi Miktarı (1995 -2004)	62
Grafik 21: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Yem Bitkisi Ür etimi (1995-2004)	63
Grafik 22: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde İlçelere Göre Ortalama Yonca Üretimi (1995 -2004)	63
Grafik 23: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde İlçelere Göre Ortalama Fi ğ ve Korunga Üretimi (1995-2004)	64
Grafik 24: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde İlçelere Göre Ortalama Baklagil Üretimi (1995 -2004)	65

Grafik 25: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Baklagil Üretimi (1995-2004)	67
Grafik 26: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin İlçelere Göre Ortalama Sebze Üretimi (1995 -2004)	69
Grafik 27: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Domates Üretimi (1995-2004)	70
Grafik 28: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Sebze Üretimi (1995 -2004)	72
Grafik 29: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde İlçelere Göre Ortalama Elma ve Armut Üretimi (1995-2004)	76
Grafik 30: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Elma -Armut Üretimi (1995-2004)	76
Grafik 31: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin İlçelere Göre Ortalama Ceviz ve Badem Üretimi (1990-2004)	79
Grafik 32: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Badem Üretimi (1995 -2004)	80
Grafik 33: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin İlçelere Göre Ortalama Aylık Donlu Günler Sayısı (1990-2007)	81
Grafik 34: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Ceviz Üretimi (1995 -2004)	82
Grafik 35: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Dut Üretimi (1995-2004)	86
Grafik 36: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Kayısı Üretimi(1995 -2004)	88
Grafik 37: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin İlçelere Göre Ortalama Kayısı Üretimi (1995-2004)	89
Grafik 38: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin İlçelere Göre Ortalama Üzüm Üretimi (1995 -2004)	91
Grafik 39: Arapkir İlçesinin Aylık Ortalama Sıcaklık Değerleri (1990-2007)	92
Grafik 40: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Üzüm Üretimi (1995 -2004)	93
Grafik 41: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Karpuz -Kavun Üretimi	95
Grafik 42: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin İlçelere Göre Küçükbaş Hayvan Sayısı (1995 -2004)	99
Grafik 43: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Küçükbaş Hayvan Sayısı (1995 -2004)	99
Grafik 44: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin İlçelere Göre Sığır Sayısı (1995 -2004)	101
Grafik 45: Aşağı Murat Dağlık Yöresinin Yıllara Göre Sığır Sayısı (1995 -2004)	102
Grafik 46: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin İlçelere Göre Binek -Yük Hayvanı Sayısı (1995-2004)	104
Grafik 47: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Binek -Yük Hayvanı Sayısı (1995-2004)	104
Grafik 48: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin İlçelere Göre Yumurta Tavuğu Sayısı (1995 -2004)	105
Grafik 49: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Yumurta Tavuğu Sayısı (1995 -2004)	106
Grafik 50: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin İlçelere Göre Kümes Hayvanı Sayısı (1995 -2004)	106
Grafik 51: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Kümes Hayvanı Sayısı(1995 -2004)	107

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Lokasyon Haritası	1
Harita 2: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Topografya Haritası	Hata! Yer işareti ta
Harita 3: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Toprak Haritası (1997)	30
Harita 4: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Arazi Kabiliyet Sınıfları Haritası (1997)	32
Harita 5: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Arazi Kullanım Haritası (1997)	40
Harita 6: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Ortalama Tahıl Üretiminin Dağılışı (1995 -2004)	51
Harita 7: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Ortalama Şeker Pancarı Üretiminin Dağılışı (1995 -2004)	57
Harita 8: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Ortalama Yem Bitkisi Üretiminin Dağılışı (1995 -2004)	60
Harita 9: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Ortalama Baklagil Üretiminin Dağılışı (1995 -2004)	67
Harita 10: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Ortalama Domates Üretiminin Dağılışı (1995 -2004)	70
Harita 11: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Ortalama Hıyar Üretiminin Dağılışı (1995 -2004).	71
Harita 12: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Bazı Sebzelerin Ortalama Üretiminin Dağılışı (1995 -2004)	72
Harita 13: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Bazı Sebzelerin Ortalama Miktarının Dağılımı (1995 -2004)	73
Harita 14: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Ortalama Elma - Armut Üretiminin Dağılışı (1995-2004)	75
Harita: 15. Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Sert Kabuklu Meyvelerin Ortalama Üretiminin Dağılışı (1995-2004)	83
Harita 16: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Ortalama Dut Üretiminin Dağılımı (1995-2004)	85
Harita 17: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Ortalama Kayısı Üretiminin Dağılışı (1995 -2004)	88
Harita 18: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Ortalama Üzüm Üretiminin Dağılışı (1995-2004)	91
Harita 19: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Ortalama Karpuz -Kavun Üretiminin Dağılışı (1995-2004)	94
Harita 20: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Küçükbaş Hayvan Miktarının Dağılışı (1995)	98
Harita 21: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Küçükbaş Hayvan Miktarının Dağılışı (2004)	98
Harita 22: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Sığır Miktarının Dağılışı (1995)	100
Harita 23: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Sığır Miktarının Dağılışı (2004)	101
Harita 24: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Binek -Yük Hayvanı Miktarının Dağılışı (1995)	103

Harita 25: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Binek-Yük Hayvanın Miktarının Dağılışı (2004)	103
Harita 26: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Kümes Hayvanı Miktarının Dağılışı (1995-2004)	105

ÖNSÖZ

Tarım, ülkemizin en önemli kaynaklarından biri olmakla birlikte çalışma sahamızın içinde yer aldığı Doğu Anadolu Bölgesi'nde, yeryüzü şekillerine bağlı olarak tarım alanlarının son derece sınırlı olması nedeniyle bu faaliyet yeterince gelişmemiştir. Bununla birlikte, bitkisel üretimdeki bu geriliğe rağmen yöremiz, hayvancılık faaliyetlerinde ülkemizin en önde gelen bölgesi içinde yer alır. Yöremiz hakim ekonomik faaliyetleri (hayvancılığın başlıca geçim kaynağı olması, tarımın ancak belirli alanlarda yapılması fakat bu alanlarda yetiştirilen ürünlerin halkı besleyecek hatta bazı ürünlerde dış pazarlara sunabilecek kadar yüksek üretim miktarlarına sahip olması, sanayinin gelişmemiş olması gibi) açısından Doğu Anadolu Bölgesi'ne benzemektedir.

Aşağı Murat-Tunceli Yöresi'yle ilgili çalışmaların sayıca az olması nedeniyle, bu konuda yapılmış bir çalışmanın faydalı olacağı kanısındayım.

Çalışma konumuzun seçiminde bana yardımcı olarak tez yöneticiliğimi üstlenen, manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, öneri ve yönlendirmeleriyle çalışmamın tamamlanmasında büyük katkıları olan danışman hocam sayın Yrd. Doç. Dr. Ayşe ÇAĞLIYAN'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Aynı zamanda, tez çalışmasında kullandığım kaynaklara ulaşmada büyük katkıları gördüğüm başta Arş. Gör. Esen DURMUŞ, Yrd. Doç. Dr. İlhan Oğuz AKDEMİR, Yrd. Doç. Dr. Handan ARSLAN olmak üzere bölümümüz öğretim üyelerine sonsuz teşekkürler ederim. Harita çizimlerinde yardımlarını gördüğüm bölümümüz yüksek lisans öğrencilerinden Muzaffer SİLER ve lisans öğrencilerinden Fatih GEZMAN'a teşekkür ederim.

Yaptığım bu çalışmada, her zaman yardımcı olan ve desteklerini esirgemeyen başta annem olmak üzere eşim, babam, kızım ve bütün aileme çok teşekkür ederim.

Ela ÜNLÜ

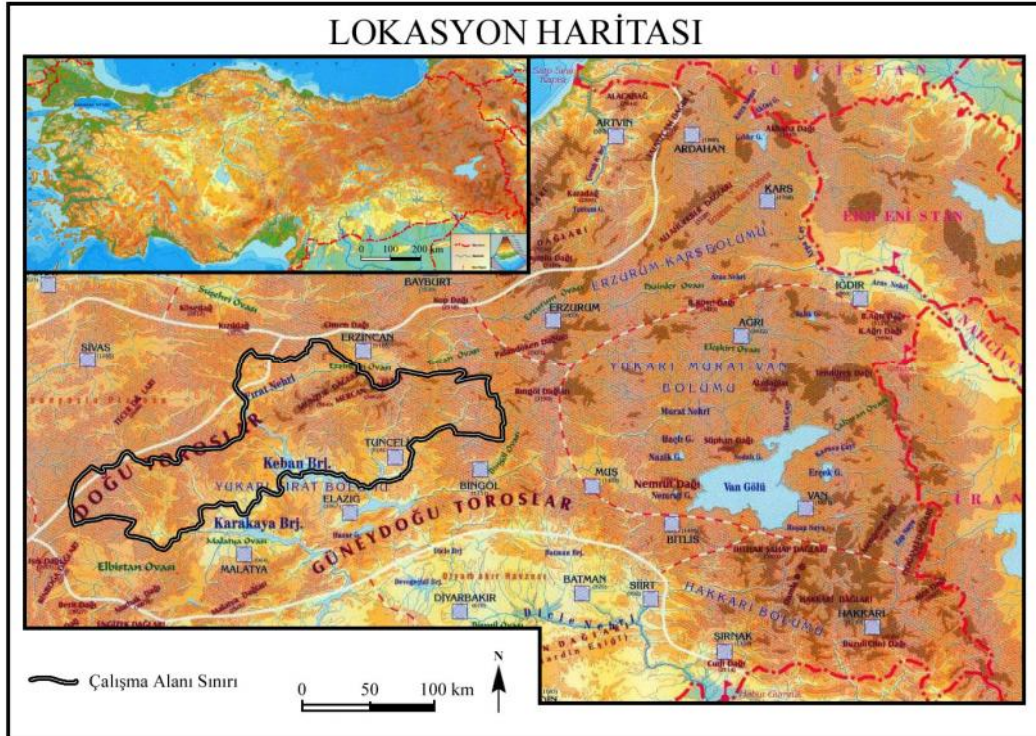
ELAZIĞ-2008

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1. 1. Araştırma Alanının Yeri ve Sınırları

Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi, Doğu Anadolu Bölgesi'nde, Yukarı Fırat Bölümü'nün sınırlarına dahildir. Doğu Anadolu Bölgesi'nden elverişli iklim koşulları, daha geniş tarım arazilerinin varlığı, yeryüzü şekillerinin daha çeşitli olması gibi etkenlere bağlı olarak ayrılmış bulunan Yukarı Fırat Bölümü; doğuda Muş Ovası, Şerafettin ve Bingöl Dağlarını dışarıda bırakarak Şakşak ve Kop-Kızıldağlar; batıda Kızıl ve Tahtalı sırası; güneyde Binboğa, Nurhak ve Güneydoğu Toroslar'ın etekleri ile hudutlanmıştır (Yücel, 1987: 126).

Harita 1: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Lokasyon Haritası

Yukarı Fırat Bölümü güneyde Doğanşehir depresyonu ile Kulp merid yeni arasında Güneydoğu Toroslar'ın dış etekleri, doğuda Muş depresyonunun batı kenarından başlayarak Bingöl volkan kütesini doğuda bırakmak üzere Tercan havzası'nın doğu kenarında uzanan bir hat tehdit eder. Bu radar itibarıyla sınır, Kocis ve

Spikör dağlarını ihtiva etmek üzere Refahiye dağına, Tecer dağlarına ve Kangal havzasını batıda bırakmak şartıyla, Yukarı Çaltı ırmağı boyunca Çetinkaya'nın hemen güneyinde uzanan ve Malatya havzası'nın batı kenarını tehdit eden dağlar üzerinden geçerek Güneydoğu Toroslar'a kavuşur (Erinç, 1953: 109).

Yukarı Fırat Bölümü bir takım yörelere ayrılmıştır. Bunların görünümü genel olarak doğu-batı yönünde uzanan dağlar ve bu dağlar arasına yerleşmiş çukurluklar şeklindedir. Bölümün alt yöreleri kuzeyden güneye doğru; Erzincan-Tercan Oluğu Yöresi, Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi, Elbistan-Muş Oluğu Yöresi ve Güneydoğu Toroslar Yöresidir. Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi, Yukarı Fırat Bölümü'nün kuzey kesiminde bulunur ve Doğu Anadolu Bölgesi'nin İç Anadolu Bölgesi'yle olan batı sınırınıdır. Bu kesimde, yörenin sınırları iç erisine İç Anadolu'nun coğrafi hudutları içerisinde yer alan Sivas ilinin Divriği ve Gürün ilçeleri de dahil olur. Yöre, kuzeyde Karadeniz Bölgesi ve Erzincan-Tercan Oluğu yöresi; güneyde Elbistan-Muş Oluğu yöresi ile komşudur (Harita 1). Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi, Murat nehri'nin kuzeyinde, batıdan ve kuzeyden Fırat nehri ile kuşatılan geniş bir bölgedir. Kuzeyde Munzur dağları ile Koşan Dağlarının doğusunda devam eden yeknesak bir karakter arz eder. Binboğaların uzantısı sayılan Munzur-Mercan dağlarının dik yamacı Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin son bulduğunu haber verir. Oluşan dağlar ve depresyonlar burada yörenin küçük hücreleri durumunda olmasına karşılık, kuzeydeki yükseltiye ulaşamayan dağ sıraları da vardır. Yörenin alt bölümleri: Munzur dağları, Tunceli Dağları ve çevresi, Koşan dağları, Kiğı Dağları ve çevresi, Karakoçan çukurluğu ve çevresi, Göynük çayı vadisi ve Şerafettin dağları, Karlıova çevresidir (İlbasmış, 1998: 11).

Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin sınırları içerisine Tunceli ilinin tamamı, Bingöl ilinin Adaklı, Kiğı, Yayladere ve Yedisu; Elazığ'ın Ağın; Malatya'nın Arapkir, Arguvan, Darende, Hekimhan, Kuluncak; Sivas'ın Divriği, Gürün ve Erzincan'ın İliç, Kemah ve Kemaliye ilçeleri girmektedir (Harita 1).

1. 2. Doğal Ortam Özellikleri

Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi, son derece arızalı topografya özelliklerine sahiptir. Yörede, arazinin büyük bir kısmı dağlar ve yüksek platolarla kaplıdır. Munzur Dağları'nın ortalama yükseltisi 3000 metrenin üzerinde

kuzeybatısı, kuzey ve kuzeydoğusunda zor geçit veren sıralar halinde 130 kilometre boyunca uzanır. Bununla birlikte tarıma uygun geniş ovalar çok azdır. Zerenlik ovası ve Ovacık ilçesi güneyindeki Yeşilyazı ovası başlıca ovalardır. Vadiler akarsular tarafından fazlaca yarılmıştır. Bu nedenle vadiler oldukça dar ve diktir. Bu vadiler güney doğrultulu olup, dağlar arasında ulaşımı sağlayan geçitlerdir. Fırat ırmağı vadisi, Peri suyu vadisi, Karasu vadisi ve Kozluk vadisi başlıca vadilerdir.

Ülkemizin en önemli akarsularından Fırat nehri ve ana kollarından Murat nehrinin aşağı çıkışı yöremizden geçer. Yöremiz adını Murat nehri'nin bu kesiminden almıştır. Ayrıca ülkemizin 2. büyük barajı olan Keban barajı yörenin güneydoğu sınırını oluşturur. Yörenin batı kesiminde ise Tohma suyu ve kolları arazinin büyük bir kısmını kaplar. Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi, yüksek ve dağlık olduğundan özellikle kışın karın çok yağması ve yağmur suları akarsuları sürekli besler, bu nedenle çok akarsu vardır.

Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde fiziki coğrafya özellikleri, iklim farklılıkları ve çok zengin olan su kaynaklarına bağlı olarak ortaya çıkan biyolojik çeşitlilik, doğal ortamın özellikle bahar aylarında bitki örtüsü bakımından zengin bir görüntü ortaya çıkarmasını sağlamıştır. Yöre İran-Turan fitacoğrafik bölgesi içinde yer alan, Doğu Anadolu orman kuşağında kalır. En yaygın orman örtüsüne kuzeydoğu taraflarında, bilhassa Tunceli çevresinde rastlanır. Vadilerde ve akarsu boylarında meşe ağaçlarının yanı sıra ardıç, gürgen, dişbudak, akağaç, söğüt ve çınar ağaçları bulunur, platolarda ise doğal bitki örtüsünü kısa boylu otlar oluşturur. Bitki örtüsü bakımından çok zengin olan Munzur dağı Milli Parkında 1518 çeşit bitki kayıtlı olup, bunlardan 43 çeşidi Munzur dağında, 227 çeşidi Türkiye'de endemik türlerdendir.

Munzur Vadisi tabanında ve su boylarında karışık olarak karaağaç, akağaç, kızılğaç, dişbudak, çınar, asma, huş, ceviz, yabani fındık, kavak, söğüt ve çalı türünden oluşan zengin bir bitki örtüsü bulunur. Orman altı florası, meşelerin koru niteliğinde bulunduğu yerlerde zengindir.

Yörenin büyük bir kesiminde yüzey kahverengi ve kahverengi orman toprakları ile kaplıdır. Alüvyal topraklara çok az miktarda ve ancak akarsu kenarlarında rastlanmaktadır. Arazinin büyük bölümü çoğunlukla 6. ve 7. sınıf topraklardır. Aşağı

Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde 1., 2. ve 3. sınıf topraklara küçük parçalar halinde Keban Baraj Gölü'nün etrafında ve akarsu vadilerinin kenarların da rastlanır.

1. 3. Araştırmanın Amacı

Araştırmamızın temel amacı tarihi insanlık kadar eski olan, insanların yaşamları için son derece gerekli bitkisel üretim ve hayvancılık faaliyetlerinin Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'ndeki özelliklerini belirlemek, buradaki tarımsal faaliyetlerin bölge düzeyindeki önemini, bölge ekonomisine katkısını, ekonomik faaliyetlerin büyüklüğünü ve yöre halkına etkilerini ortaya koymaktır. Araştırma sahamız son derece engebeli topografya ve bitkisel üretimi kısıtlayan iklim özellikleri göstermektedir. Bu nedenle tarımsal faaliyetler açısından özellikle bu iki faktörün etkileri vurgulanma k amaçlanmıştır.

Doğu Anadolu Bölgesi'nde çok kısa mesafelerde bile, birbirinden farklı özelliklerle ayrılan alanlar bulunur. Örneğin; Iğdır Ovası etrafını çeviren yüksek dağların arasında, deniz seviyesinden aşağıda kalmış, bu nedenle Doğu Anadolu Bölgesi içerisinde mikroklima alanı oluşturmuştur. Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde de Iğdır Ovası karakterinde bir mikroklima alanı ayırt edilmese de yöre, gerek sosyo-ekonomik özellikler gerekse yeryüzü şekilleri açısından farklı alanlara ayrılmıştır. Yine Doğu Anadolu Bölgesi 'nde olduğu gibi yeryüzü şekilleri kuzeydoğuda daha dağlık iken, güneye, özellikle güneybatıya doğru gittikçe arazi yüksekliği kaybeder ve daha sade bir hal alır. Şiddetli karasal iklim yumuşar, ayrıca tarım hayvancılığın önüne geçer.

Yörenin araştırma sahası olarak seçilmesinin nedeni, bu şekilde geniş Doğu Anadolu Bölgesi'ne çok benzeyen minyatür bir karakter göstermesi dir.

1. 4. Malzeme ve Metod

Çalışmamız bir alan çalışması olmayıp, istatistik ve literatür çalışmasıdır. Bu nedenle, çalışmalarımıza başlarken öncelikli olarak konu ve yöre ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Çalışmamıza konu olan yörede tarımsal faaliyetleri etkileyen en önemli unsurların topografya ve iklim özellikleri olduğu ortaya konulmuş, bu nedenle yöreye ait bir topografya haritası hazırlanmış ve yörenin ayrıntılı iklim verileri elde edilmiştir. Ayrıca yörenin bitkisel üretim ve hayvancılık :

göstermek için 1995 yılından başlayarak 2004 yılına kadar olan verilere ulaşılmıştır. TÜİK'in verileri 1991 yılından itibaren düzenlenmeye başlanmıştır. Ancak, TÜİK 'den 1995-2004 yılları arasındaki veriler gönderildiği için çalışmamız bu yıllar arasını kapsamaktadır. TÜİK'den alınan ve ilçelere göre düzenlenmiş olan ham veriler düzenlenerek tablolar oluşturulmuştur. Elde edilen ilk tablolardan sonra konularımıza uygun yeni tablolar ve grafikler çizilmiştir. Eldeki istatistiki verilere dayanılarak ürün haritaları çizilmiştir. Bu haritalar çizilirken, ürünlerin 1995 ve 2004 yılları arasındaki 10 yılın ortalamaları alınarak, ürünlerin ilçelere göre oransal dağılışı verilmeye çalışılmıştır.

Bitkisel üretimde arazinin toprak özellikleri büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle toprak envanterlerinden yöreye ait toprak özellikleri çıkarılmış ve Toprak, Arazi Kullanım ve Arazi Kabiliyet Sınıfları haritaları oluşturulmuştur. Bu haritalar hazırlanırken. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün , 1997 yılına ait İl Arazi Varlıkları Kitapları'ndan faydalanılmıştır.

TÜİK'e ait 1995-2004 yılına ait veriler düzenlenmiş, ürün miktarlarının ortalamaları alınıp, sayısal değerler elde edilmiş, bu sayısal değerlerin toplam üretim içindeki yüzdeleri hesaplanarak, daire grafikler oluşturulmuştur Bu daire grafikler de ürün miktarına göre çapları belirlenen alanlara yerleştirilmek suretiyle ürünlerin dağılışı haritaları oluşturulmuştur.

Çalışma sahamızın sınırları çizilirken, ilçe sınırları baz alınmıştır. Çünkü TÜİK verileri ilçelerin bütününe kapsamaktadır. Dolayısı ile yöre sınırlarını aşan bir sınırı kabul etmek zorunluluğu doğmuştur. Örneğin yörenin kuzeyinde yer alan Kemah ve İliç ilçelerinin sadece ilçe merkezleri ve çok az toprakları yöre sınırında olmasına rağmen istatistiki bütünlükten dolayı kuzey sınırımız genişlemiştir. Bu nedenle topografya, arazi kullanım, arazi kabiliyet, toprak ve ürünlerin dağılışı haritalarının sınırları, yöre sınırlarına uymamaktadır.

Araştırma alanımızı oluşturan Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi sınırları içinde Tunceli ilinin Merkez, Çemişgezek, Hozat, Mazgirt, Nazımiye, Ovacık, Pertek ve Pülümür ilçeleri, Bingöl ilinin Adaklı, Kiğı, Yayladere ve Yedisu; Elazığ'ın Ağın; Malatya'nın Arapkir, Arguvan, Darende, Hekimhan, Kuluncak; Sivas'ın Divriği, Gürün

ve Erzincan'ın İliç, Kemah ve Kemaliye ilçeleri olmak üzere toplam 23 ilçe sınırı esas alınmıştır.

Tarımsal faaliyetlerle ilgili araştırmalar, toplumumuzun değişik kesimlerinde sosyo-ekonomik yapının belirlenmesini amaçlayan araştırmaların bir parçasıdır. Bu nedenle bitkisel ve hayvansal üretim verileri, bunların yöre ekonomisine katkısı ve yöre halkının yaşam tarzına etkisi gibi faktörlerin tespitine yarayan bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen görsel malzeme ve literatür ışığında yörenin tarım özellikleri ile ilgili bir senteze ulaşmaya çalışılmıştır.

1.5. Daha Önce Yapılmış Çalışmalar

Bölgesel coğrafya çalışmalarına, her şeyden önce çalışma sahasının sınırlarının çizilmesi ile başlanmalıdır. 1941 yılında toplanan 1. Coğrafya Kongresi'nin yaptığı ve Türkiye'yi alt bölümlere ayırma çalışmaları sonunda, ülkemiz 7 coğrafi bölgeye ayrılmış, bununla beraber bu bölgeler de alt bölüm ve yörelere bölünmüştür. Yine çeşitli coğrafyacılar ülkemizi alt bölümlere ayırmak için bireysel çalışmalar da yapmıştır. Bunlardan YÜCEL (1987), "Türkiye Coğrafyası" adlı kitabında çalışma sahasının da içinde yer aldığı Yukarı Fırat Bölümü'nü; Güneydoğu Toroslar, Elbistan - Muş Ovası Oluğu, Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi, Hekimhan Eşiği ve Erzincan-Tercan Çukur Alanı olmak üzere beş yöreye ayırmıştır.

DARKOT (1943), Yukarı Fırat Bölümü'nü: Uzunyayla, Güneydoğu Toroslar ve kuzeyde buna eşlik eden alçak saha (Elbistan-Muş Ovası oluğu) ile Karasu ile Murat ırmağı arasındaki dağlık saha olmak üzere üç yöreye ayrılabilceğini belirtmiş, ERİNÇ ise "Doğu Anadolu Coğrafyası" adlı kitabında Yukarı Fırat Bölümü'nü morfolojik özelliklerine göre, batıda Doğanşehir depresyonu batısından, doğuda kulp yakınlarına kadar uzanan Güneydoğu Toroslar; bunun kuzeyinde Elbistan Havzası'ndan başlayıp Palu doğusuna kadar uzanan ve birbirinden eşiklerle ayrılan depresyonlar zinciri; Munzur dağları ile Murat ırmağı arasında uzanan, vadilerle yarılmış Aşağı Murat-Tunceli dağlık sahası ve bunun batı devamı niteliğindeki Gürün-Darende-Hekimhan ilçeleri arasındaki saha ve Munzur dağlarının kuzeyinde uzanan Erzincan-Tercan depresyonları ile Fırat vadisi şeklinde beş coğrafi üniteye ayırmıştır (Yiğit, 2002: 49).

Doğal çevreye yönelik bilimsel araştırmalarda EROL' un "Türkiye'nin Doğal Yöreleri" adlı çalışması önemli bir adımdır. EROL, bu çalışmasında Doğu Anadolu Bölgesi'nin sınırlarını çizmiş ve bölgeyi alt bölüm ve yörelere ayırmıştır. İLBASM İŞ (1998) ise bu çalışmanın ışığında "Oğuz Erol'a Göre Doğu Anadolu Bölgesi'nin Doğal Yöreleri" adlı bir yüksek lisans semineri hazırlamış, çalışma sahamız olan Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin sınırlarından bahsetmiştir. Beşeri ve ekonomik coğrafya konuları içinde bölge belirleme çalışmalarının en çok yapıldığı alan tarımdır. Bu konuda en eski çalışma SELEN'e aittir. Daha sonrasında ERİNÇ ve TUNÇDİLEK (1952) tarafından Türkiye'nin tarım bölgeleri ele alınmış ve farklı bir tasnifle sunulmuştur. Yine İZBIRAK tarafından hazırlanmış ve lise ders kitabında yayınlanmış olan "Türkiye Tarım Bölgeleri" haritası dikkat çekicidir

İZBIRAK (1985), "Liseler İçin Coğrafya" adlı kitabında Türkiye'nin tarım bölgelerine değinmiş, tarım bölgelerini ayıran sınırları kıyı bölgeleri, yüksek iç bölgeler ve yüksek dağların çizdiğini, bu tabii temele dayalı şekilde oluşmuş bulunan iklim bölgeleri ve yükseklik değerlerinin, tarım bölgelerinin belirlenmesinde etken olduğunu belirtmiştir. İZBIRAK, çalışma sahamızı "İç Bölgeler Çevresi Tarım Bölgesi" içine dahil etmiş ve bu bölgenin sınırlarını İç Anadolu Tarım Bölgesi ve Doğu Anadolu'nun doğu ve güney kısımlarını içine alan sahalardan geçirmiştir. Buraların çeşitli tarım (başta tahıl, sulanabilen yerlerde meyve ve sebze) ve hayvancılık sahaları olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte Bingöl ve Tunceli'yi "Doğu Anadolu ve Dağlık Yerler Tarım Bölgesi"ne dahil etmiştir. Burası ise, özellikle, hayvancılık (koyun, keçi, sığır) ve tahıl (buğday, arpa) bölgesidir. Sulanabilen çukur yerlerde meyve ve se bze yetiştirilirse de, çoğunlukla, ihtiyacı tam karşılayamaz.

ERİNÇ (1953) Doğu Anadolu Bölgesi'nin tamamı hakkında bilgi vermekle beraber, yöremizin içinde bulunduğu Yukarı Fırat Bölümü 'nden de epeyce bahsetmiş, ayrıca tüm bölümleri de ayrı ayrı ele alarak incelemiştir. SARAÇOĞLU (1989), Doğu Anadolu Bölgesi'nin genel özelliklerini incelemiş, ayrıca bölgedeki yöreleri tek tek ele almıştır.

AKKAN (1972), "Elazığ ve Keban Barajı'nın Çevresel Coğrafya Araştırmaları" adlı makalesinde çalışma sahamızın hidrografik özelliklerine değinmiş ve Keban barajı hakkında oldukça ayrıntılı bilgiler vermiştir. YİĞİT (1987), "Türkiye'nin

Coğrafyası’’ adlı kitabında Türkiye’nin tamamının coğrafik özelliklerine değinmiş ayrıca, araştırma sahamızın içinde yer aldığı, Doğu Anadolu Bölgesi ve Yukarı Fırat Bölümü’nün her türlü coğrafik özelliklerine yer vermiştir.

SARIBEYOĞLU (1951), “Aşağı Murat Bölgesi’nin Beşeri Coğrafyası” adlı kitabında yöreyi sınırlandırırken ekonomik bakımdan birbirine bağlı sa haları dikkate almış ve o zamanki koşullarda yöre’nin büyük zirai pazarı Elazığ olduğundan burayı merkez kabul etmiş, alışverişlerini burayla yapan iskan yerlerini araştırma alanına katmıştır. Yine yörenin son derece dağlık olduğundan bahsetmiş ve iklim hakkında bilgiler vermiştir.

Türkiye’yi meyve üretim yörelerine göre ayıran DURMUŞ (2001), Türkiye’de ilçeler bazında meyve üretimine bağlı tarımsal bölge sınıflandırmaları yoluna gitmiştir. DURMUŞ çalışmasında araştırma sahamızın içinde yer aldığı, Yukarı Fırat Bölümü ’nü bir meyve üretim yöresi olarak ayırmış ve buradaki meyvecilik faaliyetleri hakkında bilgi vermiştir. Çalışma sahamızın tarımsal özellikleri ni ortaya koyduğumuz için bu bilgiler çalışmamıza ışık tutmuştur. BÜYÜKER (2002) “Türkiye’de Endüstri Bitkileri Üretim Yörelerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Deneme’’ adlı yüksek lisans tez çalışmasında Türkiye’de endüstri bitkilerinin üretimine bağlı olarak ayrılan tarımsal yöreler üzerinde durmuş, yöremizin içinde yer aldığı Doğu Anadolu Bölgesi’ni “İç Bölgeler’’ diye genellemiş ve burayı da birden fazla yöre ayırmış fakat, başlıca endüstri bitkilerinin şeker pancarı, tütün, ayçiçeği, susam ve uygun yerlerde de pamuk olduğunu belirtmiştir.

Daha önce yapılan çalışmalarda Aşağı Murat -Tunceli Dağlık Yöresi’yle ilgili genel olarak dağlık yeryüzü şekillerinden, arazinin imkan verdiği yerlerde bitkisel üretimin yapılabildiğinden fakat hakim ekonomik faaliyetin genel olarak hayvancılık olduğundan bahsedilmiştir. Bununla birlikte özellikle güneye, Elazığ ve Malatya yörelerine doğru gidildikçe verimli ovaların varlığı nedeniyle meyve ve sebze üretiminin arttığı, hayvancılığın gerilediği, buralarda bazı meyvelerin ülke bazında ön plana geçecek kadar yoğunlaşabildiği belirtilmiştir. Özellikle Tunceli ve Bingöl çevrelerinde ise hayvancılığın yoğunlaştığı, bunlardan küçükbaş hayvancılığın daha çok düzlük alanlarda ve steplerin yaygınlaştığı sahalarda; büyükbaş hayvancılığın ise çayır ve otlakların bulunduğu yerlerde ağırlık kazandığı belirtilmiş ‘’

İKİNCİ BÖLÜM

2. DOĞU ANADOLU BÖLGESİ'NİN GENEL TARIM ÖZELLİKLERİ

Bölgenin yüksek ve engebeli olmasından dolayı tarım a uygun topraklar son derece azdır. Bu topraklar, daha çok tektonik kökenli olukların tabanlarındaki ovalarda ve platolarda yer alır. Malatya, Erzurum, Elazığ, Iğdır, Muş, Bingöl ve Erzincan Ovaları, bölge içinde tarımın en fazla yapıldığı yerlerdir (Saraçoğlu, 1989: 469).

Doğu Anadolu'nun mümkün olan her yerinde tarım yapılır. En çok ekilen ürünler buğday, arpa, bazı yerlerde çavdar ile fabrikanın olduğu alanlarda şeker pancarıdır. Fakat çok yüksek yerlerde ve engebeli Doğu Toroslar'da, Tunceli'de, Bingöl kütlesine doğru engebeli Bingöl yöresinde tahıl ekimi seyrek olan nüfusu besleyecek miktarda bile yetişmez ve buralarda esas besin maddesi darıdır (Saraçoğlu, 1989: 470).

Van ve Ağrı illerindeki ova ve platolar sınırlı tahıl tarımına uygun sahalardır. Bölgede karasallığın şiddetli olmasından dolayı, Kuzeydoğu Anadolu Platoları'nda 2000 m. nin üzerinde tahıl ekimi yapılır. Bunun nedeni şöyle açıklanabilir: Havadaki bağıl nem düşük olduğu için güneş radyasyonu kuvvetlidir ve gündüzleri toprak fazla ısınır, toprak sıcaklığı alçak sahalara kadar yükselir. Bu ise bazı tahıl, özellikle arpanın yetişmesine olanak verir. Ancak tohumların çimlenme ve yeşerme döneminde zaman zaman meydana gelen don olayı, verimin önemli ölçüde düşmesine neden olur (Saraçoğlu, 1989: 470).

Bölgede Malatya Havzası tarımın yoğun yapıldığı sahalardan biridir. Sulanan alanlarda başta kayısı olmak üzere birçok sebze ve meyve türü yetiştirilir. Sulanamayan alanlarda ise tahıl, özellikle buğday yetiştirilir. Iğdır Ovası, yaz döneminin sıcak geçmesinden dolayı Erzurum-Kars Bölümü'nün bahçesi durumundadır. Burada kayısı dahil çeşitli meyve ve sebzeler yetiştirilir. Bunu Erzincan ve Elazığ Ovaları izler (Saraçoğlu, 1989: 471).

Bölgede, çayır-otlak alanları diğer bölgelerimize göre fazladır. Esasen Kuzeydoğu Anadolu Platoları'nın bozkırlarla sarıçam ormanları arasındaki kısmı, çayır ve dağ bozkırları kuşağına girer. Ağrı-Muş arasında uzanan platolar ve ovalar da bozkır çayırları kuşağı olarak kabul edilebilir. 2200-2500 m. (

kuşağının üst sınırındaki sahalar dağ çayırları (Alpin kuşak) içerisinde. Allahüekber, Kargapazarı, Karasu-Aras ve Buzul dağlarında geniş dağ çayırları kuşağı uza nır. Diğer kısımlardaki otlaklar, antropojen karakterde olup meşe ormanlarının tahribi ile o rtaya çıkmıştır (Saraçoğlu, 1989: 472)).

Bölgenin önemli sayılacak tarımsal ürünlerini buğday, arpa ve nohut meydana getirir. Fakat, bölgede üretilen buğday, arpa ve patatesin Türkiye ortalamasındaki payı % 10'un altındadır. Önemli buğday üretim alanı içerisinde Malatya ve Ağrı başta gelir. Arpa üretiminde ise Doğu Anadolu Platoları'nda Erzurum, Ağrı, Ardahan ön plandadır. Nohut en fazla Muş Ovasında üretilir. Tütün üretiminde Muş ve Bitlis, Çelikhan (Adıyaman), Malatya illeri önde gelir (Saraçoğlu, 1989:473).

Bu bölge ziraat bakımından diğer bölgelere pek benzemez. Zirai üst sınır büyük yüksekliklere ulaşır. Batıdan doğuya doğru yükselen bu sınır Van-Hakkari çevresinde Türkiye'nin en yüksek zirai üst sınırı olan 2400 m. nin üstüne çıkar. Yükseltinin zirai faaliyetleri sık sık tehdit etmesi ziraat alanlarının bölge yüzölçümünün % 5-10'unu işgal etmesi sonucunu doğurmuştur. Zirai faaliyetler İç Anadolu'da olduğu gibi depresyon tabanlarında sürmektedir, ancak İç Anadolu'dakinden daha seyrek. Bölgede ziraat alanlarının aralıklı olması, nüfus yetersizliğinin, zirai tekniklerin geriliğinin ve ulaşım zorluğunun bir sonucudur. Zirai faaliyetlerde uzun kış soğuklarına, kısa bitki devresine, depresyonlardaki kuraklığa uyan ürünler yetiştirilir. Doğu Anadolu'nun ekim alanlarının tamamına yakını yazlık tahıl ziraatına ayrılmıştır. M.Ö. 2000 yılında bölgeye yerleşen Urartular döneminden beri tahıl ziraatı yapılmaktadır. Buna rağmen bölgenin zirai üretimimizdeki payı yüzölçümüyle mukayese edilemeyecek kadar az ve elde edilen ürünler bölge halkının ihtiyacına cevap veremez durumdadır. Buna karşılık meraların gelişmesi hayvancılığın gelişmesine sebep olmuştur. Bu bölge Türkiye'deki davar ve sığırın % 23, 5'ini, barındırır (Güngördü, 2003: 87).

Doğu Anadolu Bölgesi'nde Iğdır, Tunceli, Elazığ Ovaları, Güneydoğu Toroslar gibi sınırlı yerlerde pamuk üretimi yapılmaktadır. Fakat şiddetli karasal iklim pirinç tarımını sınırlamıştır. Ancak Malatya, Yarımcı, Bingöl, Iğdır Ovaları ve Güneydoğu Toroslar'ın çok kuytu yerlerinin küçük küçük yamaçlarında bir miktar pirinç yetiştirilir.

Doğu Anadolu'nun yüksek yayla kısımlarında yaz sebzeleri yetişmez. Eleşkirt ve Hınıs ovalarında domates kızarabilse de ancak Ağustos sonlarında yetişir fakat kış erken bastırıldığından üretim ancak bir ay kadar yapılabilir. Fakat fasulye, kabak, bakla ve salatalık birçok yerde verimli bir şekilde tarımı yapılır, salatanın yanında kavun ve karpuzlar da lezzetlidir. Batı Anadolu'da kış sebzeleri adı verilen ve etkili sıcaklara dayanamayan pırasa, şalgam, lahan a, havuç ve ıspanak gibi sebzeler, Doğu Anadolu'nun yüksek yaylalarında ancak yaz aylarında yetişir (Saraçoğlu, 1989: 473).

Doğu Anadolu meyve konusunda daha şanslıdır. Bazı meyveler Türkiye çapında önemlidir. Iğdır Ovası, Van Gölü çevresi, Erzincan Ovası, Kemaliye ve Arapkir ilçeleri, Malatya ve Elazığ, Güneydoğu Toroslar'ın kuytu yerlerinde üzüm üretimi önemlidir. Doğu Anadolu'nun en önemli meyvesi ise cevizdir. Ceviz 'in olduğu yerlerde dut da yetişir. Ticarete en önemli meyvesi ise kuşkusuz kayısıdır. Nemi az, parlak güneşli iklimi bu meyvenin yetişmedi için elverişli olmuştur. Malatya başta olmak üzere, Erzincan, Elazığ yöresi, Van gölü çevresi, özellikle Adilcevaz, Ahlat ve Erciş ilçeleri çevresi, Kağızman ve Iğdır çevresinde yetişir. Doğu Anadolu 'nun meyve üretimine Elazığ ve Arapkir çevresinde yetişen çok iri çekirdekli bademi de eklemek gerekir.

Doğu Anadolu'nun alüvyonlu ovalarında topraklar kurudur. Suyu çabuk emdiklerinden yüzeyleri çabuk kurur. Buralarda hava çok kuru olduğundan, ısınma niteliği çok şiddetlidir. Yaz mevsimde, gündüz her tarafı yüksek dağlarla çevrili olan ovalarda toprak fazla ısınır ve çabuk kurur. O yüzden ekinlerin mutlaka sulanması gerekir.

Yukarı Fırat Bölümü, Doğu Anadolu'nun tarımsal üretiminde önemli bir yer oluşturur. Bölgenin genelinde hayvancılık, bitkisel üretim faaliyetinin önüne geçerken, bölümde yer alan geniş ve sulama imkanlarının geliştiği ovalar, bitkisel faaliyetlerin hayvancılıktan çok daha ileri gitmesine neden olmuştur. Böylece Doğu Anadolu Bölgesi'nin diğer alanlarına göre nüfus miktarı artmış, yerleşim yerleri gelişmiş, sanayi ilerlemiş ve yaşam standartları artmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. AŞAĞI MURAT-TUNCELİ DAĞLIK YÖRESİ'NDE TARIMI ETKİLEYEN COĞRAFİ FAKTÖRLER

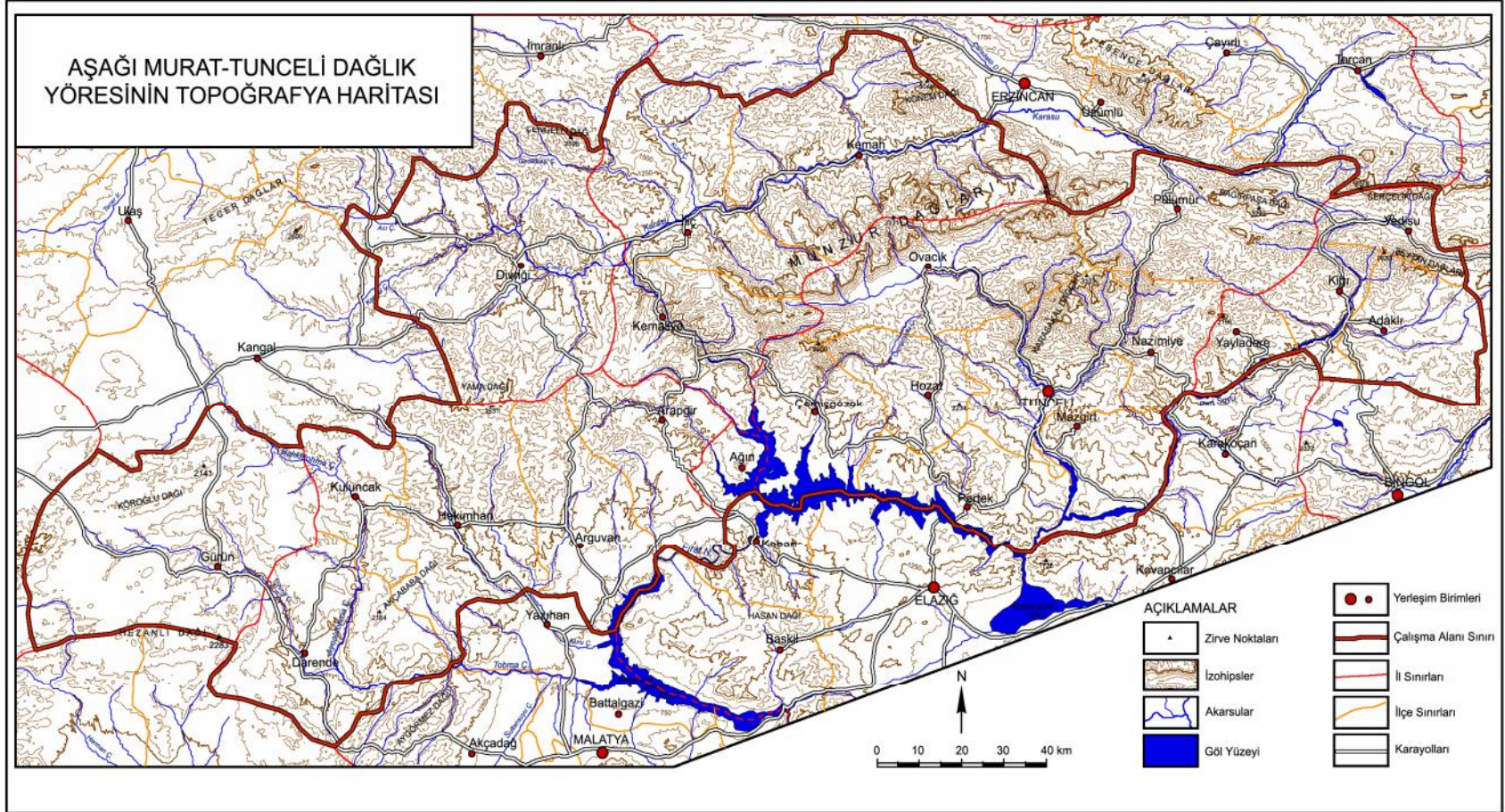
Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde yeryüzü şekilleri, iklim özellikleri, hidrografik özellikler, toprak ve nüfus özellikleri, hakim ekonomik faali yetler ile genel arazi kullanımı yöre tarımını etkileyen önemli coğrafik faktörlerdir.

3. 1. Yeryüzü Şekilleri

İç ve Dış Toroslar arasında yer alan yöremiz, etrafını kuşatan dağlar ortasında, büyük küçük birçok ovalar, akar sularla parçalanmış düzlükler veya engebeli birtakım arazi şekilleri halinde kendini gösterir (Sarıbeyoğlu, 1951: 13)

Yöre'nin kuzeydoğusunda yer alan Tunceli, deniz seviyesinden yüksek bir yerdir. İl toprakları 3. zaman sonu ve 4. zaman başında oluşmuştur. Doğu Toros dağları doğu-batı yönünde uzanarak ilin kuzeybatı, kuzey ve kuzeydoğusunu bütünüyle kaplar. Bu dağlar aşınması güç sıralar oluşturduğu için Tunceli, Türkiye'nin doğu ucunda Iğdır Ovası'ndan başlayarak Erzincan Ovası'na kadar devam eden verimli çöküntü alanlarıyla bütünleşememiştir. Bu dağlar yer yer hem yüzey sularının aşındırmasıyla hem de akarsular tarafından derince yarılarak yüksek platolara dönüşmüştür. Vadiler çok dar ve dik olup, vadi tabanlarında ovalar oluşmamıştır. Ovalık alanların son derece az olması, beraberinde tarım alanlarını da kısıtlamıştır. Güneyden kuzeye, batıdan doğuya yükselti artmakta olup, il toprakları'nın % 70'ini dağlar, % 25'ini platolar, % 5'ini ova ve düzlükler oluşturur. Böyle son derece dağlık ve engebenin fazla olduğu bu kısımda, tarım alanları son derece dardır, dolayısıyla insanlar tarımsal faaliyetlerden ziyade hayvancılığa yönelmiştir. Tarımsal üretimler ise kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kadar az miktarda kalmış ve gerek iklim gerekse sulama koşullarına bağlı olarak tahıl tarımı gelişmiştir.

Munzur Dağları, ilin kuzeybatısı, kuzey ve kuzeydoğusunda zor geçit veren sıralar halinde 130 kilometre boyunca uzanır. 25-30 kilometre arasında değişen çok geniş bir taban üzerinde oluşan Munzur dağları doruklarında yükselti, genelde 3000 metrenin üzerindedir. Munzur dağları'nın Tunceli sırtları içinde kalan bölümünde en önemli doruklar, batıdan doğuya, Biçare Dağı (3111 m.), Ziyaret Tepe (3071 m.) ve Akbaba Tepe (3463 m.)'dir (Harita 2).

Harita 2: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Topografya Haritası

Munzur dağları dik bir biçimde Ovacık çöküntü alanına iner. Bu kesim Mercan dağları olarak da adlandırılır. 1400 m. yükseklikteki Ovacık'tan sonra 2800-3000 m. ye çıkan yükselti kuşağında çok dik yamaçlar bulunur ve ova yamaçlarından kuzeye doğru açılan havza tabanına iner. Havza tabanları ile havzayı birbirinden ayıran yüksek sırtlar, yaz aylarında bölge halkının yaylak alanlarını oluştururlar. Buralar hayvancılık faaliyetlerinin yapıldığı sahalardır. Zaten buralarda hayvancılık halkın başlıca geçim kaynağıdır.

Bağırpaşa dağı, Munzur dağları'nı Karasu-Aras dağlarına bağlayan geniş ve yüksek bir kütledir. İl alanının kuzeydoğu ucunu tamamen kaplayan bu dağlar, batıdan Pülümür çayı vadisi, kuzeyden Karasu vadisi, güneyden Peri suyu vadisi ile çevr ilidir. Zirvesi sürekli kar ve buzullarla kaplı olan dağın en yüksek noktası 2900 m . dir.

Vadiler, yüksek ve sarp kesimlerde, hem il içerisinde hem de diğer il lerle bağlantıyı sağlayan doğal ulaşım yollarıdır. Çoğunlukla güney doğrultulu uzanan vadiler, henüz gelişmesini tamamlayamamış, dar ve dik yarıklar halindedir. Tektonik çöküntü alanlarını oluşturan akarsu vadileri biraz daha geniştir. En önemli vadiler; Munzur, Mercan, Pülümür, Peri, Togar çayı vadileridir (Harita 2). Bu vadilerin özellikle güneyinde, yer yer geniş kesimlerde, tarım yapılmaktadır. Tunceli'de ovalar il toprakları'nın % 5'ini kaplayıp, önemli sayılabilecek ova ve düzlükler bulunmamaktadır. Tunceli'nin düzlükleri, Munzur dağları'nın güneyindeki çukurlukta oluşmuş Zerenlik ovası ve Ovacık ilçesinin Yeşilyazı bucağında bulunan Yeşilyazı ovasıdır. Her tarafı dağlarla kaplı bu sahada, bu ovalar önemli tarım alanlarıdır.

Tunceli'nin doğusunda Bingöl Dağı'na doğru arazi şekillerinin, tabi görünüşün kısaca her türlü niteliklerin adım adım değiştiği görülür. Bu dağdan ötesi, Türkiye sınırına kadar, artık Doğu Anadolu'nun en karakteristik engebelerini oluşturan yüksek yayla kısmıdır (Saraçoğlu, 1989: 231).

Bingöl arazisi çok dağlıktır. Yükseltisi 3000 m . yi aşan dağlar bulunmaktadır. Dağlar üzerindeki yayla ve düzlüklerin yükseltisi 2000 m . den aşağıya düşmez. Ova niteliğindeki yerler bile 1000 m . nin üzerinde bulunmaktadır. Bingöl Ovaları dört

tarafından dağ sıraları ile çevrilidir (Harita 2). Dağların yüksek kısımlarındaki doruklar buzul gölleri; etek kısımları ise moren kalıntıları ile kaplıdır.

Deniz seviyesinden yüksekliği 1151 m. olduğu için ortalama % 11.4'ü plato ve vadilerden oluşmuştur. İl toprakları Doğu Anadolu Bölgesi'nin yüksek platoları ile batıdaki engebeli alan arasında kalan bir geçiş bölgesinde yer alır. Belli başlı en büyük vadiler; Göynük ırmağı ve Murat ırmağı vadileridir. Bunun dışında il hemen hemen dağlıktır. Bu nedenle tıpkı Tunceli'de olduğu gibi tarım alanları dar, üretim düşük, hayvancılık birincil geçim kaynağı olmuştur. Coğrafi yapısı itibarıyla burada çok sayıda yayla vardır; Bingöl, Şerafettin, Çötek, Hirhal, Çavreş, K ığı, Dağındüzü, Karer yaylaları gibi. Bingöl'de yer alan bu yaylalar hayvanların önemli otlak alanları ve yöre halkının yazlarını geçirdiği yayla sahalarıdır.

Yöre sınırları içerisine giren Sivas ilinin Divriği ilçesi, Fırat ırmağı'nın bir kolu olan Çaltı suyu'nun kenarında kurulmuştur. Deniz seviyesinden 1225 m. yüksekliktedir. Yüzölçümü 2781.56 km. kare bir alana sahiptir. Doğuda İliç ve Kemaliye, batıda Kangal, kuzeyde İmranlı-Zara, güneyde Arguvan, Arapkir, Hekimhan ilçeleri ile çevrilidir. Divriği çok dağlık bir alanda yer alır. Dağlar arasında dik ve derin vadiler içerisinde Fırat'ın küçük kolları akmaktadır. Arazi çıplak ve vahşi görünümündedir. Önemli dağları kuzeyde, Çengellidağ (2650 m.), Delidağ (2150 m.), Efendi, Göldağ ve Akdağ; güneyde, Yama, Demirli, Geyikli; güneydoğuda, Sarıçiçek; doğuda, Iğınbat; batıda, Dumluca dağlarıdır.

Yeryüzü şekilleri yönünden Malatya oldukça engebeli bir özellik gösterir. İl'in sınırları içinde ana yeryüzü şekillerini dağlar ve ovalar oluşturur. Malatya ilinin kuzeyinde Sivas sınırında 2694 m. yüksekliğindeki Yama dağı bulunur. Volkanik olan Yama dağı'ndan başka, Arguvan'ın kuzeybatısında 2310 m. kare Ayrancı bulunur. İl dahilinde platolar dağlık alanlara göre daha fazla yer tutar. Bu platoların ortalama yükseltisi 1600-1700 m. olup, üzerinde dağ adıyla anılan birçok tepe bulunur. Kuluncak ilçesi doğusundaki Leylak dağı (2051) buna örnek olabilir.

Havza'nın kuzeyinde Kuruçay ile Yama dağı arasında ortalama yükselti 1200 m. civarında olan Arguvan platosu bulunur. Aşınma sonucu düzleşen plato yüzeyi, daha

sonra Fırat nehri'nin kolları olan Kuruçay ve Morhama suyu ve bunların kolları tarafından derince yarılarak, bugün ki şeklini almıştır.

Arapkir ilçesi ve çevresini ise yüzey şekilleri bakımından üç bölümde incelemek gerekir. Bunlar; 1. İlçenin batı ve kuzeyindeki dağlık bölüm. 2. İlçe merkezinin doğusunda kalan bölüm. 3. Güney bölümünü oluşturan orta yükseklikteki az engebeli "Dişterik " yazısı.

Dağlık bölümü oluşturan dağlardan Göldağı yüksek, uzun ve devamlı antiklinal durumlu bir sıradağdır. En yüksek tepesi "At Kuyruk Sallamaz" zirvesinde 2393 m. yi bulur. Arapkir ilçesine doğru birden bire kesilir. Bu sıradağ diğerleri gibi yayvan ve çok geniş değildir. Arada sert kayalıklar; yer yer derin vadilerle parçalanmıştır. Buna rağmen buralarda arazi çetin değildir. Göldağı ormandan yoksun, ancak, yaylacılığa çok elverişlidir. İlçe merkezinin sulama ve içme suyunun tamamını Göldağı karşılar. Eteklerinden çok sık mesafelerden çıkan kaynak sularla küçük düzlükler, çayır ve meyve bahçelerini oluşturmaktadır. Özellikle vadi boylarınca uzanan yeşilliklerin kavak, çınar, söğüt ve meyve ağaçları ile bunların arasında bir kaç dönümden oluşan çok sayıda sebze bahçeleri süsler.

Arapkir ilçesinin kuzeyinde üstü çok geniş dalgalı buna rağmen kenarları dik olarak uzanan Sarıçiçek yaylası bünyesinde mezozoik kalkerleri teşkil eden düzgün bir sırt halinde Eğirli dağı (2275 m.) geçtikten sonra Divriği ilçesini Arapkir ilçesine bağlayan yola geçit veren Mamahar gediğine kadar devam eder.

Doğuda kalan bölüm ise Sarıçiçek yaylasından başlayıp doğuya doğru Fırat nehrine kadar uzanan yayın içinde kalan ve Dutluca (Aşutka) ovasını da içinde bulunduran bölüm yüksekliği 1000-1100 m. kadar olan az dalgalı bir arazidir.

Arguvan ilçesi ile sınır teşkil eden Söğütlü çayının kuzeyinde içinde Taşdelen Nahiyesi de bulunan orta yükseklikte az engebeli araziye ise Dişterik Yazısı denir. İlçenin köylerinin çoğu bu bölümde yer alır. Küçük bir ovadır.

Ağın-Arapkir ilçeleri çevresindeki en alt yükseltiler Keban Baraj Gölünden (845 m.) başlar ve kuzeye doğru artarak, Akdağ'da 2141 m. ye kadar çıkar. Daha genç örtülü formasyonlar ile yer yer örtülü olup, eğim değerleri ortal

arasında farklılık gösterir. Karasu, Kozluk ve Keklikpınar vadisi yamaçlarında eğim değerleri en yüksek değerlere ulaşır. Buralardaki eğim değerleri yaklaşık % 75 ila % 100 arasında değişimler gösterir. Vadi yamaçlarının üst kısmındaki plato sahalarında ise eğim değerleri % 5'e kadar düşer.

Ağın ve Arapkir çevresinin kuzey ve kuzeybatı kısmı topografya ve jeoloji olarak Munzur dağlık kütlesi ile Keban metamorfit lerinin birleştiği alanı; batısındaki volkanik kökenli Hasandağı; doğuda ise daha batıdaki Yamadağ volkanik kütlesinin devamı niteliğindedir. Bu yüksek sahalardan baraj gölüne doğru, eğim değerleriyle beraber yükselti de azalır (İskender, 1994: 12).

3. 2. İklim Özellikleri

Atmosfer içinde meydana gelen olaylar diğer bilimlerle birlikte, bilhassa ziraat'ın en büyük yardımcısıdır. Bu olayları içerisinde toplayan genel meteo roloji ve daha dar bir şekliyle klimatoloji ve mikro klimatoloji ziraat ile sıkı sıkıya ilgilidir. Meteorolojik faktörler içinde ziraati en fazla alakalandıranlar; yağış, sıcaklık, havanın nemi ve güneşlenmedir (Çölaşan, 1959: 37).

Doğu Anadolu Bölgesi'nde yükselti, yeryüzü şekilleri ve denizden uzaklığa bağlı olarak karasal bir iklim hakimdir. Bu durum, bölgenin kenar kısımlarından iç kısımlara doğru gidildikçe daha da belirginleşir ve sert karasal bir hal alır. Uzun, şiddetli ve karlı kışlar ile sıcak fakat çok kısa bir yaz mevsimi karasal iklimin belirgin karakterlerindendir.

Doğu Anadolu kışın bir antisiklon alanıdır. Yüksek basınç, kuru ve soğuk hava ekseriyetle mevcuttur. Yani kontinental kutbi hava'nın hakimiyeti altındadır. Bu sebeple bu bölge'nin kuzeydoğu kısmı kışın uzun müddet kar örtüsü altında kalır. Bu durumu destekleyen diğer faktörlerden yükselti, kıydan uzaklık, düşük sıcaklık de burada mevcuttur. Yalnız Doğu Anadolu'nun batı ve güney bölgelerinde vaziyet değişir, çünkü güneyde kış adeta nemli bir mevsim gibidir. Kış daha az şiddetli, sıcaklık nispeten yüksektir. Bu mevsimin yağışlı bir hal almasının sebebi, bu sahaların kutbi hava kütleleri ile güneyden gelen nemli, ılık hava kütleleri arasında orta sınıra yakın durumda olmasıdır. Kutbi cephe ileri geri hareket ettikçe, bu cephe boyunca doğuya doğru bir intikal hareketi şeklinde ilerleyen gezici minimum

Düşük sıcaklık bu yağış kar şeklinde olur. Nemli hava akımları bu kısımları sık ziyaret ettiği zaman sıcaklık yükselir. Dolayısıyla kar örtüsü yerde fazla tutunamaz. Elazığ ve çevresinde kar çok kere Ocak ve Şubat'ta yağar, yerde az kalır. Tunceli ve çevresinde ise kar örtüsü kışın uzun müddet yerde kalır. Çünkü burası yüksek dağlara yakındır. Dolayısıyla esen soğuk rüzgarlar esasen kalın olan kar tabakasının adeta donmasına sebep olur (Onur, 1964: 20,21). Yazlar ise çok kısadır ve serin geçer.

Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi bulunduğu coğrafi enleme göre subtropikal iklim karakteri göstermesi, yani sıcak bir yaza karşı fazla soğuk olmayan serin bir kışa sahip olması gerekmektedir. Fakat buranın de nizden uzak ve yüksek olması kışların şiddetli geçmesine neden olmuştur (Sarıbeyoğlu, 1951: 21).

3. 2. 1. Sıcaklık

Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde sıcaklık şartlarını, Doğu Anadolu Bölgesi'nin genelinde olduğu gibi yeryüzü şekilleri ve karasallık be lirmektedir. Yörenin genel görünüşü son derece dağlık olmakla birlikte güney taraflarında yükselti azalmaktadır. Yükselti azalmasına bağlı olarak sıcaklıklarda da artmalar gözlenir.

Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde hissedilir sıcaklık kayıplarının Eylül ayından itibaren yaşanmaya başladığı görülür. Tabloda yer alan ilçelerde Ağustos ve Eylül ayları arasındaki sıcaklık farkı 5 °C yi bulmaktadır. Fakat yine de Eylül ve Ekim aylarındaki sıcaklıklar yüksektir. Bu mevsimlerdeki sıcaklık azalması sonbahar mevsimine geçmiş olmamızdandır. Fakat esas düşük sıcaklıklara Kasım ve Aralık aylarında rastlanır (Tablo: 1). Yörede kış aylarındaki sıcaklıklar Doğu Anadolu'nun diğer alanlarına göre daha yüksektir (Kars'ta en soğuk ay ortalaması Ocak ayında -11, Erzurum'da -8, Ağrı'da ise -9 °C dir) (Yiğit, 1997: 16). Yine ortalama sıcaklıklara baktığımızda çoğu yerde kar yağışlarının Aralık ayından itibaren başladığı görülmektedir. Halbuki Doğu Anadolu Bölgesi 'nin birçok yerinde kış soğukları Ekim ayından itibaren başlar ve yine bu aydan itibaren yağış kar şeklin dedir. Yani Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde kış daha geç gelir ve kış sıcaklıkları Doğu Anadolu'nun birçok yerine göre daha yüksektir. Kış ayları uzun değildir, burada şiddetli kış soğukları Aralık, Ocak ve Şubat aylarında yaşanırken Doğu Anadolu'nun genelinde Kasım, Aralık, Ocak, Şubat ve Mart ayları soğukların hüküm sürdüğü aylardır. Kış aylarının diğer alanlara göre daha yumuşak g

donlardan oldukça etkilenen meyvelerin, yegane üretim alanı olmasına yardımcı olmuştur. Burada meyvecilik özellikle Erzurum-Kars ve Hakkari Bölümleri'nden daha ileridir.

Tablo: 1. Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresinde Bazı İlçelere Ait Sıcaklık Değerleri (1990-2007).

İstasyon	Sıcaklık ⁰ C	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Yıllık
Ağın	Ort.	0,9	1,8	6,9	12,5	18,1	23,8	28,4	28	23	16,3	8,3	3,2	14,2
	Mak.	13,1	16,1	25	29,3	34,4	37,2	42,1	42,8	38	39,1	23,2	15,3	29,6
	Min.	-13	-14	-9,2	-4,9	0,3	10	11,2	12,3	7	-0,2	-10	-13	-2
Arapkir	Ort.	-1	-0,3	4,8	10,4	16,1	21,4	25,8	26	21	14,7	6,8	1,2	12,2
	Mak.	18	12,2	16	23,1	27,5	32,1	34,9	40,4	37	31,5	21	15	25,6
	Min.	-	-16,2	-10	-6,2	2	8	10,6	12,2	5,8	-1,5	-12	-18	-3,2
Çemişgezek	Ort.	0,5	1,5	6,6	12,2	17,4	23	27,6	27,3	22	15,8	7,9	2,6	13,7
	Mak.	13,3	16,2	25	30,2	34,7	38	44,3	41,7	38	38,2	23,3	16,7	29,9
	Min.	-	-16,4	-9,5	-4,5	0,7	6,7	10	12,4	5,3	-0,2	-11	-15	-2,9
Divriği	Ort.	-2,6	-1,7	3,8	9,8	15,5	21,1	26	25,8	20	13,3	5,1	-0,2	11,3
	Mak.	9,8	15	21	25,8	31	34,4	40,8	40	35	30,5	20	15	26,5
	Min.	-	-21,9	-15	-8	-1	4,6	10,2	10	3,9	-5,5	-16	-23	-6,7
Kemah	Ort.	-4,8	-4,5	4	10,6	14,8	19,4	22,4	22,3	19	13,3	4,1	-1,4	9,9
	Mak.	11	10,5	24	27	33	35,5	39	38	35	29	21,5	14,5	26,4
	Min.	-21	-24	-15	-2	1,5	6	8	9,5	1,5	1	-9,5	-22	-5,4
Kiğı	Ort.	-3,2	-2,7	2,1	8,6	13,6	18,5	23,5	23,5	18	12,2	4,4	-0,7	9,8
	Mak.	13	12,2	20	24	30	33,2	36,5	37,5	35	29,3	20,3	13,6	25,4
	Min.	-18	-20	-15	-4,1	-1,2	5,8	7,1	11,8	2,5	-1,8	-10	-21	-5,3
Kuluncak	Ort.	-1,9	-0,5	5	9,5	14,9	19,9	23,4	24,1	19	12,8	4,9	-1	10,8
	Mak.	10,6	14,6	24	25,6	30,4	33,9	37,2	38,4	35	29	19,8	13,8	26
	Min.	-17	-18	-18	-7,6	1	7,2	9	9,2	5,4	-4,2	-18	-25	-6,3
Mazgirt	Ort.	-2,6	-1,7	3,8	9,8	15,5	21,1	26	25,8	20	13,3	5,1	-0,2	11,3
	Mak.	9,8	15	21	25,8	31	34,4	40,8	40	35	30,5	20	15	26,5
	Min.	-	-21,9	-15	-8	-1	4,6	10,2	10	3,9	-5,5	-16	-23	-6,7
Tunceli	Ort.	-1,4	-0,1	5,9	11,8	17,3	22,8	27,6	27,1	22	15	6,9	1,3	12,9
	Mak.	14	18,1	25	28,8	34	37,4	42,2	42,5	38	33,3	23,7	18	29,5
	Min.	-	-22,9	-14	-7,1	1,4	6,7	10,7	10,9	4,3	-0,5	-16	-25	-5,9

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Bilgi İşlem Daire Başkanlığı.

Yaz sıcaklıkları bu yörede daha erken gelir, Mart ayından itibaren sıcaklıklarda eksi değerler görülmez, bu aydan itibaren sıcaklıklar hemen yükselir, en sıcak aylar ise Temmuz ve Ağustos aylarıdır. Bu aylarda sıcaklıklar oldukça yüksektir. Özellikle alçak depresyon alanlarında ve vadilerde yaz sıcaklığı kendini iyice hissettirir. Ağın ilçesinin Temmuz ayı sıcaklık ortalaması 28,4 °C, Çemişgezek ilçesi ve Tunceli merkez ilçe'de ise 27,6 °C dir (Tablo: 1). Yazın erken gelmesi, özellikle sebze üretimi açısından önemlidir. Fakat aşırı sıcak geçen yazlar çoğu zaman sebzelerin çürümesine neden olur.

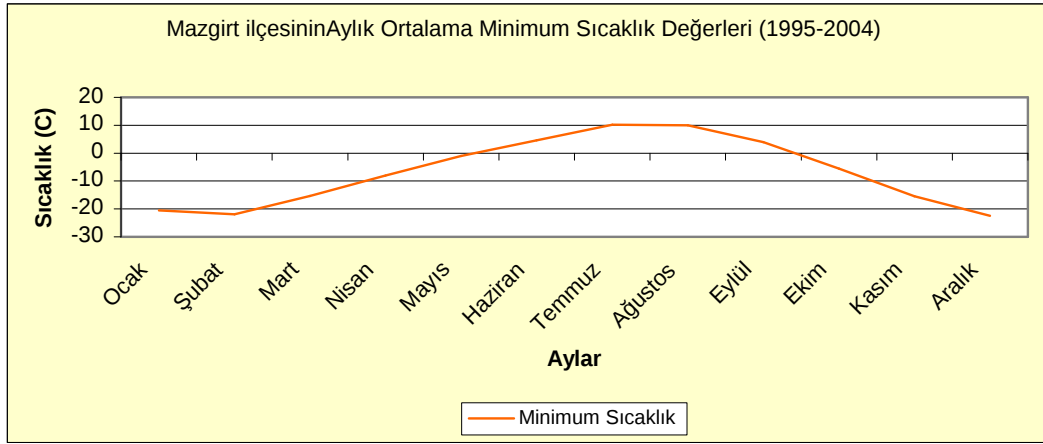
Yörede yıllık sıcaklıklar arasındaki fark çok fazla olmamakla birlikte belirli yıllarda artma ve azalmalar olmuştur, fakat bu artma ve azalmalar çok büyük değerler göstermez, yani büyük değişimlere yol açmaz. Fakat bu değişimler özellikle tarımı etkilemesi açısından önemlidir.

Tablo 2 : Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresinde İlçelere Ait Donlu Günler Sayısı.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Tunceli	78	44	86	67	63	96	60	90	84	109	86	97	93
Divriği	97	57	102	78	85	120	70	106	98	112	97	102	97
Mazgirt	100	99	79	115	92	106	74	96	114	114	75	116	120
Arapkir	75	43	82	69	64	90	55	73	78	97	75	87	88
Ağın	50	24	67	50	39	66	36	67	52	72	51	73	69
Çemişgezek	57	27	69	63	53	79	50	73	73	94	57	67	66

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Bilgi İşlem Daire Başkanlığı.

Donlu günler en düşük sıcaklığı sıfırın altında olan günler demektir. Yörede en fazla donlu gün toplamının Mazgirt ilçesine ait olduğunu, 2. sırada ise Divriği ilçesinin geldiğini görmekteyiz. Gerçekten de yıllık minimum sıcaklık değerlerine baktığımızda, minimum sıcaklıkların en düşük olduğu yerler buralardır (Tablo 1). Mazgirt ilçesinde minimum sıcaklıklar -25 civarlarına ulaşır (Grafik 1). Kuzey yarım kürede yer almalarının doğal bir sonucu olarak da donlu günler Ekim ayından başlamakta, donlu geçen günler mayıs ayına kadar devam etmektedir. Ülkemizde ilkbahar mevsiminin yaşandığı nisan aylarında dahi, donlu günlerin görülmesi buranın soğuk bir yer olduğu hakkında fikir vermektedir. Bununla birlikte Keban Baraj Gölünün hemen yanında yer alan ilçeler donlu gün sayısının en az olduğu alanlardır. Bu azalışla beraber tarımsal üretim değerleri de artar. Gerçekten de Tunceli ilinin, Keban barajının kenarında yer alan Çemişgezek ve Pertek ilçeleri hem sebze hem de meyve üretiminde diğer ilçelere göre yüksek üretim değerleri gösterir. Fakat bunda baraj gölünün ılımanlaştırıcı etkisi yanında, sulama imkanı yaratmasının da etkisi vardır.

Grafik 1: Mazgirt ilçesinin Aylık Ortalama Minimum Sıcaklık Değerleri (1990-2007)

En az donlu gün sayısına sahip ilçe ise Ağın ilçesidir. Ağın ilçesine ait gerek yıllık ortalama ve minimum gerekse uzun yıllar ortalamalarına dayanan aylık sıcaklık tablolarına baktığımızda sıcaklık değerleri en yüksek yer olarak Ağın ilçesini görmekteyiz (Tablo 1). Ağın ilçesinin daha güneyde yer alması, yeryüzü şekillerinin daha sade olması ve Keban Baraj Gölünün kenarında bulunması nedeniyle sıcaklıkları daha yüksek, dolayısıyla donlu gün sayısı daha azdır. İklim şartlarının bitkisel üretim için gayet elverişli olmasına rağmen, yüzölçümünün küçük olması, Ağın ilçesinin üretim değerlerinin çok yüksek miktarlara ulaşamamasına neden olur. Fakat yine de buradaki değerler dağlık Tunceli ve Bingöl sahalarına göre daha yüksektir.

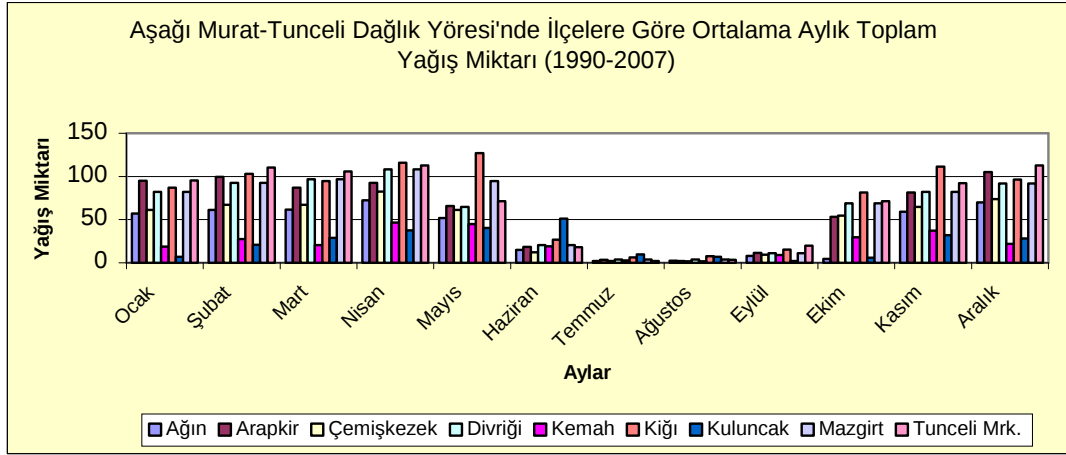
3. 2. 2. Yağış

Doğu Anadolu Bölgesi'nde yağış miktarları ve nemlilik derecesi İç Anadolu Bölgesi'ne göre daha elverişlidir. Çukur alanlar bir tarafa bırakılırsa burada yağış miktarı genellikle 400 mm. den fazladır. Bölgenin yüksek olması, etrafını kuşatan sıradağlar arasındaki vadilerin, deniz etkisini nispeten iç alanlara ulaştırma imkanı vermesi ve siklonik yağışların etkisi nedeniyle bu bölge daha yağışlı bir alan haline gelmiştir.

Bölgede yağış daha çok yaz mevsiminde görülür. Kars'ta yıllık yağışın % 30, Erzurum'da % 21.6'sı, Erzincan'da % 16, Van'da %27'si kış yağışı halindedir. Şu halde yağış bölgede batıdan doğuya doğru gittikçe yaz yağışı haline gelmektedir. Bölgede kış yağışı ise genellikle azdır. Doğu Anadolu'nun güney ve güneybatı bölümünde ise Akdeniz yağış rejimi etkisini hissettirir.

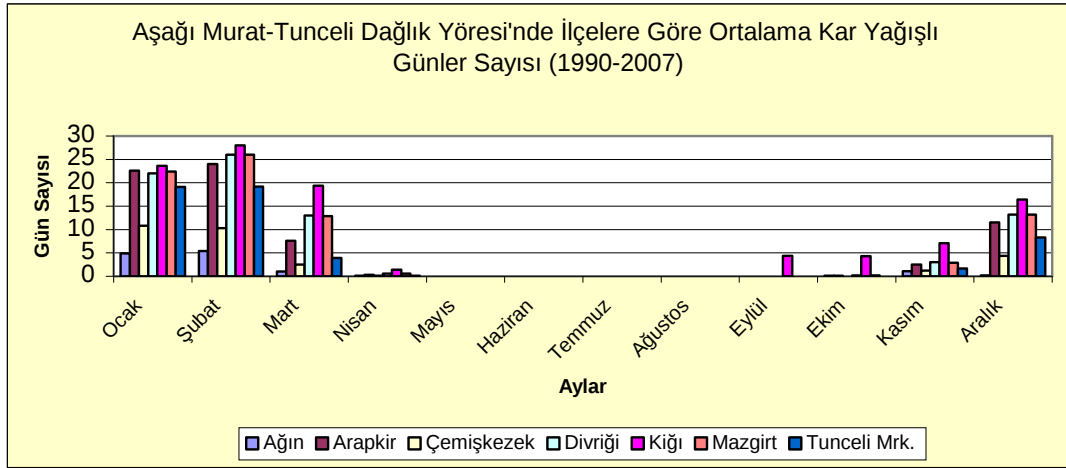
Görülüyor ki Doğu Anadolu Bölgesi'nde batıdan doğuya doğru gidildikçe ilkbahar yağışı yöreye hakim olur (Y iğit,1997: 18).

Doğu Anadolu Bölgesi'nin bu görünüşüne uygun olarak, Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde, yaz mevsiminin yağış payı kuzeyden güneye azalır; yağış maksimumu ilkbahar, minimumu yazı rastlar.

Grafik 2: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresinde İlçelere Göre Ortalama Aylık Toplam Yağış Miktarı (1990-2007)

Yörede yağış miktarı eylül ayından itibaren artmaya başlar. Kasım ayında en yüksek değeri bulduktan sonra, yağış miktarında bir düşüş gözlenir. Aralık ayından itibaren meydana gelen bu düşmenin nedeni, bu aydan itibaren başlayan kar yağışlarıdır. Kış mevsimi boyunca gözlenen yağış miktarındaki bu düşüşleri, ilkbahar ayları geldiğinde tekrar bir artış izler. Çünkü Doğu Anadolu Bölgesi'nin bu kesiminde yağış maksimumları bu aya rastlar. Yaz mevsimlerinde ise havanın ısınmaya başlamasıyla bağıl nem miktarı düşer, dolayısıyla yaz mevsimi yağışsız yani kurak geçer (Grafik 2).

Grafik 3: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde İlçelere Göre Ortalama Kar Yağışlı Günler Sayısı (1990-2007)

Yörede çoğu yerde eylül ayından itibaren başlayan kar yağışları, kış mevsiminin içine girdikçe artar, aralık ayının neredeyse yarısı, ocak ayının yarısından fazlası, şubat ayının da birçok yerde neredeyse tamamı kar yağışlı geçer. Mart ayından itibaren kar yağışları azalır, ülke genelinde ilkbaharın yaşandığı mart ve nisan ay larında kar yağışlı gün sayısında düşmeler görülse de bu aylar bazı yerlerde az çok karlı geçer. Mayıs ayından itibaren kar yağışı yoktur. Kar yağışlı günlerin en az olduğu yer; daha güneyde, Keban barajı'nın yanında sıcaklık koşullarının daha müsait olduğu Ağın ilçesidir (Grafik 3).

Aralık ayında Doğu Anadolu'da son kademeden batıya doğru gidilirse kar örtüsünün yerde kalma müddeti azalır, Erzincan'da 8 güne iner. Bu ovanın kuzeyinde ve güneyinde bu müddet artar. Munzurlar Aralık ayında tamamen karla kaplıdır. Tunceli'de kar 8-10 gün yerde kalır. Çapakçur yöresindeki dağlarda kar daimidir. Murat vadisine doğru gidilirse kar örtüsünün yerde kalma süresi azalır. Elazığ ovasında 4 güne iner (Onur, 1964: 32).

Doğu Anadolu'nun batı ve güneybatısında yer alan Erzincan Ovası'nda ve Malatya-Elazığ mıntıkalarında kar ocak ayı içerisinde ve diğer bölgelere nazaran az yağar. Sebebi de nispeten daha alçak ve Güneydoğu Anadolu gibi yağışı az bir bölgeye komşu durumda olmasıdır (Onur, 1964: 35).

3. 3. Hidrografik Özellikler

Türkiye'nin en verimli ve su potansiyeli en yüksek olan nehri olan Fırat, Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin en önemli su kaynaklarındandır. Fırat nehri, Doğu Anadolu'nun en önemli akarsuyudur. Keban ilçesine kadar olan bölümü başlıca iki ana koldan oluşur. Bunlar Karasu ve Murat nehirleridir. Bu akarsular Keban ilçesinin kuzeyinde birleşir ve bu noktadan sonra Fırat nehri önce güneybatı yönünde akar. Keban ilçesinde Dumnu yöresinden sonra Elazığ-Malatya illerinin sınırını oluşturacak şekilde geniş bir yay çizer ve Elazığ-Diyarbakır sınırına kadar gelir. Toplam uzunluğu 2800 km.dir. Türkiye sınırları içinde kalan bölümü ise 971 km.dir. 720000 km²'lik su toplama havzasına sahiptir. Fırat nehri'nin rejimi, Türkiye'deki diğer akarsulara oranla daha düzenlidir. Fırat nehri üzerinde Türkiye'nin en büyük barajlarından Atatürk, Keban ve Karakaya Barajları yer alır. Bu barajlar enerji üretiminin yanında sulamada da kullanılmakta ve özellikle tarımsal üretimde verimi arttırmaktadır.

Murat nehri, Fırat nehrinin iki önemli kolundan biridir. Murat 42000 km. lik akaçlama havzasına sahiptir. Toplam uzunluğu ise 722 km. dir. Murat nehri, Van Gölü'nün kuzeyinde Aladağ'dan ve Muratbaşı dağından çıkan kolların birleşmesinden oluşur. Ağrı şehri yakınlarında Eleşkirt yöresine gelen kolları da alır, sonra güneybatıya doğru akarak Malazgirt Ovası'na girer. Bingöl dağlarından inen Hınıs suyunu da aldıktan sonra sert bir dirsek çizerek Muş Ovasına kuzeyden girer ve burada Nemrut dağından gelen Karasuyu alır. Batıya doğru akarak dar boğazlardan ve Palu önünden geçer. Soldan Elazığ'ın Uluova'sına gelen Haringet, sağdan da Tunceli'nin Munzur-Peri suyunu (en önemli kol) da alarak Keban yakınlarında Fırat'ın öteki kolu Karasu ile birleşir. Murat nehri, Elazığ-Ağrı arasında 23441 km²'lik bir alanın sularını boşaltmaktadır. Genişliği zaman zaman 70 m. yi bulur.

Murat nehri'nin bir kolu olan Karasu, Muş Ovası'nın doğusunda Gölbaşı köyü civarındaki volkanik sahanın batı eteklerinde, özellikle tektonik çatlaklardan çıkan birçok kaynakların oluşturduğu bataklık sahadan doğar, buradan güneye doğru yönelir ve Bitlis Dağları'ndan kaynağın alan Norşin çayını alır. Delikan civarında Murat nehri ile birleşir. Uzunluğu 123 km. olan Karasu menderesler çizerek akar, bu nedenle kuş uçuşu uzunluğu yaklaşık yarısı kadardır (64km).

Karasu ırmağı Fırat nehrini oluşturan diğer önemli koldur. Erzurum Ovası'nın kuzeydoğusundaki Dumlu dağından doğar, batıya doğru akarak Erzurum Ovası'na iner. Ovanın batısında Sercene dersini aldıktan sonra Aşkale B oğazı'ndan Erzincan il sınırına girer. Önce güneye sonra güneybatıya yönelir. Tercan düzlüğünü aşar. Irmağa kuzeybatıdan Keşiş dağlarından çıkan Çayırılık deresi ve güneydoğudan Tuzla suyu katılır. Ardından batıya doğru akışını sürdürür ve Erzincan ilini baştan başa kat eder. Erzincan Ovası'nda Karasu ırmağı iki yandan Mercan, Kom, Üzümlü, Pahnık ve Sürperen suları ile Çardaklı deresini alır. Munzur dağlarının kuzeybatısından sert bir dirsekle güneye döner. Keban'ın 12 km. kuzeyinde, Murat ırmağı ile birleşerek Fırat nehrini oluşturur. Irmağın uzunluğu 160 km.dir.

Yukarı Fırat Bölümü'nde, Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi, yüksek ve dağlık olduğundan özellikle kışın karın çok yağması ve yağmur suları akarsuları sürekli besler, bu nedenle çok akarsu vardır. Bunlardan Peri suyu toplam 258 km. uzunluğa sahiptir. Güneydoğu yönünde akan Peri suyu, Kiğı sınırları içinde Çorik dağından Fas deresini, daha güneyden Çobi suyu ile Kalman deresini alır. Tunceli il sınırları içinden geçerek Munzur suyu ile birleşir. Elazığ'da Yeşildere civarında Fırat nehrine karışır. Tunceli'nin doğu sınırını oluşturan Peri suyu, güneybatı yönünde akarak Keban Baraj Gölüne dökülmektedir. Peri suyu vadisinin Tunceli'ye sınır oluşturduğu kesimlerde çok dar ve dik olmamakla birlikte orman varlığı ve doğal çevre özellikleri bakımından zengindir. Kar suları ile beslendiği için yaz aylarında da suyu bol olan Peri suyunun Dedebağ-Bağın Kaplıcasının kuzey ve güney kesimlerinde vadinin dar ve kıvrımlı, suyun coşkun ve debisinin güçlü olduğu 3-4 km.lik kısmı, rafting açısından elverişli potansiyele sahiptir. Ayrıca Peri suyu sulamada da kullanılır.

Tunceli'ye hayat veren bir akarsu da Munzur suyudur. Munzur suyu, Ovacık ilçesinin batısındaki sarp ve çıplak Munzur dağları eteklerinden kaynaklar halinde fışkırır. Buradan itibaren yaklaşık 30 km.lik Ovacık Ovası'ndan doğuya doğru kıvrılarak akar. Ovacık ilçesinin güneydoğusunda ise Munzur dağlarının içerilerine doğru uzanan Mercan vadisinden çıkarak güneye doğru akan Mercan suyu ile birleşir, Munzur suyu adı altında dar ve derin Munzur vadisine girerek güneye doğru hızla akar. Buradan itibaren Tunceli il merkezine kadar akan nehre birçok dereler karışır. Sarıtaş deresi, Taş deresi, Kalan deresi, İksor deresi bazılarıdır. Tunceli il merkezinde Pülümür

çayı ile birleşerek güneye doğru akar ve Keban Baraj Gölüne karışır. Munzur suyu yaz aylarında bile donma derecesinde soğuktur.

Tunceli akarsuları fazla olan bir il olduğundan sulama olanakları nın fazla olması gereklidir. Ancak büyük akarsular dışında irili ufaklı akarsular da çok olmasına rağmen, dar ve derin vadilerde düzensiz rejimleriyle hızlı aktıklarından sulama olanakları sağlamazlar. Sulama tesisleri de yeterli olmadığından, sulama yapılmamaktadır. Köylülerin çoğu kendi olanakları ile kazdıkları kanallardan ve bentlerden yararlanmak suretiyle sulama yapmaktadırlar. Bununla birlikte 1970 yılından sonra Toprak -Su Baş Mühendisleri havuz ve sulama kanalları yapımını hızlandırmış, merkez köylerinin bir kısmına sulama tesisleri yapılmış ve ekili-dikili alanlarda sulama yapılmaya başlanmıştır (Yusuf, 1985: 25).

Tunceli ilinde Keban Baraj Gölü'nün dışında önemli ve büyük göl yoktur. Munzur Dağları ile bu sıranın alt birikimlerini oluşturan Mercan, Avcı, Karasakal Dağları üzerinde ve Bağırpaşa Dağının doruklar bölgesinde buzul yataklarının zamanla suyla dolması sonucunda oluşmuş küçük krater gölleri vardır. Bunlardan bazıları Karagöl, Koçgölü, Mercan gölleri, Katır gölleri, Dilincik gölü, Çimli gölü, Şer gölü ve Buyer Baba gölleridir. Krater gölleri içerisinde en büyüğü, Ovacık -Koyungölü köyünün kuzeyinde, 2400 metre yükseklikte yer alan Karagöl'dür. Koyungölü köyü sakinlerinin geçmişte yayla alanı olarak kullandığı göl çevresinde bitki örtüsü ve doğal peyzaj etkileyicidir. Genelde 2000-3000 metre yükseklikteki zirvelerde yer alan bu göllere bugünkü durumda herhangi bir ulaşım olanağı yoktur.

Bölüm içerisinde yer alan göllerden Keban Baraj Gölü, Türkiye'nin Atatürk barajından sonra, en büyük 2. yapay baraj gölüdür. Murat vadisi boyunca uzunluğu 125 km. dir. Keban Barajı'nın yapımından sonra oluşan göl 64100 hektar büyüklüğe sahiptir. Göl, enerji açısından Türkiye'nin en büyük yatırımları arasındadır. 1965 yılında yapımına başlanmış, 1974'de ilk dört büyük tribün, 1981'de diğer dört tribün devreye girmiştir. Toplam kurulu gücü 134 megawatt olup, yıllık enerji üretimi 7.5 milyar kw saat'tir.

Keban Barajı'nın enerji üretimi açısından önemine karşın, baraj gölünün yapımı için birçok arazi sular altında kalmıştır. Keban barajı altında kalan bu verimli topraklar

ülke ekonomisi için oldukça önemlidir. Akarsuyun önü bir bentle kesildiği zaman geride kalan sular, daha önce ziraat yapılan alanların sular altında kalmasına neden olmuştur. Ekonomik açıdan olumsuz olan bu durumu karşı, barajın yapımı ileriye dönük bazı yatırımlarda, birkaç yıl sonra daha uygun ve daha verimli bir ziraat hayatına geçişi sağlar. Eski kuru tarım alanları, sulamaya a çıkılarak verim arttırılabilir. Fakat yine de değişmeyen gerçek şudur ki: Keban Baraj Gölü çok değerli ve verimli toprakların sular altında kalmasına neden olmuştur.

Keban Barajı'nın yapımı ile buğday ekimi, şeker pancarı ekimine; kara saban kullanımı traktör kullanımına; bütün ailesi için kendi toprağında çalışan, işçi kullanmaya; kendi yiyeceğini çıkarmak için üretim yapan, para kazanmak için üretim yapmaya başlamıştır. Bunun nedeni özellikle toprağı baraj gölü suları altında kalan çiftçinin, az bir alandan daha fazla ürün yetiştirmek istemesi, yine buğday, arpa gibi tarım ürünlerinin yerine pamuk, şeker pancarı v.b. gibi ekonomik olarak daha fazla getirisi olan ürünler ekmeye başlamıştır (Şengün, 1998).

Yörenin batı kesiminde, Malatya civarının en önemli a karsuyu Tohma suyudur. Özellikle bahar aylarında yağışların artması ve karların erimesi sonucu su seviyesi yükselen Tohma, sadece Darende civarında taşarak birçok tarım alanını ve bazı yerleşmeleri su altında bırakır. Sultansuyu ve Beylerderesi'nin suları ise sulamada için uygun özelliklere sahiptir (Bayındır, 2006: 6). Darende-Gürün çevresi ise yeraltı suyu açısından fakirdir. Formasyonların içerisindeki kil ve marn bileşenlerinin fazla olması geçirimsizliklerini arttırmıştır. Üst seviyelerinde her ne kadar çok ince tabakalı bir kalker bulunur ise de bunların kalınlıkları az olduğundan dolayı yer altı suyu bakımından önem arzetmezler. Bunun için Gürün havzasının tabanı yer altı suyu bakımından fakirdir.

Darende Ovası ve Gürün çevresinin kaynaklar yönünden zengin olduğu söylenebilir. Özellikle havza tabanında yer altı suyu bakımından fakir olmasına karşılık yüksek kesimler ve dağlık alanlar ile platolar arasındaki sınır kesimi kaynaklar açısından bir zenginlik gösterir (Güneş, 1995: 141,142).

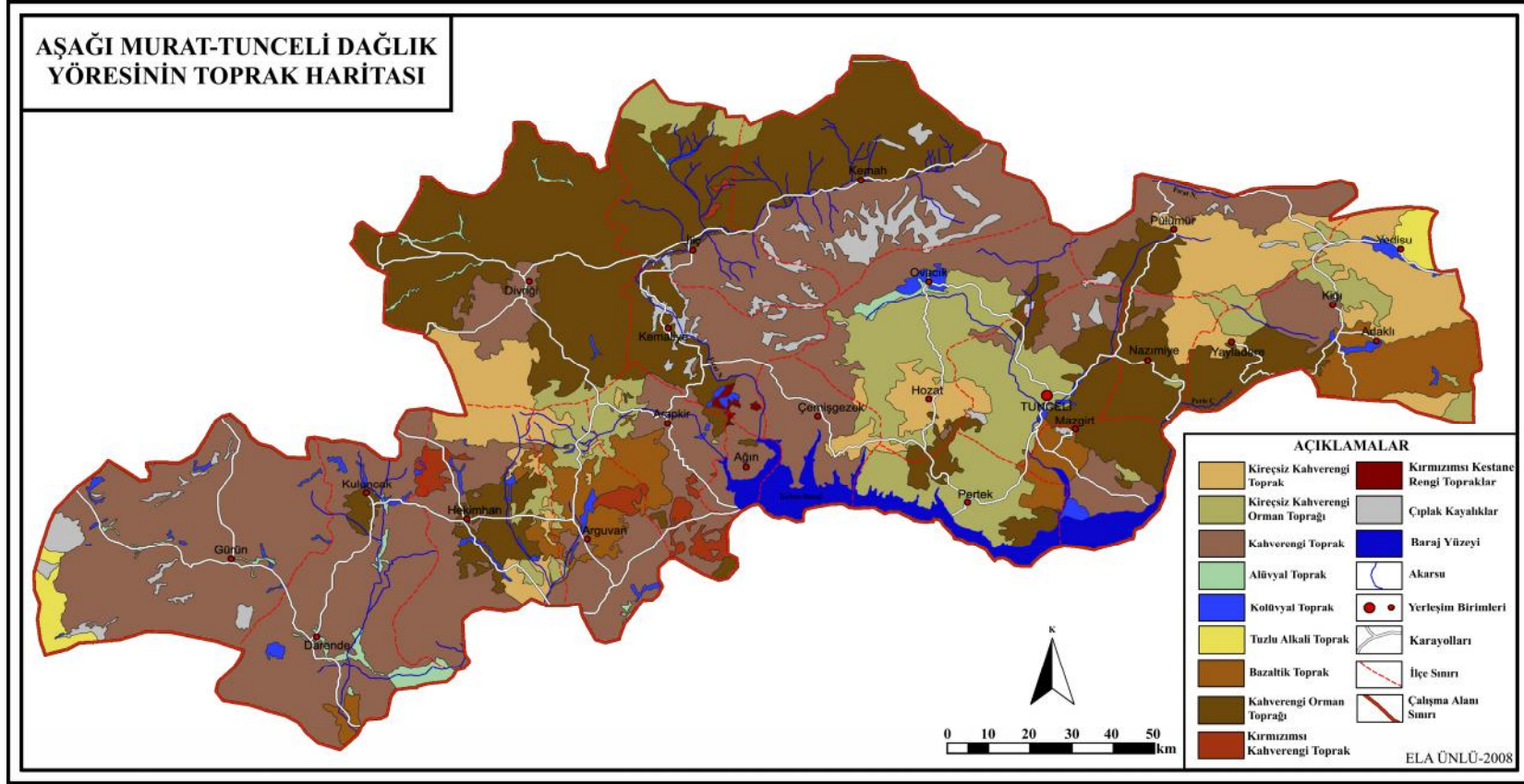
3. 4. Toprak Özellikleri

Bitkisel faaliyetler toprakla birebir ilişkili olduğu için, tarımsal üretimde iklim kadar önemli bir diğer faktör toprak özellikleridir. Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi gerek toprak grupları gerekse toprak kabiliyet sınıfları açısından son derece zengindir.

Bingöl ilinin yöre içerisinde yer alan bölümleri ana hatları ile birkaç toprak grubuna ayrılmıştır. Yöre'nin doğu sınırı güneyden kuzeye doğru bazaltik topraklar, kireçsiz kahverengi topraklar ve kestane rengi topraklarla kaplıdır. Daha iç kısımlarda kireçsiz kahverengi orman toprakları ve kahverengi topraklar sathın neredeyse büyük bir bölümünü kaplamaktadır. Kahverengi topraklar özellikle tahıl ekimine uygun alanlardır. Yedisu ilçesinin güneybatısında ince bir şerit halinde kolüvyal toprak örtüsü mevcuttur. Yayladere ilçesinin güneyi kahverengi orman toprakları; kuzeydoğusu kireçsiz kahverengi orman toprakları; kuzeybatısı ise kireçsiz kahverengi topraklarla kaplıdır. Bu tip topraklar, kahverengi orman topraklarının bulunduğu alanlarda yağışın biraz daha fazla olduğu kısımlarda yaygındır (Harita 3).

Pülümür ilçesinin kuzeyinde başlayan kahverengi topraklar batıya doğru devam eder ve yer yer genişleyerek Erzincan'da Kemah ve Kemaliye ilçelerinin büyük bir bölümünü kaplayarak güneye doğru Arapkir ilçesine kadar uzanan geniş alanlara yayılır. Ayrıca Gürün ve Darende ilçelerinin tamamına yakın bir bölümü de yine kahverengi topraklarla örtülüdür. Bu tip topraklar üzerinde tarım, mera ve orman (fundalık) alanları yer almaktadır (Çağlayan, 2002: 70). Pülümür ilçesinin güneydoğusunda kireçsiz kahverengi topraklardan güneybatıda kahverengi orman topraklarına geçilir ve Nazimiye ilçesinin tamamını bu grup topraklar kaplar. Tunceli merkez ilçenin ise tamamına yakını kireçsiz kahverengi orman toprakları ile örtülüdür. Geniş bir alan kaplayan bu toprak örtüsünün içinde Pertek ilçesinin güneyinde çok az bir alan da kolüvyal toprak bulunur. Mazgirt ilçesinde başlayan bazaltik toprak grubu Pertek ilçesi sınırına kadar yayılır (Harita 3).

Keban Baraj Gölü'nün etrafı ile Ağın ilçesinin tamamı kahverengi topraklar ile örtülüdür. Divriği ilçesinin kuzeyi ve doğusunu kahverengi orman toprakları, güneybatısında ise kahverengi ve kireçsiz kahverengi topraklar geniş bir alan kaplayarak Divriği ilçesinin tamamını kaplamıştır.

Harita 3: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Toprak Haritası (1997)

Arapkir ile Arguvan ilçeleri arasında geniş parçalar halinde bazaltik topraklar bulunur. Hekimhan ilçe merkezinin çevresi ise kırmızımsı kahverengi topraklarla kaplıdır. Bu tip topraklara Arapkir ilçesinin güneyine, Ağın ilçesine doğru da rastlanır.

Doğuda Ovacık ilçesinin etrafındakinin dışında alüvyal topraklara rastlanmazken batıya doğru gittikçe geniş alanlarda bulunmasa dahi küçük parçalar halinde alüvyal topraklara rastlanır. Alüvyal topraklar özellikle sebze ilik faaliyetlerinin yapıldığı sahalardır ki toprakların azlığına bağlı olarak, sebze ilikte ancak yerel ölçüde gelişmiş, yerli halkı besleyebilecek düzeyde kalmıştır (Harita 4).

3. 4. 1 Toprak Sınıfları

1. Sınıf Topraklar

Bu sınıf toprakların kullanılmalarını kısıtlayan fazla bir sınırlandırma yoktur. Topoğrafya hemen hemen düzdür. Toprak derinliği fazla, su tutma kapasiteleri yüksek, iyi drenajlı ve verimlilikleri yüksek topraklardır. Bu tip topraklar kültür bitkilerinin yetişmesine olduğu kadar çayır, mera ve orman için de idealdirler. Bağ, bahçe ve sebze ekim alanları olarak kullanılırlar.

2. Sınıf Topraklar

Daha az ortalama derinliğe sahip bu tip topraklar, 1. sınıf topraklara göre daha az serbestlik sağlarlar. Bitkisel faaliyetlerde de 1. sınıftan daha az elverişlidirler. Hafif eğimli, orta ve az derecede erozyona maruz kalabilen ve tuzluluk görülebilen topraklardır. Bu topraklar kültür bitkileri, çayır, mera ve orman için kullanılabilir.

3. Sınıf Topraklar

Orta derecede eğime sahiptirler. Şiddetli su ve toprak erozyonuna maruz kalabilirler. Taşkınlar, drenaj veya yağıştan sonra göllenme görülebilir. Toprak, topoğrafya ve yüzey akımına ait şiddetli sınırlandırmalar vardır. Bu tip topraklar düşük rutubet tutma kapasitesine sahiptir. Bu nedenle özel sulama ve gübreleme gerektirir.

Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde 1., 2. ve 3. sınıf topraklara küçük parçalar halinde Keban Baraj Gölü'nün etrafında ve akarsu vadilerinin kenarlarında rastlanır.

Ayrıca bazı il ve ilçe merkezlerinin etrafında da özellikle 2. ve 3. sınıf topraklar mevcuttur. Son derece dağlık olan yörede, küçük parçalar halinde bulunsalar da, bu tip topraklar önemli tarım alanları oluştururlar. Bununla birlikte 1. sınıf topraklar son derece sınırlıyken, 2. ve özellikle 3. sınıf topraklar, 1. sınıf topraklara göre daha fazla yayılım göstermişlerdir. Özellikle yörenin batısında, doğusuna göre bu topraklara daha çok ve sık aralıklarla rastlanır. Esasen batıda doğuya göre daha sık toprak sınıflandırması yani daha değişik toprak sınıfları görülürken doğuya doğru gittikçe daha sade toprak sınıflandırılması görülür (Harita 4).

4. Sınıf Topraklar

Dik eğimli, nem oranı düşük, tuz oranı fazla, sıg topraklardır. Çayır, mera ve orman için kullanılan bu topraklar gerekli önlemler alınması halinde bahçe bitkilerinin bazıları için kullanılabilir. Fakat ekim, dikim ve sürümü kısıtlayan çok şiddetli toprak, topoğrafya ve drenaj yetersizlikleri mevcuttur.

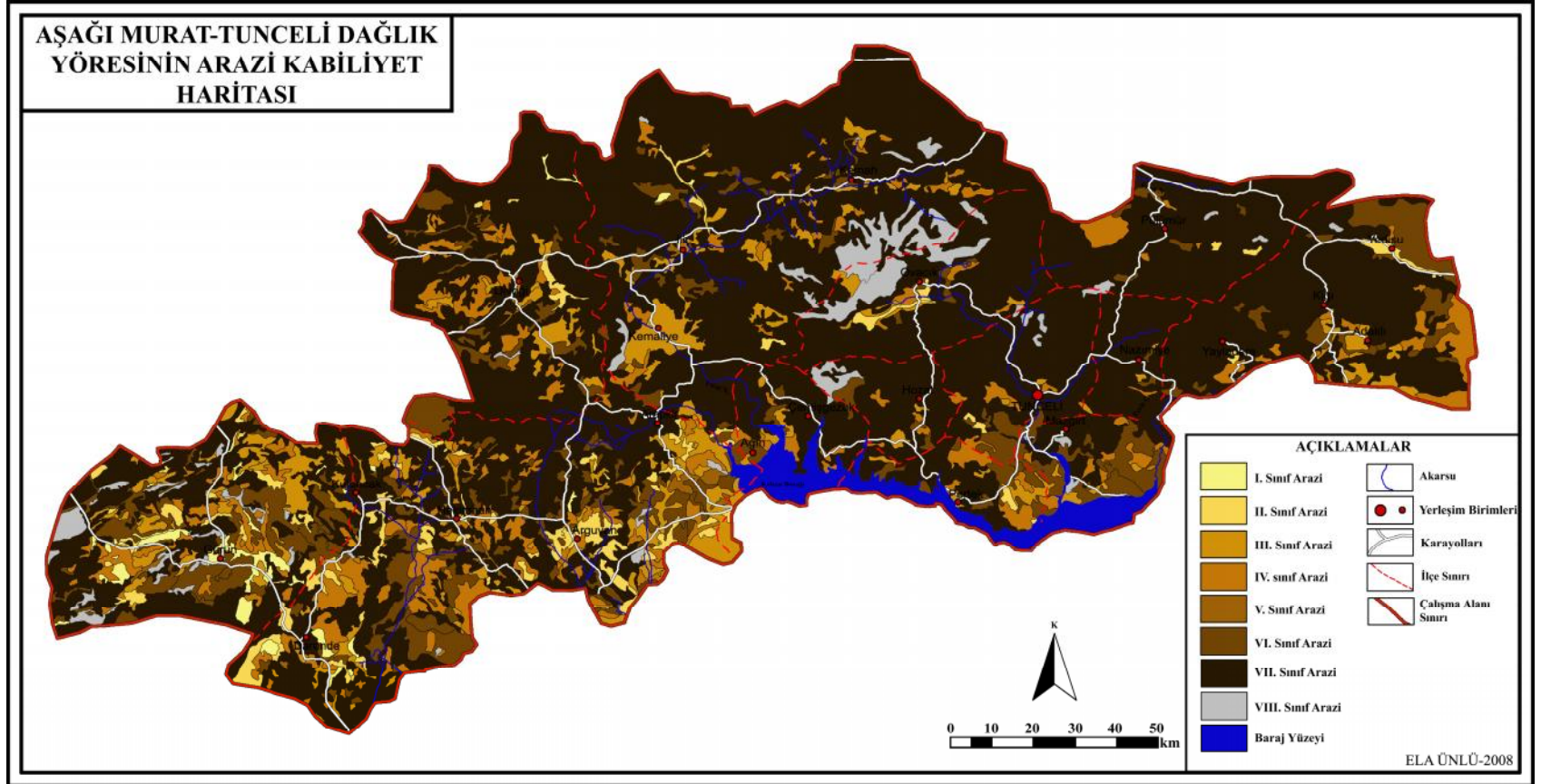
Yörenin sınırları içerisinde bu tip topraklara özellikle Darende, Gürün ve Arapkir ilçelerinin çevresinde yaygın olarak rastlanırken, yöre genelinde de parçalar halinde bulunan yaygın bir toprak sınıfıdır.

5. Sınıf Topraklar

Meyil, toprak sağlığı ve şiddetli erozyon gibi aşırı tehditlere maruzdur. Daha çok orman ve fundalık için kullanılır. Drenaj ve ıslah tedbirleri alınarak mera alanları şeklinde de faydalanılabilir. Yörede 5. sınıf toprak bulunmamaktadır (Harita 4).

6. Sınıf Topraklar

Dik eğimli, erozyonla ciddi zararlara uğramış, taşlı, düşük nem kapasitesine sahip, tuzlu topraklardır. Sürülecek tarıma uygun değildir. Tarımsal faaliyetler için ekonomik değildir.

Harita 4: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Arazi Kabiliyet Sınıfları Haritası (1997)

7. Sınıf Topraklar

Bu sınıf araziler dik eğimli, taşlık ve kayalıktır. Kültür bitkileri yetiştirilemez, çayır ve meraların ıslahı içinde oldukça sınırlı topraklardır.

8. Sınıf Topraklar

Bunlar tarım için hiçbir önemi olmayan çıplak kayalar, molozlar ve ırmak yataklarına karşılık gelir.

Yörede 6. ,7. ve 8. sınıf topraklar yaygın olarak bulunan topraklardır. Özellikle 7. sınıf topraklar yöre geneline en fazla yayılan toprak sınıfını oluşturur. Yörenin batısındaki karmaşık toprak sınıflandırması, doğuya doğru gittikçe yerini 7. sınıf toprakların yaygın olduğu sade bir görünüme bırakır. Engebeli topografya yapısına sahip olması ve engebenin özellikle Tunceli ve Bingöl çevrelerinde artması nedeniyle 7. sınıf topraklar bilhassa bu alanlarda yayılmıştır (Harita 4). Bu sınıftaki toprak tipleri geniş alanlar kaplamasının yanında tarım için hiç müsait olmayan, hatta tarımın yapılamadığı alanlardır. Bu nedenle bu tip toprakların araziye kapladığı alanlarda toprak özelliklerine bağlı olarak tarımsal üretim yoktur

Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde kısaca her çeşit toprak sınıfı görülmekle birlikte, 1. sınıf topraklar son derece azdır. En fazla görülen topraklar 7. sınıf topraklar olup, diğer toprak gruplarına yörenin her tarafında küçük alanlı olarak rastlanılır.

3. 5. Nüfus Özellikleri

Nüfus, bir sahada yaşayan insan sayısını ifade eder. Ekonomik faaliyetlerin gerçekleşmesinde insan faktörü hem üretici hem de tüketici olma özelliklerinden dolayı önemli bir unsur meydana getirir. İster pazarlamaya yönelik, isterse kendi ihtiyacını karşılamaya yönelik olsun, yapılan bütün faaliyetler insan içindir.

Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde hakim ekonomik faaliyetler tarım ve hayvancılıktır. Bu faaliyetler de insan gücünün ön planda olduğu ilkel yollarla yapılır. Bu nedenle nüfus miktarının, yörenin birçok yerinde, ülke ortalamasının altında olduğu yörede, insan gücü çok önemlidir. Özellikle yörenin doğu kısmında

ilçe hariç, 1990 yılından itibaren nüfus miktarları önemli oranda düşmüştür. Bu düşüşler 2000 yılında da yaşanmıştır. En ciddi azalma miktarı Kiğı ilçesinde yaşanmıştır ki, burada nüfus 1975 yılında 52 330 kişi iken, 2000 yılında 6 780 kişiye düşmüştür (Tablo 3). Yani 25 yılda nüfus yaklaşık 8 katı azalmıştır. 1990 yılından itibaren gözlenen bu nüfus azalmalarında terör olaylarının etkisi göz önünde tutulmalıdır. Bu yıldan itibaren, ülkemizde yaşanan terör olayları nedeniyle, bu bölge çok miktarda göç vermiştir.

“Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi’nin Tarımsal Özellikleri” adlı tez çalışmamıza paralel olarak nüfus konusunda bizi daha çok ilgilendiren toplam nüfus tan ziyade kent ve köy nüfusedir. Çünkü tarımsal faaliyetler ülkemizde kırsal kesimde yani köylerde yoğunluk kazanır. Hatta kır -kent ayrımında kullanılan en önemli unsur, hakim ekonomik faaliyetlerdir. Bununla beraber sanayi faaliyetlerinin olmaması, olan kısımlarda da çok az gelişmesi nedeniyle, köy sahalarının dışında da insanlar tarım ve hayvancılıkla uğraşır.

Yöre genelinde köy nüfusu, kent nüfusundan fazladır. Fakat yıllar ilerledikçe köy nüfusu azalmakta hatta bazı yıllar, Divriği ilçesinde olduğu gibi kent nüfusu köy nüfusunun önüne geçmektedir. Tunceli merkez ilçede ise 2000 yılında kent nüfusu, köy nüfusunun gerisindeyken gittikçe ilerlemiş ve yaklaşık 3 katı artmıştır. Ağın ilçesi, kent nüfusu en az olan ilçedir. Fakat Ağın ilçesinde toplam nüfus miktarı da azdır. Bu nedenle köy nüfus oranı en az olan ilçe olsa da, köy nüfusunun oranı toplam nüfusun 2/3’ünü oluşturur. Köy nüfusunun toplam nüfus içerisinde en fazla orana sahip olduğu ilçeler Çemişgezek, Mazgirt, Ovacık, Pertek, Pülümür, İliç, Kemah, Kemaliye, Gürün, Arguvan, Darende ve Hekimhan ilçeleridir. Fakat buralarda da az önce belirttiğimiz gibi köy nüfusu gittikçe azalmış ve kent nüfusu ile arasındaki fark böylece kapanmıştır (Tablo 3). Bu ilçeler köy nüfusu miktarına benzer olarak, tarımsal faaliyetlerde ön planda olan ve yüksek tarımsal üretim miktarlarına sahip yerlerdir

Tablo 3: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresinde Yıllara Göre Toplam, Şehir ve Köy Nüfusları

İLÇELER	NÜFUS	1970	1975	1980	1990	2000
Tunceli	Toplam	24939	29091	29857	38013	30323
	Şehir	9366	11637	12859	24513	25041
	Köy	15573	17454	16998	13500	5282
Çemişgezek	Toplam	15484	14443	14423	12559	9773
	Şehir	2305	3048	3445	3397	3685
	Köy	13179	11395	10978	9162	6088
Hozat	Toplam	17411	18700	18330	11643	9143
	Şehir	5116	5796	5304	4606	6589
	Köy	12295	12904	13026	7037	2554
Mazgirt	Toplam	27977	29047	26521	21041	12957
	Şehir	2690	3141	2284	3751	2707
	Köy	25287	25906	24237	17290	10250
Nazımiye	Toplam	12244	12515	10947	7392	5604
	Şehir	1539	1844	1717	2401	2915
	Köy	10705	10671	9230	4991	2689
Ovacık	Toplam	16100	18282	19871	15316	8522
	Şehir	1968	2248	2793	3647	5909
	Köy	14132	16034	17078	11669	2613
Pertek	Toplam	22516	22550	21562	18475	13199
	Şehir	3627	4176	4394	5428	5737
	Köy	18889	18374	17168	13047	7462
Pülümür	Toplam	20622	19963	16463	9145	4063
	Şehir	2752	3442	3388	3056	1893
	Köy	17870	16521	13075	6089	2170
Kiğı	Toplam	52330	58855	54035	11438	6780
	Şehir	5091	5598	6267	4544	4684
	Köy	13165	53257	47768	6894	2096
İliç	Toplam	14857	14278	13348	11061	7691
	Şehir	1432	1562	1962	3148	2361
	Köy	13425	12716	11386	7913	5330
Kemah	Toplam	23376	20413	18578	13675	9304
	Şehir	2958	3039	2622	3593	2862
	Köy	20418	17374	15956	10082	6442
Kemaliye	Toplam	13249	13164	12149	9025	7736
	Şehir	2510	3014	2614	2044	2243
	Köy	10739	10150	9535	6981	5493
Divriği	Toplam	46699	43214	41420	32719	23313
	Şehir	10389	12302	14679	17664	14429
	Köy	36310	30912	26741	15055	8884
Gürün	Toplam	34031	34637	35524	30602	26742
	Şehir	8648	9138	9492	9886	11294
	Köy	25383	25499	26032	20716	15448
Ağın	Toplam	6644	5745	6123	4485	5246
	Şehir	2002	2500	2563	2794	3590
	Köy	4642	3245	3560	1691	1656
Arapkir	Toplam	24291	23816	22634	20675	16625
	Şehir	7793	8436	8630	10420	10180
	Köy	16498	15380	14004	10255	6445
Arguvan	Toplam	21851	21622	19282	13907	10594
	Şehir	2439	2461	2144	1827	2730
	Köy	19412	19161	17138	12080	7864
Darende	Toplam	41831	47504	50578	49260	54438
	Şehir	7929	8055	8941	11488	13908
	Köy	33902	39449	41637	37772	40530
Hekimhan	Toplam	49604	5130	48824	42541	42515
	Şehir	7849	11818	11355	13612	13206
	Köy	41755	39512	37469	28929	29309
Yöre Top.	Toplam	486056	499169	480469	372972	304568
	Şehir	88403	103255	107453	131819	135960
	Köy	397653	395914	373016	241153	168608

Kaynak: DİE

Tablo 4: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Sektörler Bazında İstihdam Edilen Nüfus Miktarı (1990 - 2000)

İLÇELER	TARIM		SANAYİ		HİZMET	
	1990	2000	1990	2000	1990	2000
Arapkir	254	417	126	219	1270	1816
Arguvan	71	261	51	14	362	315
Darende	192	269	308	284	1971	2014
Hekimhan	274	580	451	466	1141	2317
Kuluncak	319	1281	68	92	382	159
Ağın	77	144	56	24	448	483
İliç	108	120	30	70	547	600
Kemah	50	70	22	35	462	500
Kemaliye	13	20	86	100	510	550
Adaklı	75	993	9	124	508	527
Kiğı	71	301	38	86	2068	736
Yayladere	141	191	43	9	1106	226
Yedisu	67	548	6	9	701	196
Tunceli	87	576	141	182	8552	5447
Çemişgezek	71	132	39	23	824	634
Hozat	43	267	28	53	3087	1065
Mazgirt	35	145	3	20	587	647
Nazımiye	6	56	4	11	1298	565
Ovacık	30	49	46	18	2996	1070
Pertek	166	302	111	151	871	688
Pülümür	16	191	18	11	560	663
Divriği	195	68	1344	2081	2006	311
Gürün	205	244	321	172	2032	1917
Toplam	2566	7225	3349	4254	34289	23446

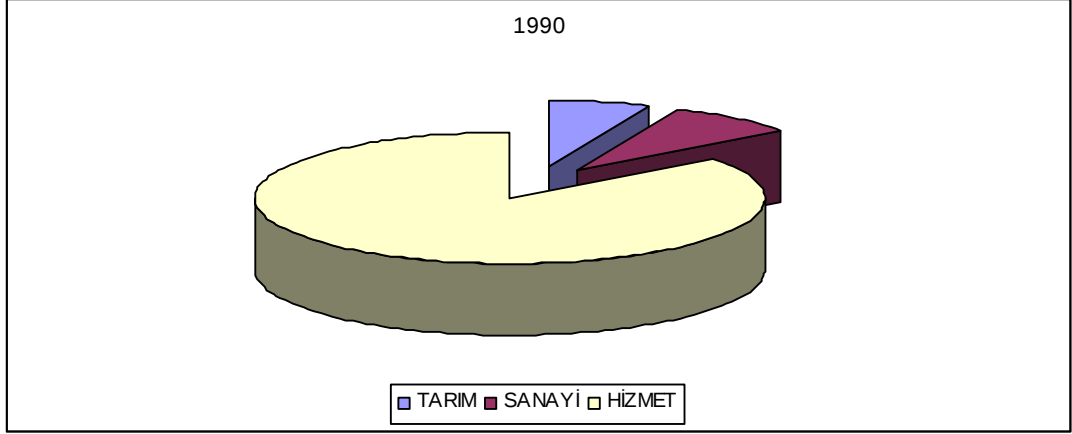
Kaynak : DİE

Yöre nüfusunun büyük bölümü hizmetler sektöründe istihdam edilmiştir. Sanayi faaliyetlerinin son derece sınırlı olduğu yörede, bunun doğal bir sonucu olarak bu sektörde çalışan nüfus sayısı da azdır. Fakat yeryüzü şekillerinin engebeli olması ve geniş sahaların meşeliklerle kaplı olması, tarım alanlarını son derece sınırlamış, bu nedenle 1990 yılında tarımla uğraşan nüfus sayısı, sanayide çalışan nüfusun dahi gerisinde kalmıştır (Tablo 4).

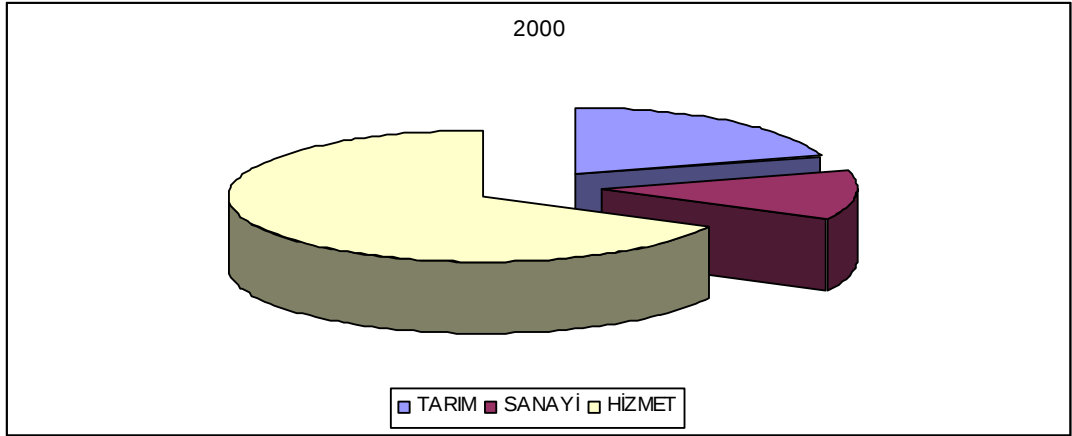
Geçim sıkıntısı nedeniyle çevre illerden, özellikle Adıyaman'dan, gelen mevsimlik işçiler, Temmuz ve Ağustos aylarını kapsayan kayısı döneminde gelir. Kayısı meyvesi olgunlaştığı anda toplanmalıdır. Bu nedenle yüksek üretim miktarlarına sahip olan yörede, kayısı toplanırken bu mevsimlik işçilerin yardımına ihtiyaç duyulur (Çelik, 2006:8, 9). Bu mevsimlik tarım işçisi göçleri yörenin, özellikle Malatya civarında, kayısı işlenme dönemi olan Temmuz ve Ağustos aylarında nüfus artışına neden olur.

Yöre içerisinde, tarımda çalışan nüfusun yarısına yakını Malatya ilçelerindedir. Bunda şüphesiz kayısındaki yüksek üretim miktarlarının ve

tarımsal gelirin payı büyüktür. Kayısı üreticiye yüksek gelir sağladıkça, halk başka bir işle uğraşmaya gerek görmeden tarıma yönelmişlerdir (Tablo 4). Hizmetler sektörünün payı 2000 yılında, 1990 yılına kıyasla gerilemiş, tarım sektörü ise yaklaşık 2.5 kat artmıştır (Grafik 4, 5).

Grafik 4: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Dağılımı (1990)

Grafik 5: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Nüfusun İktisadi Faaliyet Kollarına Dağılımı (2000)

3. 6. Hakim Ekonomik Faaliyetler

Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi, Doğu Anadolu Bölgesi'nin büyük bölümünde olduğu gibi, hayvancılık faaliyetlerinin tarımın önün e geçtiği bir saha olarak karşımıza çıkar. Son derece dağlık olan ve büyük bir bölümü meşeliklerle kaplı yörede, özellikle küçükbaş hayvancılık, bu faaliyet içerisinde önem kazanmıştır. Sığır yetiştiriciliği önemli olmakla birlikte, uzun süren kış m

kendini gösteren yaz mevsimi, bu mevsimin de sıcak ve kurak geçiyor olması, otlak alanlarını daraltmıştır. Bu nedenle büyükbaş hayvancılık, küçükbaş hayvancılığın önüne geçememiştir. Başlıca geçim kaynağı hayvancılık olmakla beraber, hayvancılık aile hayvancılığı şeklinde yapılmaktadır. Büyük sürü sahiplerine ancak, çok büyük aşiretlerde rastlanır. Otlak alanlarının sınırlı olması ve kış mevsiminin erken gelip, uzun sürmesi nedeniyle, hayvanlar yılın büyük bölümünü ahırlarda zor şartlarda geçirir. Gerek alım gücünün azlığı, gerekse yem bitkisi üretiminin yetersizliği de hayvancılığı zora sokmaktadır. Üstüne bir de bakımsız ahırlarda hayvanları bekleyen salgın hastalıklar eklenince, hayvancılık faaliyetleri, olması gerekenin çok gerisinde kalır.

Yörede tarımsal üretim özellikle ovalık alanlarda ve sulanabilen yerlerde gelişmiştir. Bitkisel üretimde tahıl üretimi başı çeker. Yaşam koşullarının zor olduğu yörede gerek iklim koşullarına olan uyumu, gerekse başlıca besin kaynağı olması nedeniyle tahıl üretimi yüksektir. İnsanlar kendi ihtiyaçlarından sonra, önemli geçim kaynağı olarak gördükleri hayvanlarını besleyebilmek için yem bitkisi üretimi de yapmıştır. Öyle ki yörede yem bitkisi üretimi tahıl üretiminden sonra ikinci sırada gelir. Sebzeçilik faaliyetleri sulamaya bağlı olarak gelişme göstermiştir. Sebzelerin üretimi için gereken iklim istekleri, kışları son derece soğuk, yazları ise kurak olan yörede, çok sınırlı alanlarda karşılanabildiği için, sebze üretimi, ekim alanları kadar sınırlı kalmıştır. Bunun yanında meyvecilik faaliyetleri son derece gelişmiştir. Tropik meyveler dışında, hemen her meyvenin üretimi yapılır, hatta kayısı gibi bazı meyvelerin üretiminde yöre, ülke genelinde 1. sırayı almıştır.

Sanayi faaliyetlerinin gelişmediği yörede Elazığ, Erzincan, Erzurum ve Malatya gibi çevre illerde bulunan şeker fabrikalarının ihtiyacına yönelik, şeker pancarı ekimi yapılır. Yüzey şekilleri ziyadesiyle dağlık olduğundan, ulaşım imkanları sıkıntılıdır. Ulaşım dağlar arasındaki vadilerden sağlanır. Kalifiye elemanın yetersiz olduğu, ulaşım imkanlarının gelişmediği ve ham madde ihtiyacının karşılanamadığı yörede, devlet yatırımları da yetersiz kalınca sanayi de gelişme imkanları bulamamıştır.

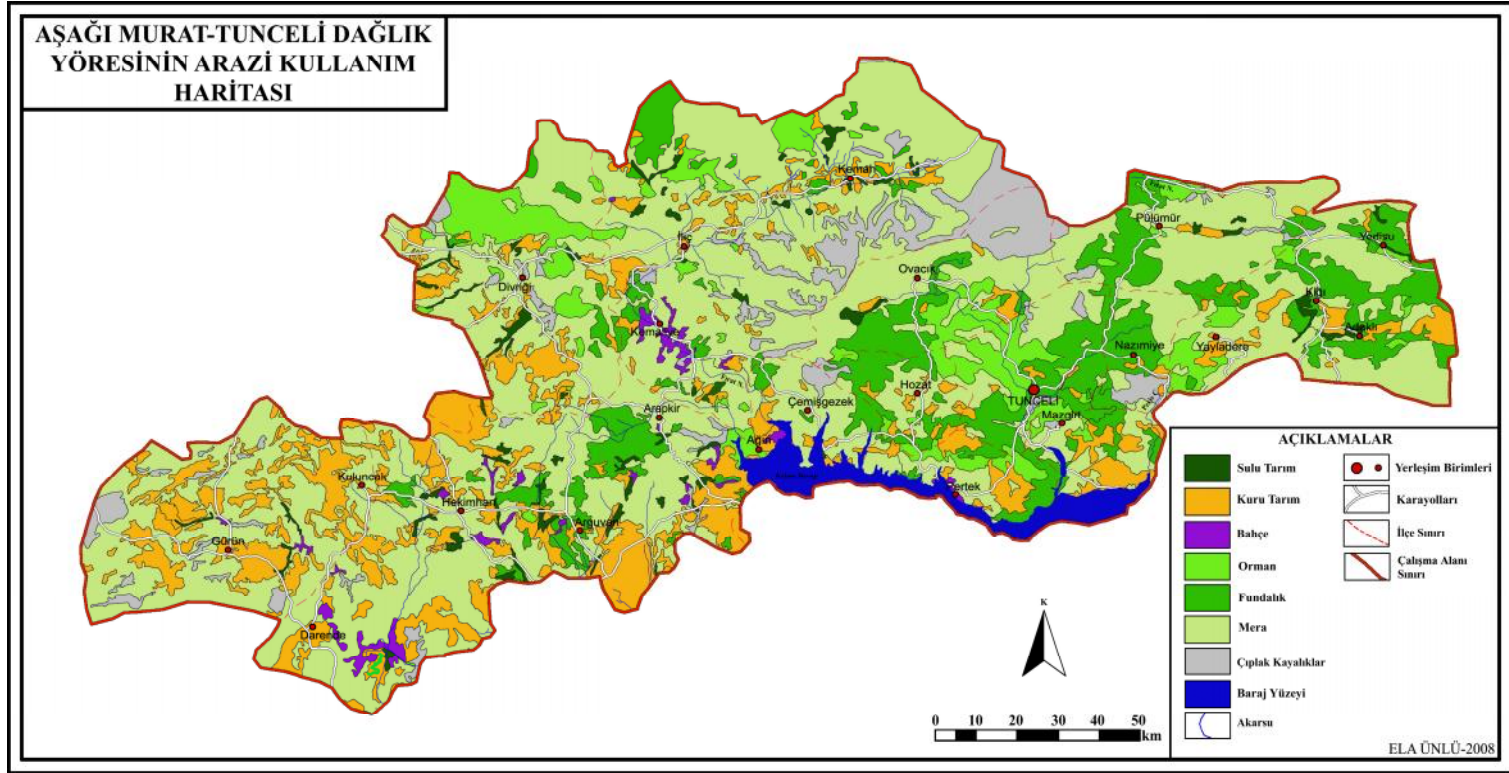
3. 7. Genel Arazi Kullanımı

Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi adından da anlaşılacağı gibi, ülkemizin en dağlık alanları arasındadır. Özellikle yöreye adını veren Tunceli ve çevresi son derece arızalı bir topografyaya sahiptir. Yörenin bu kesiminde a

fundalıklara ayrılmıştır. Fakat Tunceli'nin kuzeyine, özellikle Munzur dağlarına doğru gittikçe geniş alanlarda orman örtüsüne rastlanır. Özellikle Munzur ve Kalan derelerinin geçtiği alanların tamamen ormanlarla kaplı olduğu görülür (Harita 5).

Tunceli ilinde, Pertek ilçe merkezinin güneyinde küçük bir alanda, ayrıca Ovacık ve Pülümür ilçelerinde çok küçük bir sahada sulu tarım yapılırsa da mera, fundalık ve orman alanlarından sonra geniş arazilerde kuru tarım yapılmaktadır. Pertek ilçesinin güneyindeki sulu tarım alanları sebze tarımına ayrılan alanlardır. Gerçekten de Pertek ilçesi yöre içerisinde Divriği ilçesinden sonra en fazla sebze tarımının yapıldığı sahadır. Hakim ekonomik faaliyet hayvancılık olduğu için mera ve fundalık alanlar geniş olsa da, tarımın yapılabildiği alanlarda kuru tarım yapılmaktadır. Çünkü, Tunceli ilinde geniş alanlarda tahıl ve yem bitkileri üretimi yapılır ve bu ürünler sulamalı tarım gerektirmez. Bununla birlikte Tunceli'de yağış bu ürünlerin tarımı için yeterlidir. Zaten Tunceli'de özellikle sebze tarımını etkileyen, sulama koşullarından ziyade, arazinin bu tip tarımı son derece kısıtlamasıdır.

Tunceli'nin doğusunda yer alan Bingöl'de yine; Yayladere ve Nazimiye ilçeleri sınırında, Yayladere ilçesinin kuzeyinde ve Yedisu ilçesinin güneyinde küçük orman alanları ile Kiğı ilçesinin güneyinde ve Yedisu ilçesinin kuzeyindeki sulu tarım alanı dışındaki yerler meralar ve fundalıklı sahalarla kaplanmıştır. Yayladere ilçesinin güneyinde ise geniş bir kuru tarım alanı mevcuttur (Harita 5).

Harita 5: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Arazi Kullanım Haritası (1997)

Tunceli ilinin kuzeybatısında, Erzincan ilinin yöre sınırlarına dahil İliç, Kemah ve Kemaliye ilçelerinde yörenin genel görünüşüne uygun olarak mera ve fundalıklar geniş alan kaplar, fakat burada meralar fundalıklara göre çok daha fazla yayılmıştır. Yörenin bu alandaki kuzey sınırlarında küçük sahalı orman alanları mevcuttur. Bununla birlikte geniş sahalar çıplak kayalıklarla örtülüdür. Yörenin bu kesiminde, özellikle Kemah ilçesi çevresinde sulu tarıma ayrılan alanlar genişlemiştir. Bunun en önemli sonucu ise burada sebze tarımının yoğunluk kazanmaya başlamasıdır. Kemah ilçesindeki kuru tarım alanlarında ise yem bitkisi tarımı önem kazanır. Kemah ilçesi yöre genelinde yem bitkisi tarımının en fazla yapıldığı ikinci ilçedir. İster kuru tarım isterse sulu tarım olsun yörenin bu kesiminde, tarıma ayrılan topraklar Tunceli ve Bingöl illerine kıyasla daha fazladır.

Batıya doğru gittikçe genişleyen sulu ve kuru tarım alanları varlığını, Divriği ilçesinde daha fazla göstermektedir. Fakat buradaki bazı sulu tarım alanlarında yeterli sulama yapılamamakta olduğundan “yetersiz sulu tarım alanı” statüsündedir. Bununla birlikte yöre genelinde gerek sebze gerekse tahıl ve yem bitkilerinde en fazla üretim burada yapılmaktadır. Burada kuru tarım alanları, sulu tarım alanlarına göre daha geniş yer kaplamaktadır. Meralar burada da fazla alan kaplasa da hayvancılık faaliyetlerinin gerileyip tarımın ağırlık kazanmaya başlaması nedeniyle, doğuya göre alansal dağılımları küçülmüştür. Divriği ilçe merkezinin doğusundan başlayan orman alanları ise kuzeye doğru ilerlemekte ve yörenin bu kesimdeki kuzey sınırı boyunca geniş bir alan kaplayarak uzanmaktadır (Harita 5).

Divriği ilçesinde artan tarım alanları, Gürün ilçesine doğru alanını daha da genişletmiştir. Burada özellikle kuru tarım alanları, mera alanlarını neredeyse geri bırakabilecek ölçüde genişlemiştir. Sulu tarım alanları ise yine kuru tarım alanlarının gerisinde kalmıştır. Bununla birlikte arazinin çeşitli yerlerinde çıplak kayalıklarda gözle görülebilir ölçüde yer kaplamaktadır. Buradaki geniş kuru tarım alanları da yine tahıl üretiminin yapıldığı sahaları oluşturur .

Gürün ilçesinde az çok sulu bahçe tarımının da yapıldığı görülür. Özellikle Gürün ilçe merkezinin çevresinde küçük alanlı da olsa bu tip bahçe tarımı görülmektedir. Bahçe tarımının asıl yoğunluk kazandığı sahalar Malatya'nın yöre sınırlarına dahil ilçeleridir. Fakat buralarda da bahçe

yapılmaktadır. Özellikle Darende ilçesinde kayısı ağaçlarından oluşan bahçelik alanlar geniş yer kaplar. Sulamalı bahçe tarımının yapıldığı bu alanlar çoğunlukla kuru tarım alanlarının yanında bulunmaktadır. Malatya’da gittikçe genişleyen kuru ve sulu tarım alanlarıyla sulamalı bahçe alanları mera ve fundalık alanlarını sınırlandırmıştır. Meralar ve fundalık alanlar doğudaki geniş yayılım alanlarını burada kaybetmiş olsalar da özellikle mera alanları yine de geniş bir yer kaplamaktadır (Harita 5).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BİTKİSEL ÜRETİM

Türkiye, uygun coğrafi yapısı ve iklim özellikleri yanında, tarımsal üretimde sahip olduğu çeşit ve üretim potansiyeli ile dünya tarımında önemli bir paya sahiptir. Birçok üründe kendine yeterli ülkeler arasında yer alan ülkemiz; hububat, baklagiller, pamuk, tütün, fındık, taze ve kurutulmuş meyve, sebze, şekerpancarı gibi önemli ürünlerde üretici ve ihracatçı konumundadır (Yiğit, Durmuş, 2001: 1)

Tarım, yeryüzündeki en gerekli ve en yaygın üretim şekli olması dışında, tarım alanları da yeryüzünün en önemli kaynakları ndandır. Yörede ovalar ve akarsu vadileri tarım alanları olarak kullanılırken, yamaçlarda mera hayvancılığı yapılmaktadır.

Yörede, dar sahalarda gerçekleşen sulamanın dışında, tarımın ekstansif karakteri ve yetiştirilen ürünlerin çoğu yerde birkaç tahl t ürü ile sınırlı olması doğal etkenler ve bu etkenlerden özellikle yağışın tarım üzerindeki tesirinin sonucudur.

Dar sahalarda uygulanan sulamalı tarımda ise değişen tarım şekilleri ve koşullara bağlı olarak, yetiştirilen ürünlerin çeşitlilik kazandığı görülür. Su kaynaklarına bağlı olarak ortaya çıkan bu çeşitlilik, su kaynaklarının çevresindeki tarım hayatı ile, sulanan sahaların dışında geniş yer kaplayan alanların tarımsal özellikleri karşılaştırıldığında açık bir şekilde görülür. Yörede özellikle Tunceli ili civarlarında, arazinin büyük bir kısmında tarım, ekstansif yollarla yapılmasına karşılık, Pertek ilçesinde entansif tarım sistemleri uygulanmış, yetiştirilen ürünlerde bu farklı tarım sistemine bağlı olarak çeşitlilik olmuştur. Burada çeşitli kültür bitkileri yetişmekte, çevrede bağcılık, meyvecilik ve sebzeçilik nispeten önem kazanmaktadır. Bu iki kesim arasındaki kıraç sahada ise tahıl türlerinin fazlalığı, saha tarımında göze çarpar özelliktedir.

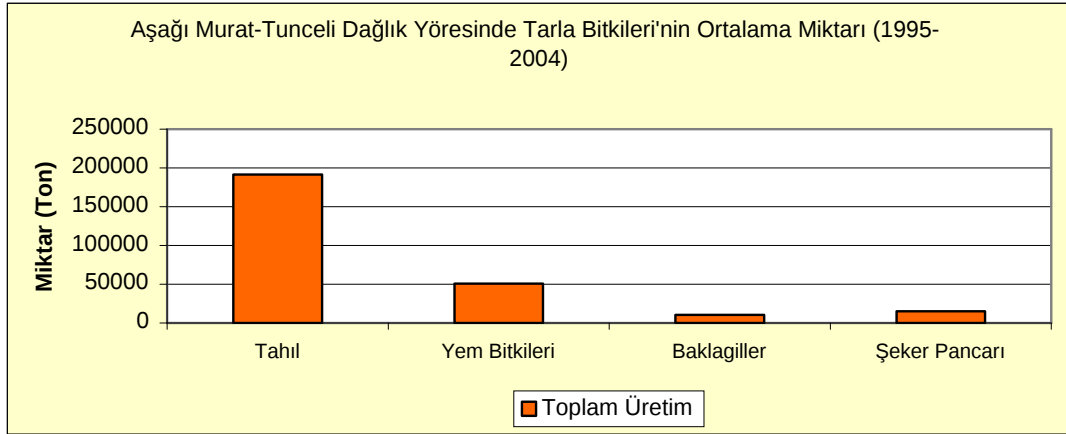
Sahanın büyük bir kısmında su kaynaklarının kullanıl amayışı, tarımın doğal koşullar altında, ekstansif usuller ile yapılmasını zorunlu kılmış ve bunun sonucu olarak yetiştirilen ürünler mevcut koşulların sağladığı türlerin ötesinde çeşitlenme olanaklarına sahip olamamıştır. Sulanan dar tarım sahalarında ise bazı ürünlerin hakim tarım ürünü olarak ortaya çıkmalarında, doğal etkenlerin bu ürünlerin yetişmesine elverişli koşullar

sağlaması yanında, bu ürünlerin tarımsal ekonomik değerleri fazla olması nedeniyle, çiftçi tarafından tercih edilmesiyle de bağlantılıdır (Dayan, 1992: 158).

Tunceli, kuzeyden güneye doğru her bakımdan haşinliğini, şiddetini gitgide kaybeder ve Keban Baraj Gölü tarafları adeta Elazığ bölgesinden daha yumuşak bir hale girer. Tarımsal üretim neveleri de buna bağlı olarak güneye doğru artar ve göl yakınlarında Elazığ tarafının aynı ürünleri daha mükemmel olur (Sarıbeyoğlu, 1951: 216). Küçük Munzurlardan itibaren güneye doğru gidildikçe ürünün çeşidi artar, hayvancılık başlıca meşguliyet olmaktan çıkar, hatta baraj gölüne doğru bilgiye dayanan bahçe tarımı hayli ileriye götürülmüştür.

4. 1. Tarla Bitkileri

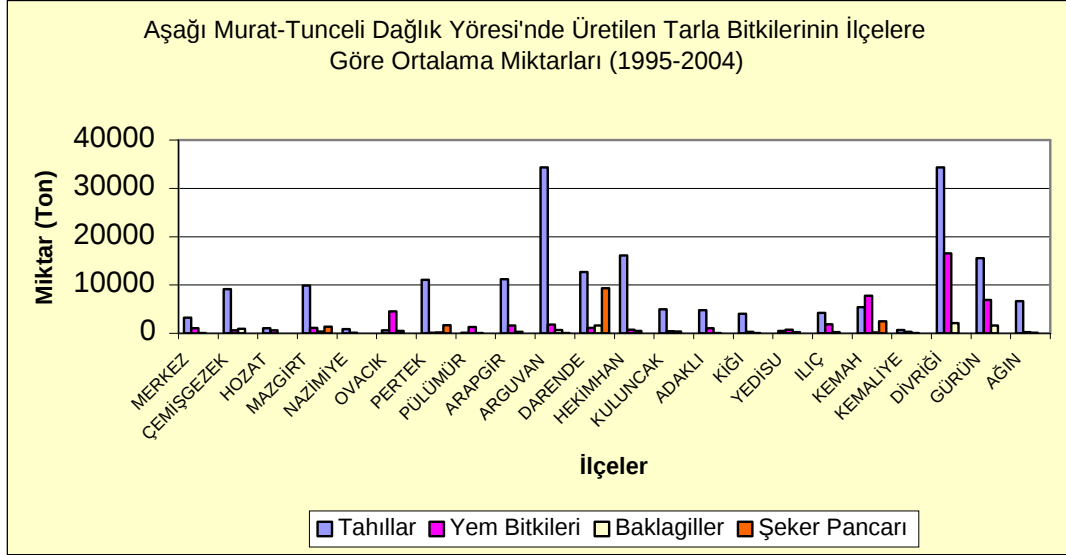
Tek yıllık tarım bitkilerinin (bir yıl içinde ekilen, ürün veren ve hasat edilen bitkiler) tarımının yapıldığı arazilere tarla, bu tarım faaliyeti şekline ise tarla tarımı adı verilmektedir.

Grafik 6: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Tarla Bitkilerinin Ortalama Miktarı (1995-2004)

Yörede tarla bitkilerinden en fazla tahılın üretimi yapılır, bunu yem bitkileri, şeker pancarı ve baklagiller izler. Tahıl ekimi yörenin hemen hemen her tarafında yapılırken, diğer ürünlere geçildikçe ekim alanları daralmaktadır. Bu nedenle üretim miktarları da azalır. Hayvancılığın ileri olduğu yörede, yem bitkisi üretimi, tahıl üretiminin hemen hemen $\frac{1}{4}$ 'ü kadardır. Zaten geçim sıkıntısı içinde olan halk, geniş alanlara kendi besin ihtiyacını karşılamak üzere tahıl ekmiş, hayvancılık faaliyetleri için

ise doğal ortama yönelmiş, geniş alanlara yayılan mera alanlarını kullanmıştır (Grafik 6).

Grafik 7: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Üretilen Tarla Bitkilerinin İlçelere Göre Ortalama Miktarları (1995-2004)

Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde en fazla tarımı yapılan tarla bitkisi tahıllardır. Bununla birlikte Ovacık, Pülümür ve Yedisu ilçelerinde yem bitkisi üretimi, tahıl üretiminden fazladır. Endüstri bitkisi üretimi az miktarda olup Darende, Kemah, Pertek ve Mazgirt ilçeleri ile önemsiz sayılabilecek miktarda Arguvan, Kuluncak, Divriği ve Ağın ilçelerinde görülür. Yörede endüstri bitkilerinden sadece şeker pancarının tarımı yapılır (Grafik 7).

4. 1. 1. Tahıllar

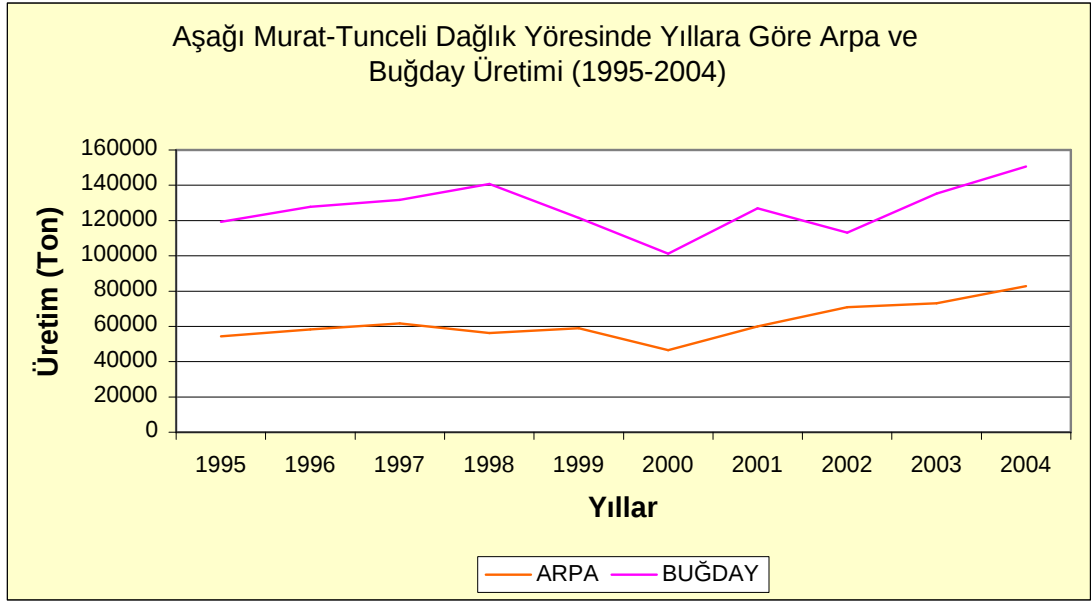
Başta buğday olmak üzere arpa, yulaf, mısır, pirinç, çavdar gibi tarla ürünlerine Tahıl (Hububat) denir. Tahıllar farklı iklim koşullarına adaptasyonları, üretimi yapıldıktan sonra uzun süre saklanabilmeleri, tarım araçlarının tahıl tarımına daha kolay bir biçimde uygulanabilir olması gibi sebeplerden dolayı ülkemizde en fazla üretim yapılan tarım bitkileridir.

Tahıl'ın yatay ve dikey yöndeki ekim alanlarının dağılışı, sıcaklık şartları, yani donlu günlerin süresi ve vejetasyon döneminin uzunluğu etkili olmaktadır (Atalay, 2001: 69).

Tablo 5: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresinde İlçelere Göre Ortalama Tahıl Üretim Miktarları (1995-2007)

İlçeler	Ürün Adı				
	Arpa	Buğday	Mısır	Yulaf	Cavdar
Tunceli	747	2464	0	0	0
Cemişgezek	3505	5649	0	0	0
Hozat	153	926	1	0	0
Mazgirt	1968	7935	0	0	0
Nazımiye	371	519	0	0	0
Ovacık	24	589	0	0	0
Pertek	2365	8685	0	0	0
Pülümür	11	87	2	0	0
Arapkir	6338	4781	49	0	0
Arguvan	21159	13151	55	0	0
Darende	577	12049	85	0	0
Hekimhan	3314	12789	0	0	0
Kuluncak	1035	3944	0	11	6
Adaklı	266	4487	29	0	0
Kiğı	99	3931	7	0	0
Yayladere	26	76	0	0	0
Yedisu	32	444	25	0	0
İliç	1810	2333	94	0	0
Kemah	1426	3772	216	6	11
Kemaliye	356	359	0	0	0
Divriği	12508	21734	100	0	0
Gürün	1565	12094	233	4	1530
Ağın	2622	4004	0	0	0
Toplam	62277	126802	896	21	1547

Kaynak: DİE, Bitkisel Üretim Verileri

Grafik 8: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Yıllara Göre Buğday ve Arpa Üretimi (1995-2004)

Tahıl üretimiyle donlu günler arasında gayet sıkı bir ilişki vardır. Grafik 8 ve Tablo 2 karşılaştırıldığında bu ilişki gayet açık olarak ortaya konur.

Tablo 6: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresinde Yıllara Göre Arpa ve Buğday Ekim Alanları (Hektar)

İçerler	Ürün	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Adaklı	Buğday	2885	2836	2741	2602	2173	2162	1487	2190	2164	2231
	Arpa	0	0	0	80	85	84	96	392	374	402
Kığı	Buğday	3980	3781	3538	3524	3408	3311	3371	652	631	310
	Arpa	99	99	86	80	85	84	96	392	374	402
Yayladere	Buğday	69	64	65	71	74	73	74	8	10	104
	Arpa	9	9	10	100	100	100	96	62	65	60
Yedisu	Buğday	179	149	150	147	143	146	161	478	451	466
	Arpa	12	12	12	13	13	10	10	10	9	10
Ağın	Buğday	2786	2139	2193	2278	2469	2386	2132	1991	1948	2043
	Arpa	189	2676	960	1049	1002	1050	80	80	76	82
Iliç	Buğday	2149	2199	2153	2278	2222	2191	2082	2489	1694	1843
	Arpa	1197	1239	1152	1199	1203	1200	1158	1469	1694	1559
Kemah	Buğday	3114	3144	3199	2719	1630	1782	1765	1822	1797	2269
	Arpa	808	832	3199	2719	1630	1782	1765	1822	1797	2269
Kemaliye	Buğday	398	348	349	253	247	229	221	269	268	292
	Arpa	199	118	115	240	241	260	282	353	348	905
Divriği	Buğday	15124	15923	15748	16202	16001	15677	16062	16326	15528	16002
	Arpa	5788	7930	7585	7491	7616	7800	7526	7540	7470	8044
Gürün	Buğday	2089	7464	7475	9620	9383	9251	9617	9610	20233	21045
	Arpa	399	1589	1536	849	852	850	772	775	808	405
Arapkir	Buğday	4079	4478	4983	4050	3951	2921	2776	1991	2353	2341
	Arpa	798	842	1540	1998	3006	4000	4052	4896	6536	1372
Arguvan	Buğday	11442	11743	9469	9417	9680	9251	9022	9258	8470	8254
	Arpa	12376	11994	13778	11586	11224	11000	9745	10576	8404	6033
Darende	Buğday	6965	6966	8970	11139	10865	10711	10906	10950	10352	10054
	Arpa	499	495	480	499	401	400	386	392	374	9552
Hekimhan	Buğday	8517	8439	7475	7493	7504	7206	7833	7765	9223	8789
	Arpa	2320	2032	1920	1898	1954	2000	2267	2301	1120	402
Kuluncak	Buğday	3084	2736	2741	3038	3457	3079	3173	4181	3953	4505
	Arpa	808	743	768	649	671	6700	646	783	747	1207
Tunceli	Buğday	2587	2488	2591	2228	2074	2142	2082	1991	1882	804
	Arpa	598	594	624	449	551	600	579	637	654	2037
Çemişgezek	Buğday	7960	7862	7296	3150	3210	3267	3321	3335	3153	3152
	Arpa	4191	4460	4945	1627	1744	1850	1785	1812	1727	1910
Hozat	Buğday	905	706	3090	304	296	273	278	1151	1224	1309
	Arpa	139	99	96	100	100	80	77	284	299	352
Mazgirt	Buğday	7512	6717	6479	5063	5432	5843	5949	9955	9411	9698
	Arpa	1996	1685	1152	799	872	800	772	1959	1867	2011
Nazımiye	Buğday	696	746	698	608	395	331	337	340	320	339
	Arpa	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ovacık	Buğday	592	557	534	501	543	516	525	647	612	970
	Arpa	29	24	22	20	30	20	19	20	19	75
Pertek	Buğday	8358	7961	7974	8101	8396	8374	8527	8262	7999	8050
	Arpa	2295	1982	1920	1998	2004	2100	2026	1959	2054	2011
Pülümür	Buğday	0	0	1	5	6	10	10	184	164	233
	Arpa	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yöre Top.	Buğday	95470	99446	99912	94791	93559	91132	91711	95845	103840	105103
	Arpa	34749	39454	41900	35443	35384	42770	34235	38514	36816	41100

Kaynak: DİE, Bitkisel Üretim Verileri

1995 yılından itibaren tahıl üretiminde başlayan artış, 1999 yılında buğday üretimindeki azalmaya bağlı olarak düşmüştür. 2000 yılında tahıl üretimi en düşük miktara ulaşmıştır, aynı yıl donlu günlerin sayısında ise özellikle bir önceki yıla göre oldukça yüksek bir artış gözlenmektedir. Tahıl üretiminde birinci sırada yer alan Divriği

ilçesinde 1999 yılında 85 gün olan donlu günler sayısı, 2000 yılında 120 güne çıkmıştır. 2001 yılında ise donlu günlerin sayısında bir azalmaya karşılık, tahıl üretiminde bir artma görülmüştür. 2002 yılında tekrarlanan donlu gün sayılarındaki artma yine tahıl üretiminin azalmasına sebep olmuştur. Çünkü tahıl ürünleri soğuktan olumsuz etkilenirler ve özellikle olgunlaşma ve hasat dönemlerinde sıcaklık isterler. (Buğday ve arpa üretimi toplam tahıl üretiminin çok büyük bir kısmını karşıladığından, tahıl üretiminin toplam seyrinin yorumlarında, bu ürünlerin yıllık seyirleri açıklanmıştır).

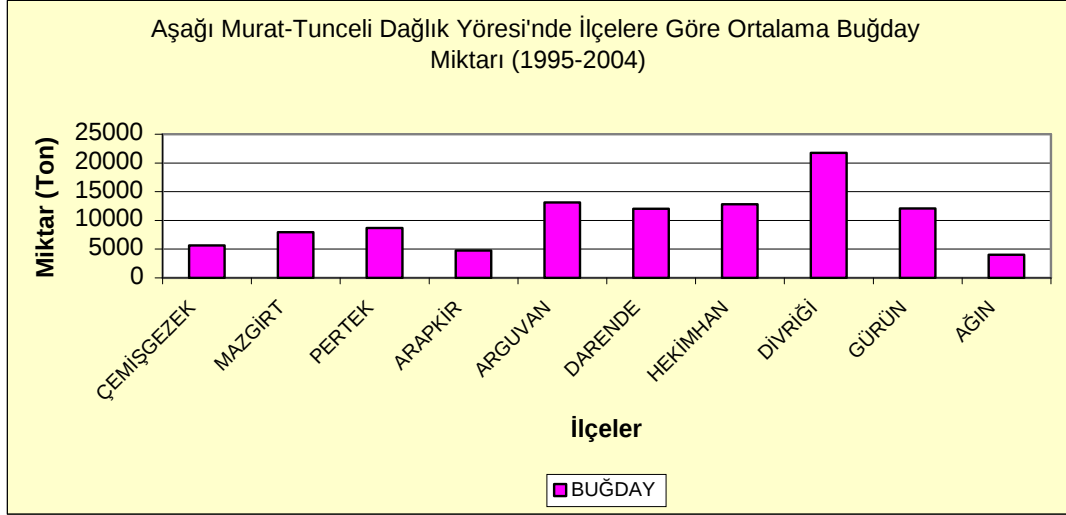
Yörede en fazla tarımı yapılan tahıl buğdaydır. Buğdaydan sonra ise arpa gelmektedir. Özellikle ekmek ve makarna yapımında kullanılması yani temel ve doyurucu bir besin maddesi olması nedeniyle buğday üretimi ve buğday ekim alanları fazladır (Tablo 5).

4. 1. 1. 1. Buğday

Buğday ekimine en elverişli yerler ılıman iklim kuşağı ülkeleridir. Buğday orta derecede yağışlı ve bol güneşli yerlerde yetişir. Bitki, filizlenme ve büyüme döneminde nemlilik, olgunlaşma ve hasat döneminde ise sıcaklık ister. Buğday fazla sıcaklara dayanamayan ve nemden hoşlanmayan serin iklim bitkisidir. Başak verebilmesi için yıllık ortalama sıcaklık 19°C ' yi geçmemelidir. Maksimum sıcaklık $42,5^{\circ}\text{C}$, optimum değer ise $28,7^{\circ}\text{C}$ dir. Yıllık yağışın 250 mm ' den az olduğu yerlerde ve 750 mm den fazla olduğu yerlerde iyi yetiştirilemez.

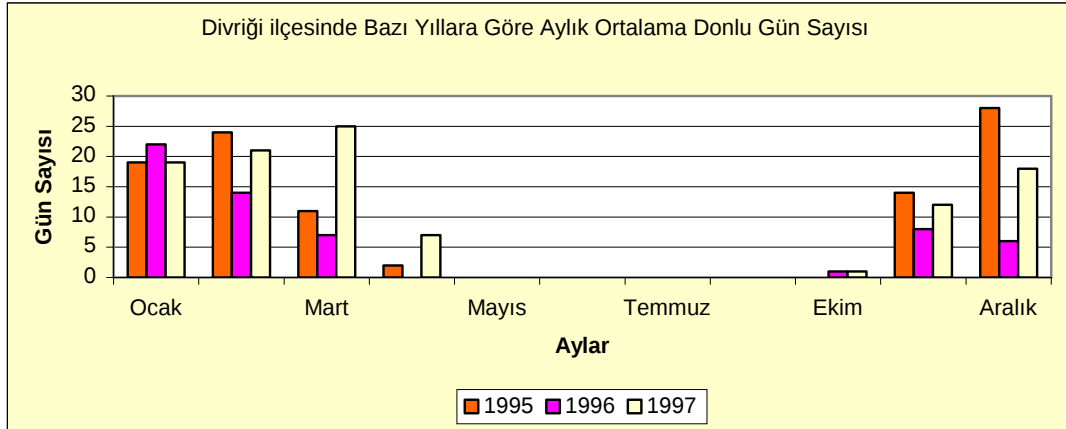
Buğday düz alan ister, bu nedenle arızalı yer şekilleri buğdayın yetişmesini engeller. Taneli ve bir yıllık bir bitki türü olan buğday daha ziyade bozkır (step) sahalarına özgü bir bitkidir. Bu nedenle orta enlemlerde karaların iç kısımlarında yetiştirilmektedir. Dünyada ticari buğday alanları, organik madde bakımından zengin olan preri, koyu renkli çayır toprakları ve çernozyomlar üzerindedir. Kıtaların iç kısımlarındaki yarı kurak alanlarda ise kahve ve kestane renkli topraklarda buğday kültürü yapılmaktadır. Bu toprakların alt katında kireç birikimi mevcuttur; kireçli toprak, taneli bitkilerin yetişmesi için besin maddeleri yönünde uygun şartlar hazırlamaktadır (Atalay, 2001: 85). Buğday yetişmesine uygun kahve renkli topraklar yörenin büyük bir kısmını kaplamaktadır (Harita 3). Bu yüzden toprak özellikleri buğday yetişmesini engelleyen bir faktör değildir. Fakat özellikle yörenin doğu kesimlerindeki engebeli yer şekilleri bu alandaki buğday

kesimlerde üretimde 5000 tonun üzerinde olan yerler Çemişgezek, Mazgirt ve Pertek ilçeleri'dir. Daha dağlık olan diğer kesimlerinde ise üretim, ancak üreticinin ihtiyacını karşılayabilecek kadardır (Harita 6).

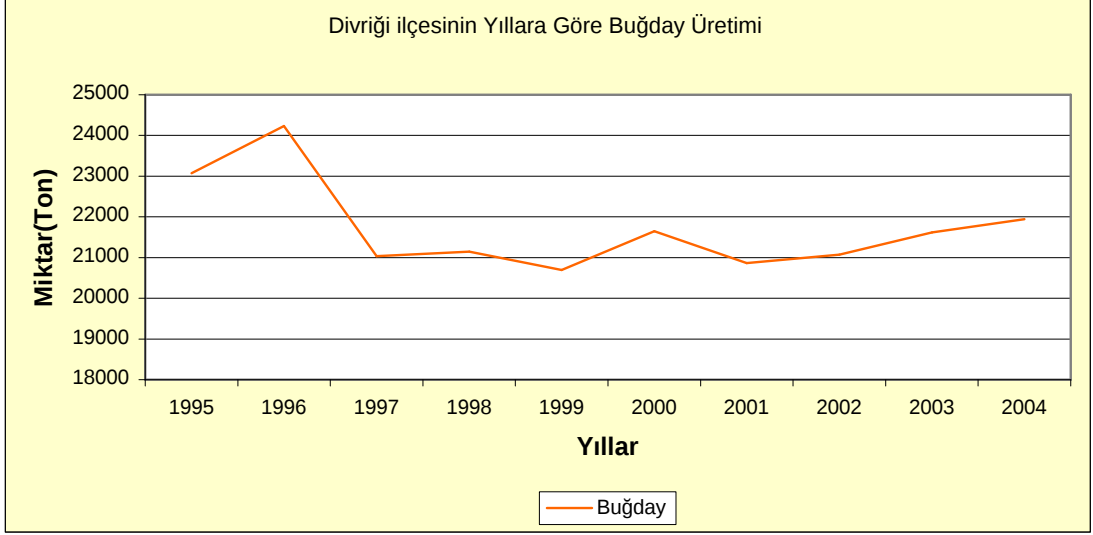
Grafik 9: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde İlçelere Göre Ortalama Buğday Miktarı (1995-2004)

Yörede buğday en fazla Divriği ilçesinde yetiştirilir. Üretimde Divriği ilçesinden sonra Arguvan, Hekimhan ve Gürün ilçeleri gelmektedir (Grafik 9). Buğdayın sıcaklık istekleri ile Divriği ilçesinin sıcaklık şartları karşılaştırıldığının, ilçenin buğdayın istediği sıcaklık şartlarını sağladığı görülür. Divriği ilçesinde, ortalama sıcaklık değerleri buğdayın istediği gibi 19 °C yi, maksimum sıcaklık ise 49 °C yi geçmez.

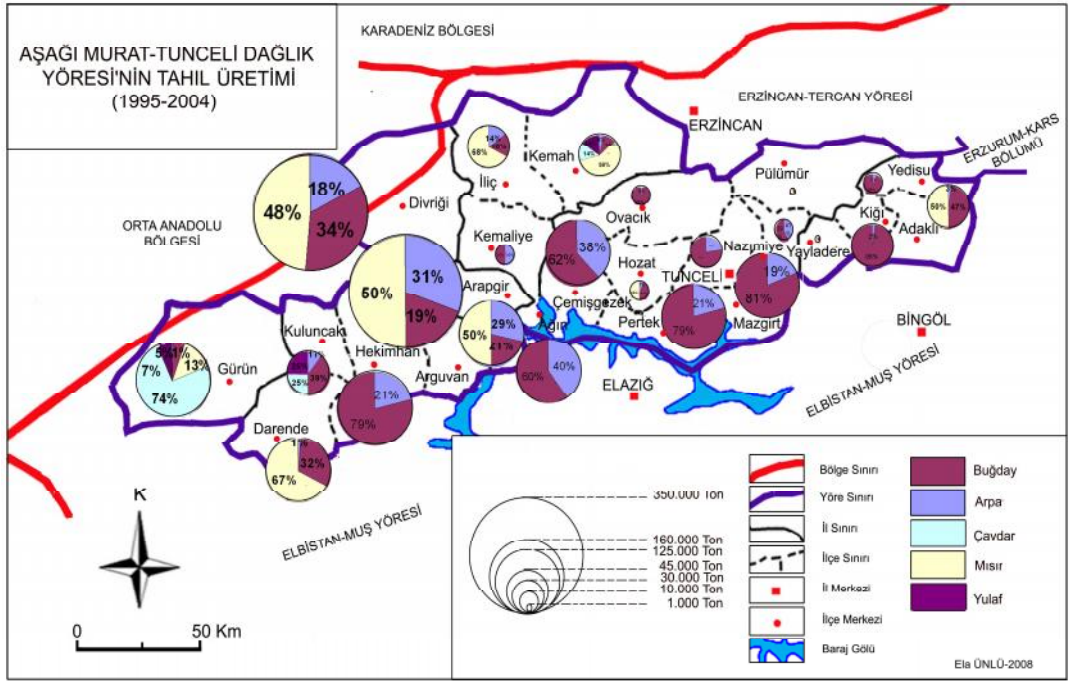
Grafik 10: Divriği İlçesinde Bazı Yıllara Göre Aylık Ortalama Donlu Günler Sayısı

Donlu günler sayısı, 1996 yılında diğer yıllara göre nerdeyse bir ay daha geç başlamakta ve daha erken bitmektedir (Grafik 10).

Grafik11: Divriği İlçesinin Yıllara Göre Buğday Üretim i (1995-2004)

Buna bağlı olarak Divriği ilçesinde buğday üretiminin en fazla olduğu yıl 1996'dır. Diğer yıllarda üretim, ortalama üretim miktarı civarında seyreder. 1996 yılı, 1995'den 2007'ye kadar olan dönemler içerisinde donlu gün sayısının en düşük miktarda olduğu yıldır (57 gün/yıl). Donlu gün sayısındaki bu azalma, üretim miktarını alabildiğine arttırmıştır. 1997 yılında donlu günlerin sayısındaki artma, üretimi düşürmüştür (Grafik 11). Bu da daha önceden belirtildiği gibi tahıl üretiminde sıcaklık şartlarının ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir. Gerek buğday ekim alanı, gerekse buğday üretimi açısından en az değerlere Pülümür ilçesinde rastlanmaktadır. Pülümür ilçesinde yalnızca buğdayın değil diğer tarım ürünlerinin de az yetişmesinin sebebi yeryüzü şekillerinin tarımı son derece sınırlandırmış olmasıdır.

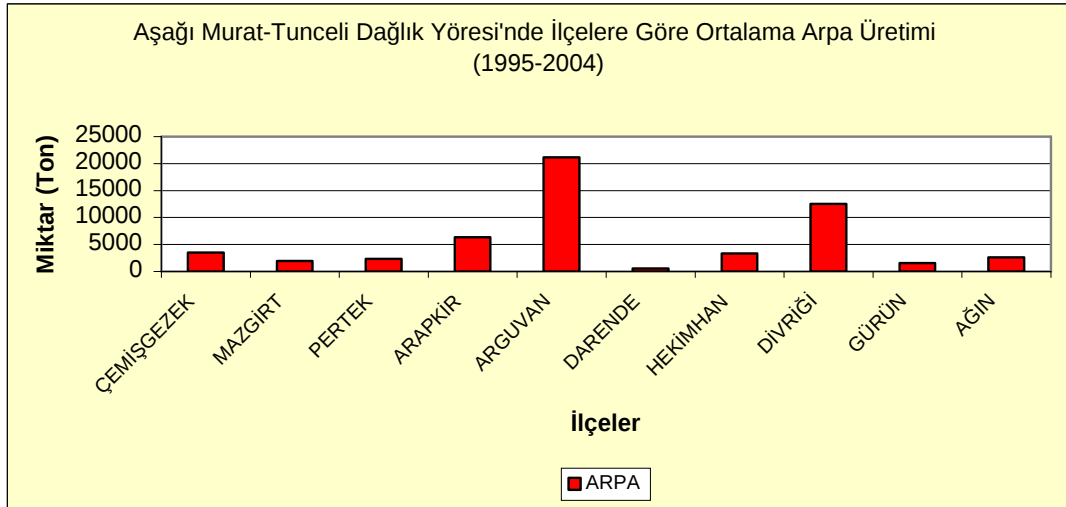
Harita 6: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Ortalama Tahıl Üretiminin Dağılışı (1995-2004)

4. 1. 1. 2. Arpa

Taneli bitkiler arasında farklı iklim ve toprak tiplerinde en fazla tole ransa sahiptir. Bu bakımdan tropikal çöllerden ormanın kuzey sınırına kadar uzanan alanlarda arpa kültürü yapılmaktadır. Ayrıca az tuzlu ve fakir topraklarda da arpa yetiştirilir (Atalay, 2001: 86).

Arpa orta ağırlıktaki topraklarda iyi yetişir. Soğuğa ve sıcağa dayanıklı oluşu, yetiştirme devresinin kısıllığı (70-80 gün) nedeniyle buğday tarımının yapılamadığı yerlerde bile, arpa tarımı yapılır. Hayvan yemi olarak kullanılacak arpa tarımı için verimli toprak gereksinimi yoktur. Fakat bira arpası tarımı verimli toprağa ihtiyaç duyduğundan, bira arpasını buğday tarımına uygun alanlarda yetiştirmek icap eder.

1995 yılından 2000 yılına kadar gayet düzenli olan üretim, bu yılda 10 000 ton civarında gerilemiştir. Üretimde tek düşüş bu yılda olmuştur. Bu yıldan sonra tekrar artmış ve 2004 yılında 81 000 ton civarına yükselmiştir (Grafik 8).

Grafik 12: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde İlçelere Göre Ortalama Arpa Üretimi (1995-2004)

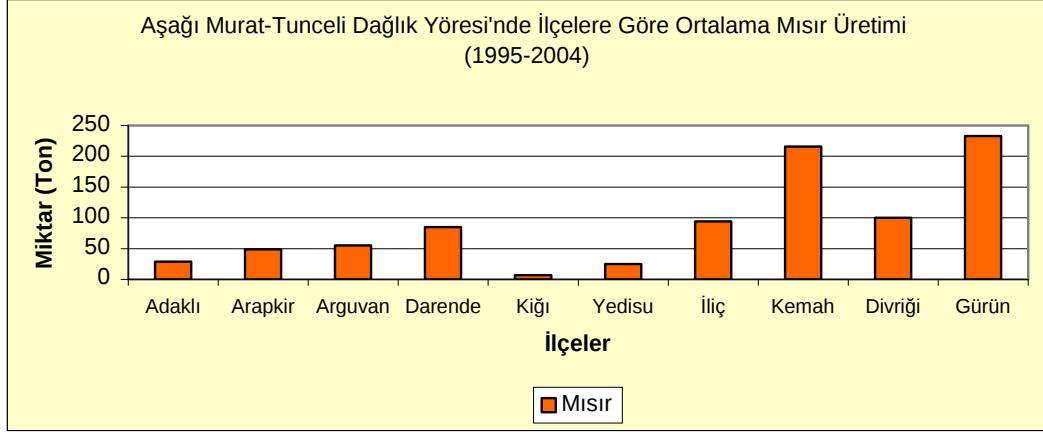
Yörede arpa üretimi buğday üretiminden sonra gelmektedir. Arpanın en fazla üretildiği yer ise Arguvan ilçesidir. Buradan sonra üretim Divriği, Arapgir ve Hekimhan ilçelerinde fazladır (Grafik 12). Arpanın iklim ve toprak teloransı daha fazla olmasına karşın, buğdayın temel besin maddesi olması nedeniyle geniş alanlara buğday ekilmiş, bu da arpa tarımı için ayrılan alanları daraltmıştır. Üretimde 2. sırada gelen Divriği ilçesinde buğdaya ayrılan alanlar arpa tarımının yapıldığı alanlara göre çok daha fazladır. Halbuki Arguvan ilçesinde, arpa alanları buğday alanları kadar genişlemiş, hatta bazı yıllar buğday tarım alanlarından bile fazla yer kaplamıştır. Yöre genelinde de en fazla arpa ekim alanları yine Arguvan ilçesindedir (Tablo 6). Bu da üretimde neden 1. sırada geldiğini açık olarak ortaya koyar. Adaklı ilçesinde ise 1998 yılına kadar arpa üretimi yapılmazken, bu yıldan itibaren gittikçe artarak arpa tarımı için sahalar ayrılmaya başlanmıştır. Pülümür'de buğdayda olduğu gibi arpa üretimi yoktur (Tablo 5).

4. 1. 1. 3. Mısır

Hem geçime yönelik hem de ticari olarak tarımı yapılan mısır, çok ge niş bölgelerde üretilmektedir. Mısır'ın anavatanı, Kuzey Andlar ve Orta Amerika'nın eğimli yamaçları ve havzalarıdır. Ticari amaca yönelik mısır üretim alanları, yazları sıcak nemli karasal iklim veya nemli subtropikal iklim bölgeleridir. Mı sırın mükemmel yetiştiği topraklar ise siyah preri, kahverengi orman ve alüvyonlar ile çernozyomlardır (Atalay, 2001: 83). Dünyada mısır üretimi 450 milyon t

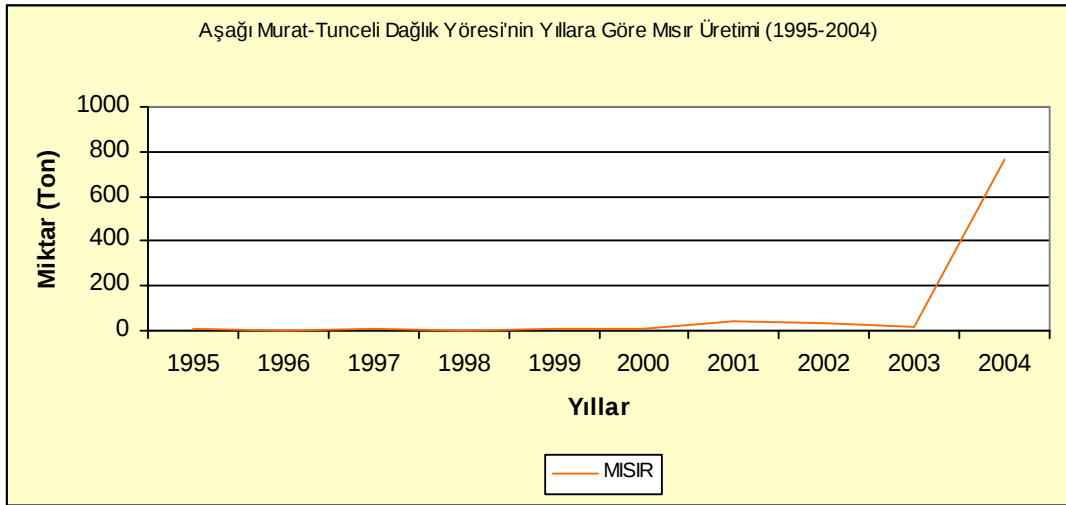
üretimi 200 milyon tonla ABD'ye aittir. Türkiye'nin mısır üretimi ise 2 milyon ton kadardır (Atalay, 2001: 85).

Mısır, aslında sıcak ve nemli iklim bölgelerinin bitkisidir. Yetiştirme devresi boyunca ekimi yapılan günlerde hava sıcaklığının 20-25 °C den fazla olmaması, yıllık yağış miktarının ise 800-1000 mm. nin altında olmaması gerekir.

Grafik 13: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin İlçelere Göre Ortalama Mısır Üretimi (1995-2004)

Adaklı ilçesinde mısır, yıllar arasında düzenli bir şekilde üretilmiştir. Fakat üretim son derece azdır. Bununla birlikte en fazla üretim Gürün ilçesine aittir (Grafik 13). Gürün ilçesinin üretimi çok az miktarda 2001 yılına ve üretimin büyük bir bölümünü karşılayan 2004 yılına aittir (Grafik 14). Gürün ilçesinden sonra üretimde 2. sırayı Kemah ilçesi alır Burada ise üretim miktarı yalnızca fakat yüksek miktarda 2004 yılına aittir. Zaten Kemah ilçesinde üretim yalnızca bu yılda görülür. Bunların dışında yörede mısır üretimi önemsiz sayılacak kadar azdır. Çünkü mısır bitkisi iklim açısından istediği özellikleri burada bulamamıştır. Mısır özellikle yüksek yağış miktarı ister, yüksek sıcaklıklara karşı da duyarlıdır.

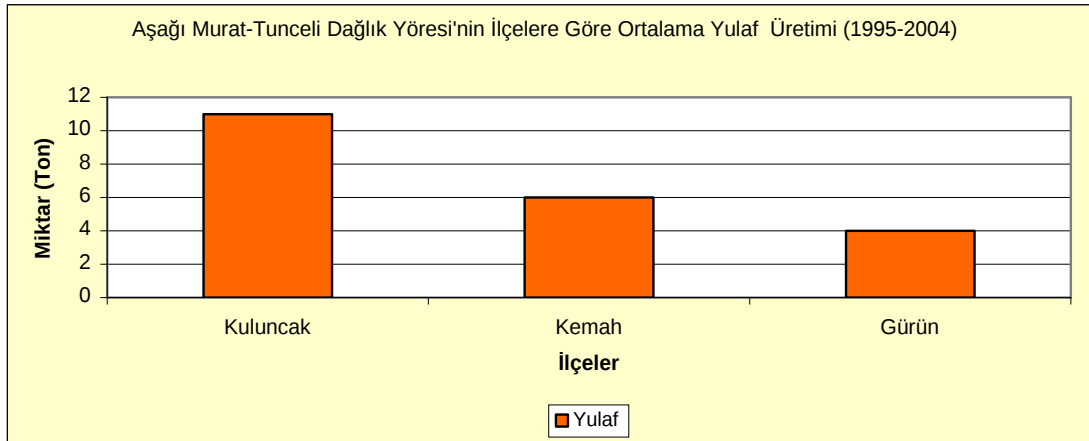

Grafik 14: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Mısır Üretimi (1995-2004)

Adaklı ilçesinde her yıl düzenli olan mısır üretimine 2001 yılında Gürün ilçesinin eklenmesiyle, bu yıldan itibaren üretim artmıştır. 2000 yılına kadar Adaklı ilçesindeki üretimin gözükmemesi nedeni, üretimin çok az olmasıdır. Bu üretimlere 2004 yılında Kemah ilçesi de eklenince miktar oldukça yükselmiştir (Grafik 14).

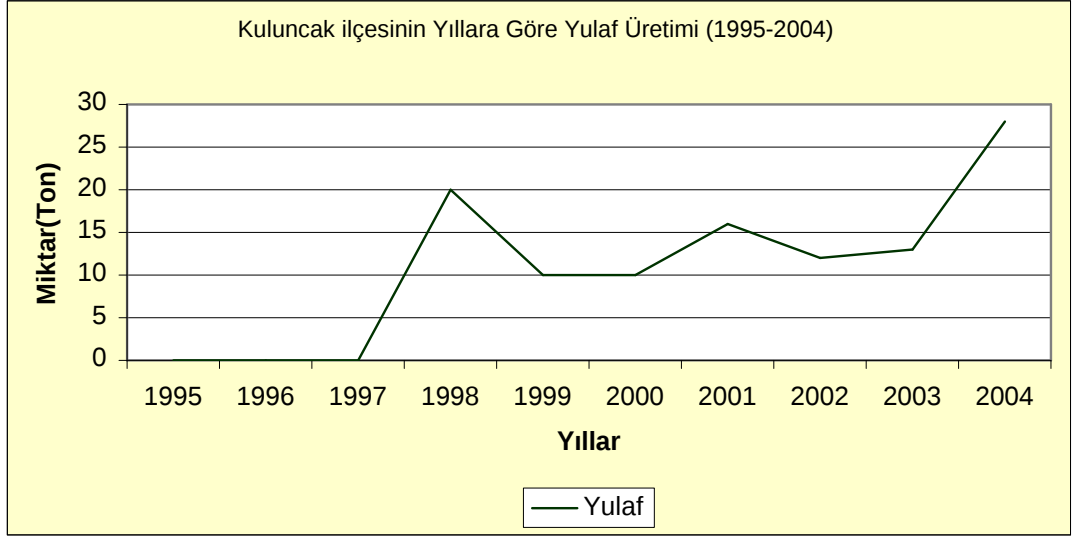
4. 1. 1. 4 Yulaf

Üretimi esas itibariyle Avrupa'da yoğunlaşmıştır. Avrupa'nın fakir toprakları üzerinde ve iklimin çok soğuk ve nemli olduğu sahalarda yetiştirilmektedir (Atalay, 2001: 87).

Grafik 15: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin İlçelere Göre Ortalama Yulaf Üretimi (1995-2004)

Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi 'nde yulaf üretimi yok denecek kadar azdır. Zaten besin maddesi olarak da çok fazla tercih edilmez. En fazla üretim Kuluncak ilçesine aittir. Fakat buradaki üretim miktarı yaklaşık 11 tondur.

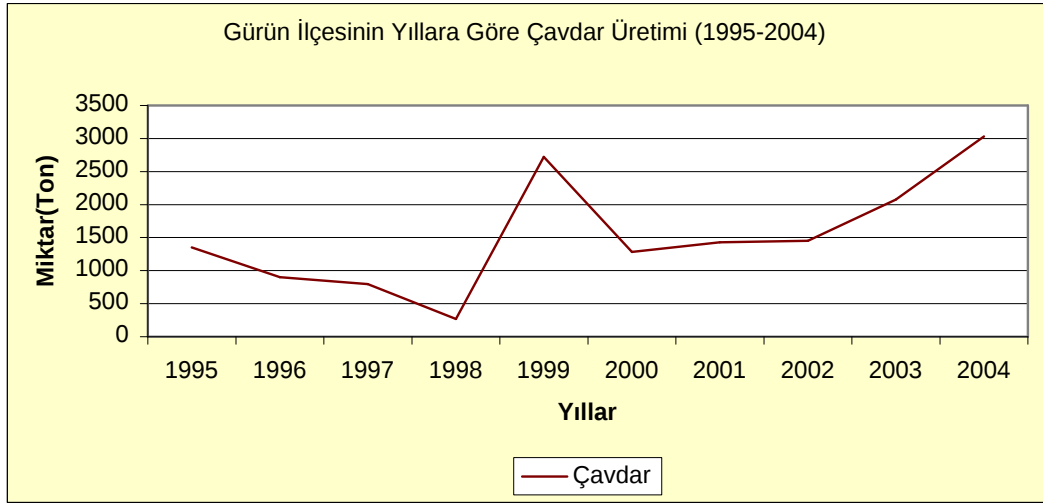

Grafik 16: Kuluncak İlçesinin Yıllara Göre Yulaf Üretimi (1995-2004)

Az miktarda olan üretimi karşılayan Kuluncak ilçesinde yulaf üretimine 1998 yılında başlanmıştır. Yıllara göre artma ve azalmalar şeklinde olan üretim, en yüksek miktarına 2004 yılında ulaşmıştır (Grafik 16).

4. 1. 1 .5. Çavdar

Elverişli iklim şartları altında fazla miktarda ürün vermesine rağmen özellikle Avrupa'da fakir topraklar, serin ve nemli iklim şartlarının hüküm sürdüğü sahalarda yetiştirilmekte, çoğu kez hayvan yemi olarak kullanılmakta ve az miktarda da insanlar tarafından tüketilmektedir (Atalay, 2001: 87). Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi 'nde çavdar üretimi yalnızca Gürün ilçesinde yapılmaktadır. Toplam üretim 1 500 tonun üzerindedir (Tablo 5).

Grafik 17: Gürün İlçesinin Yıllara Göre Çavdar Üretimi (1995-2007)

Gürün ilçesinde çavdarın yıllık seyri oldukça düzensizdir. Bu da çavdarın çok tercih edilen bir ürün olmamasından kaynaklanır. En yüksek değeri bulduğu yıl ise 2004 yılıdır (Grafik 17).

4. 1. 2. Şeker Pancarı

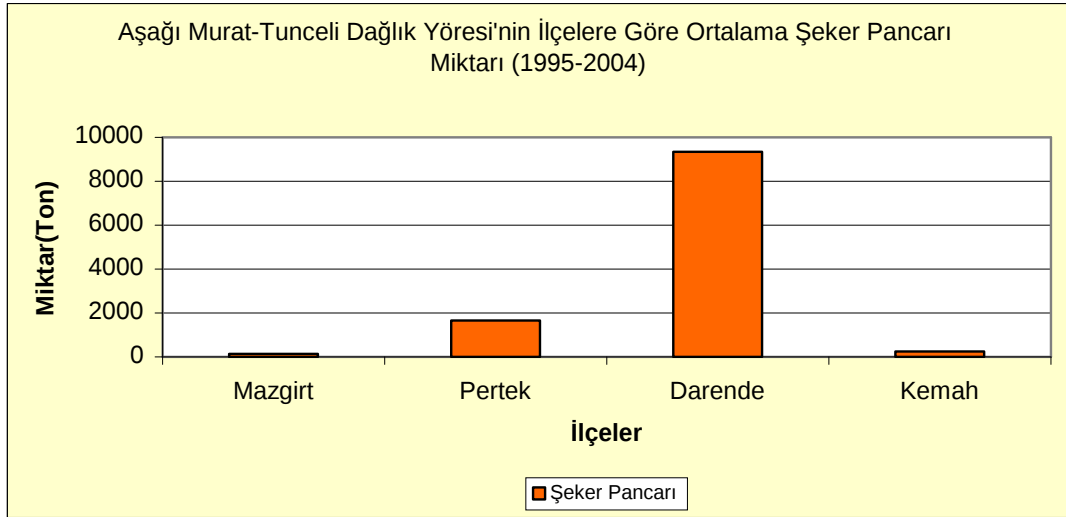
Şeker pancarı ılıman iklim bitkisidir. Yetiştirme şartları içerisinde en önemlisi yükseltilidir. 600-1000 m ler arası en uygun yetiştirme saha sıdır. Vejetasyon süresi Nisan-Eylül aylarıdır. Şeker oranının fazla olması için bu aylarda 2100 -2600 kalori ısıya ihtiyaç vardır. Ortalama sıcaklığın 25 °C olması gerekir. Sıcaklık 30 °C nin üstüne çıktığı zaman gelişim durmakta ve içindeki şekeri harcamaktadır. Toprak sıcaklığının ise 2 °C nin altına düşmemesi gerekir. Yağış isteği 400 -500 ila 700-800 mm arasında değişir.

Şeker pancarı iki yıllık bir bitkidir. Birinci yılda büyükçe bir kazık kök meydana gelir. Üretim için bu birinci yılda oluşan kazık kök önemlidir. Kök büyüdükçe, şeker oranı da yüksek olur.

Tablo 7:Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresine Şeker Pancarı Ekim Alanları (Hektar)

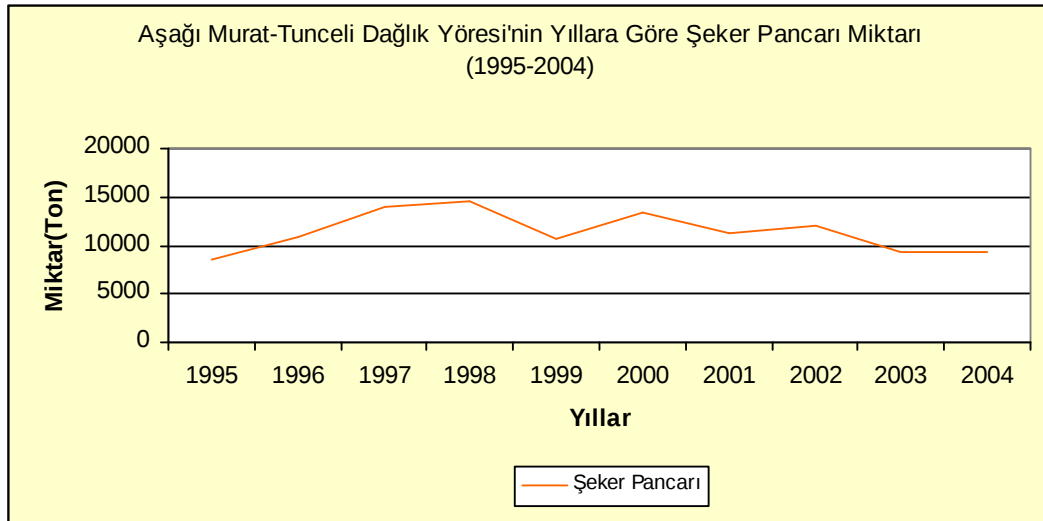
İLÇELER	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Kemah	5	25	18	24	11	8	14	2	0	0
Darende	173	193	246	260	215	237	185	221	190	220
Mazgirt	0	0	0	12	4	5	7	7	0	0
Pertek	43	63	67	77	59	57	59	62	52	41

Kaynak: DİE, Bitkisel Üretim Verileri

Grafik 18: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin İlçelere Göre Ortalama Şeker Pancarı Miktarı (1995-2004)

Üretim fazlalığına benzer olarak şeker pancarının ekimine ayrılan arazi miktarı da en fazla Darende ilçesine aittir. Fakat gerek yem bitkileri gerekse sebze ve meyve üretiminde yöreye önemli katkıları olan Darende ilçesinde şeker pancarı için geniş alanlar tarıma açılmamıştır. 1995 yılından 1998 yılına kadar düzenli olarak artan ekim alanlarında, bu tarihten itibaren azalmalar gözlemlenmiştir. Şeker pancarı ekim alanlarının daraldığı bu yıllarda buğday ekim alanlarının genişlemiş olması, bu daralma hakkında bize bir fikir verebilmektedir (Tablo 7).

Grafik 19: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Şeker Pancarı Üretimi (1995-2007)

Şeker pancarı ekim alanlarında gözlenen bu daralmaların sonucu nu üretim miktarlarında yaşanan azalmalarda açık bir şekilde görmekteyiz. 1998 yılına kadar pancar ekim alanlarındaki genişlemeye paralel olarak üretimde artmıştır. 1999 y ılında yaşanan daralma, üretimde düşmeye; 2000 yılındaki artış ise üretimde yeniden bir yükselmeye sebep oluşturmıştır (Grafik 19). Aynı şekilde bundan sonraki yıllarda ekim alanlarında gözlenen düşüşler üretimi düşürmüş, artışlarsa üretimi arttırmıştır. Yani şeker pancarı üretiminde tarım anlarının genişliği önemlidir. Fakat Şeker pancarı üretiminin devletin kontrolünde olması ve devletin zaman zaman kota uygulamasına gitmesi, pancar üretim alanlarını kısıtlamıştır. Yörede ekim alanlarının belirli yerlerde olmasının nedeni devlet kontrolüdür.

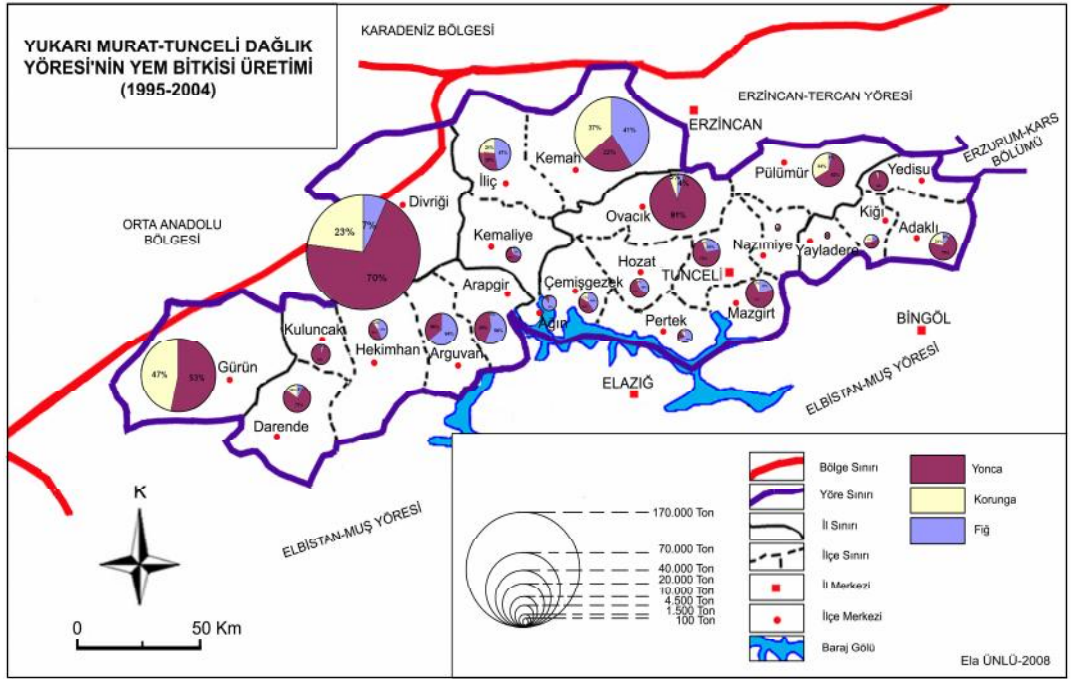
4. 1. 3. Yem Bitkileri

Hayvancılık faaliyetlerin son derece önemli olduğu yörede, Doğu An adolu Bölgesi'nin genelindeki gibi, özellikle yörenin doğu ve kuzey kısımlarında da kış mevsimi erken gelmekte ve çok sert geçmektedir. Bu nedenle hayvanların beslenmesinde doğal ortamdan minimum düzeyde faydalanılır. Yani hayvanlar otlatılmak amacıyla kısa olan yaz devresinde otlak alanlara çıkar tılır. Bununla beraber özellikle, yörenin Tunceli ili ve çevresinde gerek otlakların azlığı ve gerekse arazinin engebesi otlak hayvancılığını daha da kısıtlamıştır.

Hayvanların yılın çok kısa bir döneminde meralara çıkarılması, geri kalan büyük bir bölümünde ahırda kalmasına neden olmuş, dolayısıyla hayvancılık ahır hayvancılığı şeklinde gelişmiş, bu da hayvancılıkta yem bitkisi üretiminin önemini arttırmıştır.

Yörede fiğ, yonca, korunga gibi çok yıllık yem bitkilerinin ekimi yapılmakla birlikte, yem bitkisi tarımı olması gerektiği düzeyde değildir.

Yörede tahılda olduğu gibi yem bitkilerinde de üretime en fazla arazi Divriği ilçesinde ayrılmıştır. Bunda kuşkusuz Divriği ilçesinin yüzölçümünün büyük olması önemli rol oynar. Fakat asıl dikkat çekici olan hayvan sayısı fazla olmasına karşın, Çemişgezek ilçesinin yem bitkisi tarım arazilerinin az olma sıdır. Zaten yüzölçümü küçük ve yer şekillerinin arızalı olduğu ilçede insanlar, kullanabildikleri kısıtlı tarım alanlarında kendi ihtiyaçlarına yönelik ürünlerin tarımını yapmış, dolayısıyla yem bitkilerine daha az yer ayırmak zorunda kalmışlardır (Tablo 10)

Harita 8: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Ortalama Yem Bitkisi Üretiminin Dağılışı (1995-2004)

Tablo 8: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresinde Bazı İlçelere Göre Ortalama Yem Bitkisi Miktarı (Ton) (1995-2004)

İlçeler	Ürün Adı		
	Fiğ	Korunga	Yonca
Tunceli	246	60	734
Çemişgezek	249	97	262
Hozat	213	53	361
Mazgirt	221	103	778
Nazımiye	17	48	81
Ovacık	184	197	4151
Pertek	97	14	36
Pülümür	56	419	827
Arapkir	927	29	684
Arguvan	1126	0	658
Darende	86	160	845
Hekimhan	333	75	337
Kuluncak	31	0	396
Adaklı	129	226	682
Kiğı	104	78	140
Yayladere	0	0	14
Yedisu	0	61	686
İliç	934	409	546
Kemah	3334	2656	1767
Kemaliye	80	30	189
Divriği	1477	3357	11517
Gürün	0	3247	3653
Ağın	248	0	27
Yöre Top.	10092	11319	29371

Kaynak: DİE, Bitkisel Üretim Verileri

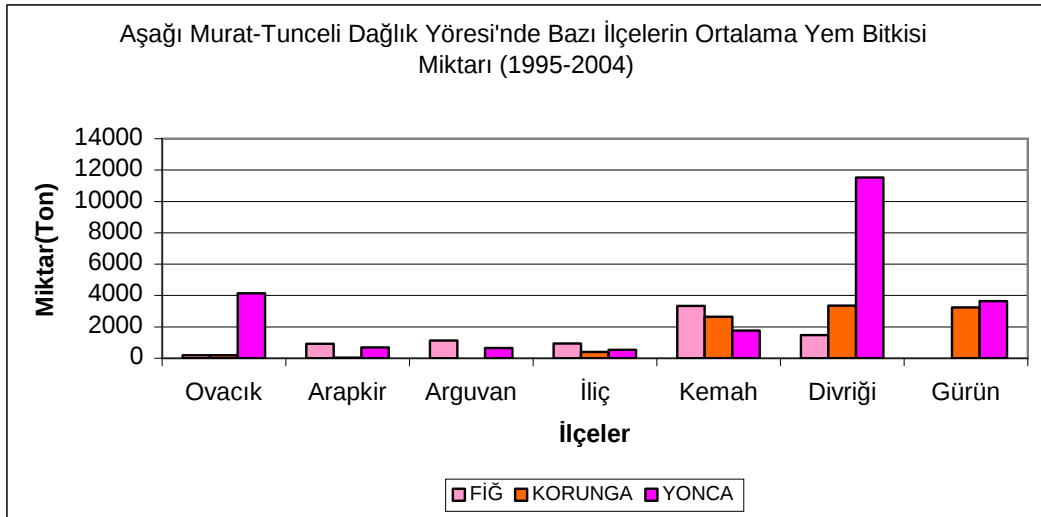
Tablo 9:Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresinde Yıllara Göre Yem Bitkisi Ekim Alanları (Hektar)

İlçeler	Ürün Adı	Yıllar									
		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Adaklı	Fiğ	34	40	40	44	45	45	0	0	20	29
	Yonca	300	0	311	307	300	260	252	548	605	615
	Korunga	130	130	0	0	36	37	116	210	210	209
Kiğı	Fiğ	0	0	0	0	0	0	0	30	29	19
	Yonca	80	91	87	86	85	80	72	4	8	6
	Korunga	40	30	0	28	25	22	23	0	5	3
Yayladere	Fiğ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Yonca	10	9	9	10	10	6	5	0	0	0
	Korunga	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yedisu	Fiğ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	15
	Yonca	7	7	7	7	7	10	19	438	504	527
	Korunga	0	0	0	0	0	7	4	67	64	0
Ağın	Fiğ	34	75	75	78	80	90	69	53	51	68
	Yonca	2	3	4	5	5	5	5	5	7	4
	Korunga	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Iliç	Fiğ	130	200	150	177	182	182	155	0	217	193
	Yonca	55	59	56	96	100	100	45	39	46	66
	Korunga	50	50	50	80	80	80	84	90	21	70
Kemah	Fiğ	318	385	435	259	250	240	222	227	260	79
	Yonca	27	37	56	72	76	75	70	67	82	97
	Korunga	0	84	55	179	182	180	200	200	199	219
Kemaliye	Fiğ	8	0	10	19	20	14	15	20	22	34
	Yonca	60	59	54	48	20	20	15	21	28	24
	Korunga	0	0	0	0	0	5	0	3	4	4
Divriği	Fiğ	1500	1600	1614	486	300	300	300	234	211	299
	Yonca	1480	483	509	2829	3300	3300	405	744	925	984
	Korunga	55	350	400	1046	1200	1200	1420	190	191	209
Gürün	Fiğ	0	0	0	0	0	0	860	0	0	0
	Yonca	680	85	81	173	180	180	135	78	214	1235
	Korunga	750	60	60	498	500	200	11	150	430	1196
Arapkir	Fiğ	86	100	120	194	200	500	338	603	408	676
	Yonca	87	85	51	48	50	100	126	117	84	132
	Korunga	0	0	0	0	0	0	0	15	5	15
Arguvan	Fiğ	186	210	254	244	350	350	86	322	340	436
	Yonca	63	91	92	86	120	120	180	106	118	132
	Korunga	0	0	0	0	0	0	123	0	0	10
Darende	Fiğ	17	20	70	97	100	100	103	75	68	96
	Yonca	100	112	166	192	200	200	45	157	168	176
	Korunga	40	35	70	120	100	120	47	120	0	120
Hekimhan	Fiğ	30	38	70	87	90	100	9	90	82	135
	Yonca	30	30	36	35	40	45	77	39	50	53
	Korunga	0	0	25	30	32	40	0	45	43	50
Kuluncak	Fiğ	8	8	0	10	10	10	0	11	10	19
	Yonca	50	55	102	82	85	85	198	78	84	92
	Korunga	0	0	0	0	0	0	295	0	0	0
Tunceli	Fiğ	165	180	220	175	180	180	155	143	129	184
	Yonca	210	214	224	185	185	190	171	149	168	18
	Korunga	20	20	50	17	17	17	18	17	19	167
Çemişkezek	Fiğ	91	100	0	19	20	20	17	6	74	443
	Yonca	25	26	25	24	10	0	18	8	25	22
	Korunga	30	20	0	3	5	10	11	10	10	15
Hozat	Fiğ	69	65	65	63	65	65	56	66	88	40
	Yonca	125	136	129	122	90	25	23	23	25	31
	Korunga	20	15	0	0	0	0	0	40	5	5
Mazgirt	Fiğ	173	200	108	120	100	100	100	121	136	119
	Yonca	126	105	92	96	90	100	90	78	84	88
	Korunga	20	37	30	30	30					

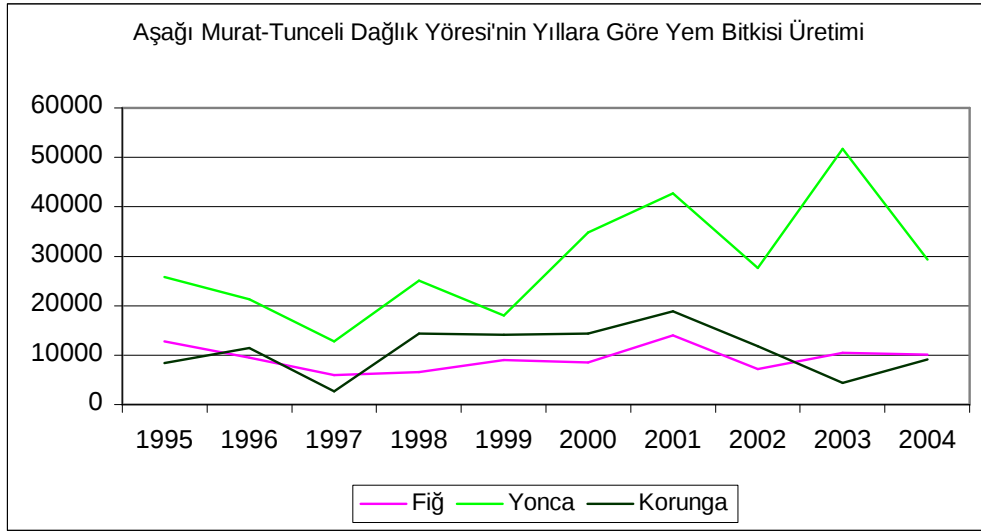
	Fiğ	8	11	10	10	10	10	9	8	7	0
	Yonca	18	19	18	19	20	25	23	0	0	9
Nazımiye	Korunga	3	0	3	3	3	0	0	25	24	0
	Fiğ	155	150	180	168	170	170	146	151	136	193
	Yonca	420	505	499	492	510	550	495	509	546	659
Ovacık	Korunga	57	56	56	56	56	60	63	75	72	100
	Fiğ	69	50	50	29	30	40	34	30	7	39
	Yonca	6	8	8	8	8	10	9	8	8	9
Pertek	Korunga	4	4	4	3	3	3	3	2	2	2
	Fiğ	0	0	1	1	1	2	2	53	68	145
	Yonca	150	166	166	157	160	200	180	219	261	281
Pülümür	Korunga	70	72	72	72	72	100	105	110	162	174
	Fiğ	3081	3432	3472	2280	2203	2518	2676	2243	2363	3261
	Yonca	4111	2385	2782	5179	5651	5686	2658	3435	4040	5260
Yöre Toplamı	Korunga	1290	963	875	2165	2341	2121	2565	1369	1466	2568

Kaynak : DİE, Bitkisel Üretim Verileri (1995-2004)

Yörede en fazla tarımı yapılan yem bitkisi yoncadır. Yonca çok yıllık bir bitkidir. Bir yıl üretim yapıldıktan sonra, ertesi yıl ekim istemez, kendiliğinden yetişir. Bu nedenle diğer yem bitkilerinden daha fazla üretilir. Yonca en fazla Divriği ilçesinde üretilir. Yoncadan sonra en fazla üretim miktarı Korunga'ya, en düşük üretim miktarı ise Fiğ'e aittir. Korunga da yine en çok Divriği ilçesinde üretilir. Fiğ'in en çok üretiminin yapıldığı yer ise Kemah ilçesidir (Harita 8).

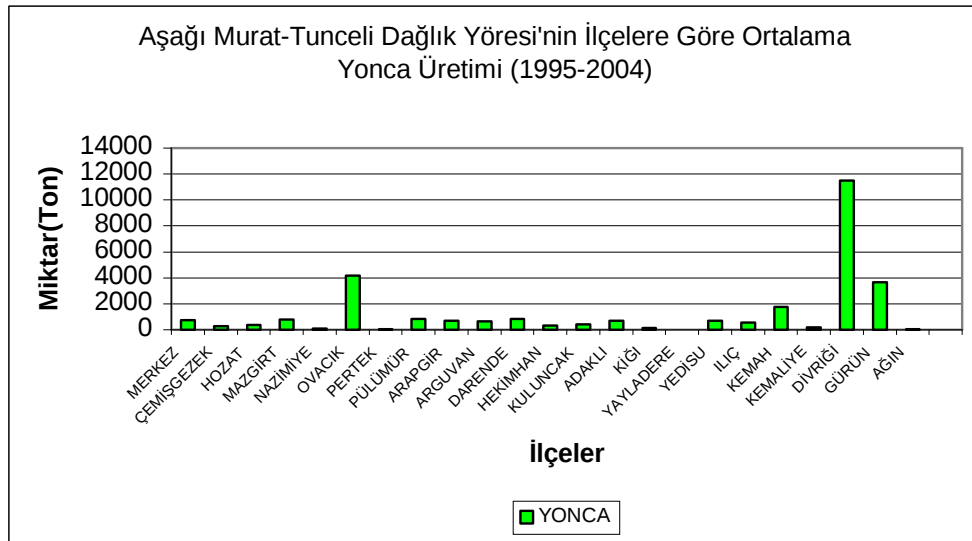
Grafik 20: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Bazı İlçelerin Ortalama Yem Bitkisi Miktarı (1995-2004)

Grafik 21: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Yem Bitkisi Üretimi (1995-2004)

4. 1. 3. 1. Yonca

Hayvan yemlerinin en önemlisidir. Bir yılda birden fazla ürün elde edilmesi, kuraklığa dayanıklı olması, hayvanlardaki et ve süt verimini % 30 oranında arttırması ve besin değerinin daha yüksek olması nedeniyle fiğ ve korungaya göre daha çok tercih edilir. Yonca bitkisinin su ve sıcaklık isteğinde seçici olması, yıllar arasında stabil olmayan bir üretim yapısına sahip olması sonucunu doğurmuştur. Üretimde yıllık değişimler fazladır.

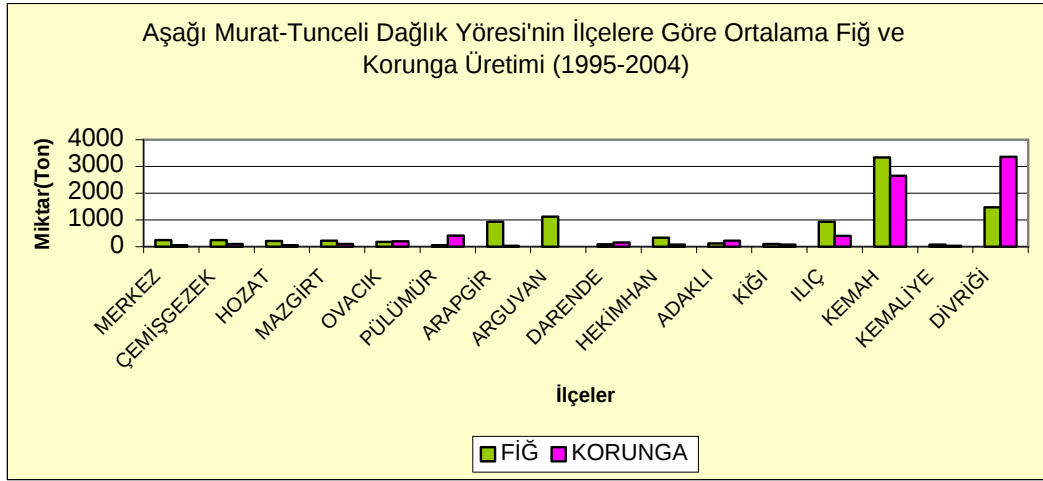

Grafik 22: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde İlçelere Göre Ortalama Yonca Üretimi (1995-2004)

Yonca üretimi en fazla Divriği ilçesinde yapılır. Yörede yonca üretiminin yarısına yakını buradan elde edilir. Dolayısıyla Divriği ilçesinin sıcaklık değerlerindeki dalgalanmalar, yörede yem bitkisinin yıllık üretimindeki dalgalanmalar konusunda açık bir fikir verebilmektedir. Divriği ilçesinde 1997 ve 2002 yıllarındaki sıcaklık azalmasına bağlı olarak Yonca miktarında da bu yıllara ait bir düşüş gözlenir (Grafik 21). Ovacık ise yöre genelinde bütün tarım ürünleri arasındaki en yüksek artışı yonca üretiminde göstermiştir. Burası yonca üretiminde 2. sırada yer alır (Grafik 20).

4. 1. 3. 2. Korunga

Su ve sıcaklık isteği daha az olduğu için yonca yetiştirilmenin ekonomik olmadığı alanlarda yetiştirilebilir. Yeşil ve kuru ot olarak hayvanların severek tükettiği bir yem bitkisidir. Çayır ve mera yemini tek başına karşılamaya yeterli, son derece besleyici bir yemdir.

Grafik 23: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde İlçelere Göre Ortalama Fiğ ve Korunga Üretimi (1995-2004)

Korunga diğer bir çok üründe olduğu gibi Divriği ilçesinde en yüksek üretim değerindedir. Üretimde Divriği ilçesinden sonra ise Gürün ve Kemah ilçeleri gelmektedir. Hayvancılık faaliyetlerinin halkın başlıca geçim kaynağı olduğu Tunceli ve ilçelerinde ise yonca üretimindeki gibi üretim miktarları oldukça düşüktür. Bu civardaki en yüksek miktar Pülümür ilçesine aittir. Buralardaki geniş mera alanları ve yaylacılık faaliyetleri hayvancılıkta yem bitkisine duyulan ihtiyacı azaltmıştır. Hayvan beslenmesinde doğal ortamdan faydalanılır.

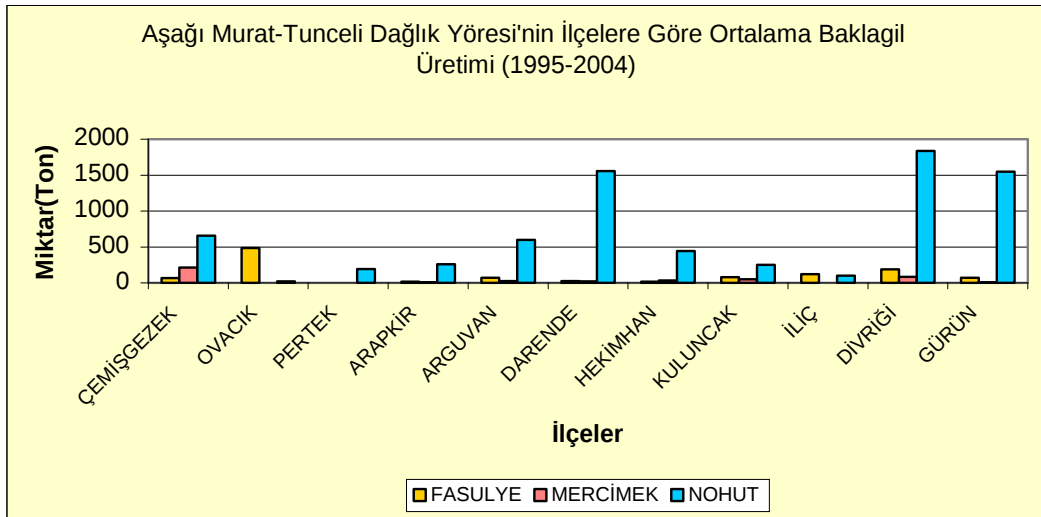
4. 1. 3. 3. Fiğ

Hayvan yemleri içerisinde üretimi en az yapılan bitkidir. Pek fazla tercih edilmemekle birlikte, yörede korunga'ya yakın toplam üretim miktarına sahiptir.

Aslında yıllar arasında Fiğ ekim alanları birçok yerde, Korunga ekim alanlarından fazladır. Fiğ üretiminin en fazla olduğu Kemah, iliç, Arapkir ve Arguvan ilçelerinde durum bu şekildedir. Zaten bu sahalara en fazla fiğ üretiminin yapıldığı alanlardır. Aynı zamanda bu sahalarda fiğ üretimi, korunga üretiminden fazladır. Fiğ'in, korunga ekim alanlarına ulaşamadığı Adaklı, Gürün ve Divriği ilçelerinde ise Yonca üretimi, Fiğ üretiminin önüne geçmeyi başarmıştır (Tablo 8). Fakat buralardaki üretim fazlalığı, toplam üretimde korungayı öne geçirmiştir. Fiğ yıllar arasında yonca ve korungada olduğu gibi büyük dalgalanmalar göstermemiştir. Yıllık üretimleri daha düzenlidir (Grafik 21).

4. 1. 4. Baklagiller

Yaş ve kuru tohumları insan besini olarak tüketilen baklagiller; fasulye, nohut, mercimek, bakla, bezelye, börülce gibi zengin türlerden oluşur. Tohumlarının yanı sıra taze meyveleri de tüketilmektedir. Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde baklagil çeşitlerinden, Fasulye, nohut ve mercimek üretimi yapılır.

Grafik 24: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde İlçelere Göre Ortalama Baklagil Üretimi (1995-2004)

Tablo 10: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresinde İlçelere Göre Ortalama Baklagil Miktarı(Ton) (1995-2004)

İlçeler	Ürün Adı		
	Nohut	K.Fasulye	Mercimek
Tunceli	66	19	8
Cemişgezek	656	68	213
Hozat	14	9	0
Mazgirt	294	8	42
Nazimiye	1	10	0
Ovacık	21	486	0
Pertek	192	0	0
Pülümür	0	59	15
Arapkir	261	16	9
Arguvan	599	73	27
Darende	1555	25	21
Hekimhan	445	15	32
Kuluncak	250	79	52
Adaklı	13	46	0
Kığı	10	80	0
Yayladere	8	12	0
Yedisu	9	257	0
İliç	100	120	0
Kemah	18	151	0
Kemaliye	60	9	0
Divriği	1837	189	85
Gürün	1547	72	5
Ağın	137	12	0
Yöre Top.	8093	1815	509

Kaynak: DİE; Bitkisel Üretim Verileri

Yörede tarımı en fazla yapılan baklagil nohuttur. Baklagil üretiminde de en yüksek pay diğer birçok üründe olduğu gibi Divriği ilçesine aittir. Divriği ilçesinden sonra Gürün ve Darende ilçeleri gelir. Buralarda da üretimde nohut açık arayla önde gelir.

4. 1. 4. 1. Nohut

Soğuğa karşı oldukça dayanıklı bir üründür. Tarımında sulamaya ihtiyaç yoktur, bu nedenle arazinin yapısı önem arz etmez. Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde üretimi en fazla yapılan baklagildir. Nohut üretimi en fazla Divriği, Darende ve Gürün ilçelerinde yapılır. Divriği ilçesinin geniş kuru tarım alanları tahılın yanı sıra nohut üretimi içinde son derece uygundur. Fakat buralarda tarım alanları nohut dışındaki ürünlere ayrıldığından üretim miktarları fazla değildir. Soğuğa karşı dirençli olma özelliği nedeniyle Pülümür ve Nazimiye çevreleri dışında her yerde çok az miktarda bile olsa nohut yetiştirilir (Harita 9)

Nohut'un üretim miktarının yıllar arasında (2003 yılı hariç) ani iniş çıkışları yoktur. Üretim 1995 yılından 1998 yılına kadar düzenli bir şekilde düşmüş, bu düşüşten itibaren, 2002 yılına kadar az çok düzenli bir üretimden sonra 2003 yılından itibaren artışlar olmuştur. Bu yılda üretim miktarı bir önceki yıla göre yaklaşık 2 katı artmıştır. 2004 yılında 13 000 tona yakın üretim olmuştur (Grafik 25).

4. 1. 4. 2. Fasulye

Fasulye yaz yağışlarına, depresyon tabanlarında ise sulamaya bağlı olarak yetiştirilir. Yüksekliğin fazla olduğu yerlerde donlardan etkilendiği için ekimi ve üretimi sınırlıdır. Üretim sulama koşullarına bağlı olduğu için arazinin düz olması gerekir. Yörede fasulye üretimi azdır, en fazla üretim ise Ovacık ilçesinde yapılır (Harita 9). Ovacık ilçesindeki sulu tarım alanı fasulye üretimi için uygun koşullar sunar. Burası fasulyeleriyle ünlüdür. Ancak buranın bile toplam fasulye üretimi 486 tonla sınırlıdır. Ovacık ilçesinden sonra ise 257 tonluk üretimle Yedisu ilçesi gelir (Tablo 10). Üretimdeki artış 2002 yılına aittir fakat üretimin yıllık seyri oldukça düzenlidir.

4. 1. 4. 3. Mercimek

Yazlık ve kışlık olarak iki farklı dönemde ekimi yapılır. Yazlık ekim ilkbaharda başlar. Ekiminin başlangıcı Nisan ayına kadar uzar, bu ayda yüksek verim sağlanır fakat ekime başlangıç tarihi uzadıkça verim düşer. Üretim en fazla Çemişgezek ilçesinde yapılır, burayı Divriği ve Kuluncak ilçeleri takip eder. Fakat buralardaki üretimde kendi ihtiyacını karşılayabilecek kadar bile değildir (Tablo 10).

4. 2. Sebzeçilik

Yaprakları, yumruları, kökleri, meyveleri veya tohumları yaş yada kurutulmuş olarak insan beslenmesinde tüketilen kültür bitkilerine sebze adı verilir. Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde iklim koşulları sebze tarımını son derece sınırlandırmaktadır. Yörede sebzeçilik faaliyetleri sulamanın geliştiği, iklim koşullarının uygun, vejetasyon süresinin biraz daha kısa olduğu alanlar ile depresyon tabanlarında sürdürülebilir. Sebze üretim miktarları çok yüksek olmasa da üretimin yapıldığı sahalarda halkın ihtiyacına yetebilecek miktardadır.

4. 2. 1. Domates

Ülkemizde tarımına 19. yüzyıl sonlarında Balkan ülkelerinden yurdumuza göçen, göçmen aileleri tarafından başlanmıştır. Yazları sıcak ve nemsiz her bölgede yetiştirilir. Fakat sıcaklıklar $-2, -3^{\circ}\text{C}$ düştüğünde zarar görür.

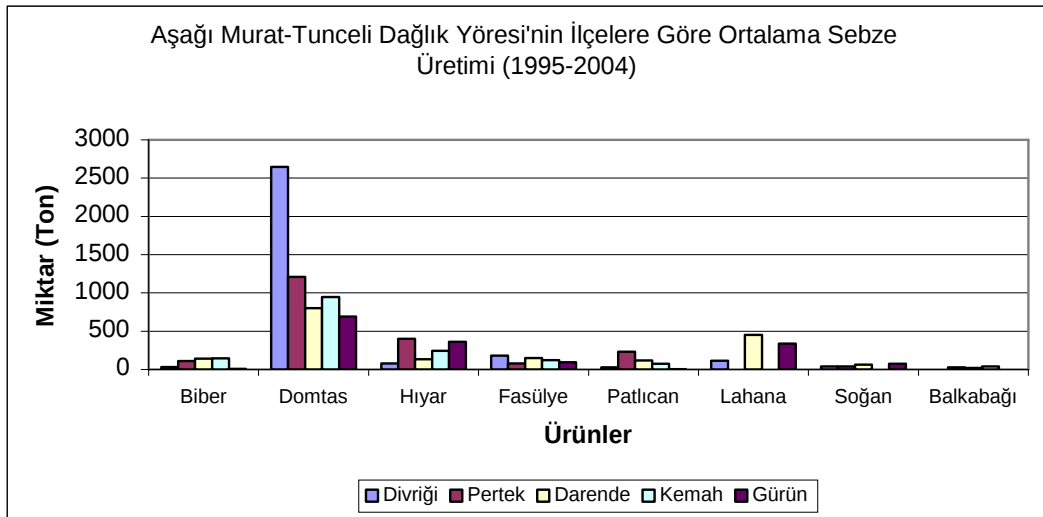
İklim koşullarının domates üretimi için uygun olduğu yörede, arazi şartları nedeniyle tarımı fazla yapılamamaktadır. Yörede en fazla

ilçesinde yapılır (Tablo 11, Grafik 26). Divriği ilçesinin ortalama sıcaklık değerleri 10 °C civarındadır, yazları da oldukça sıcak geçer. Divriği'den sonra ise Pertek, Kemah, Darende ve Gürün ilçeleri gelir. En az üretim ise 6 tonluk miktarı ile Nazımiye ilçesindedir (Harita 10).

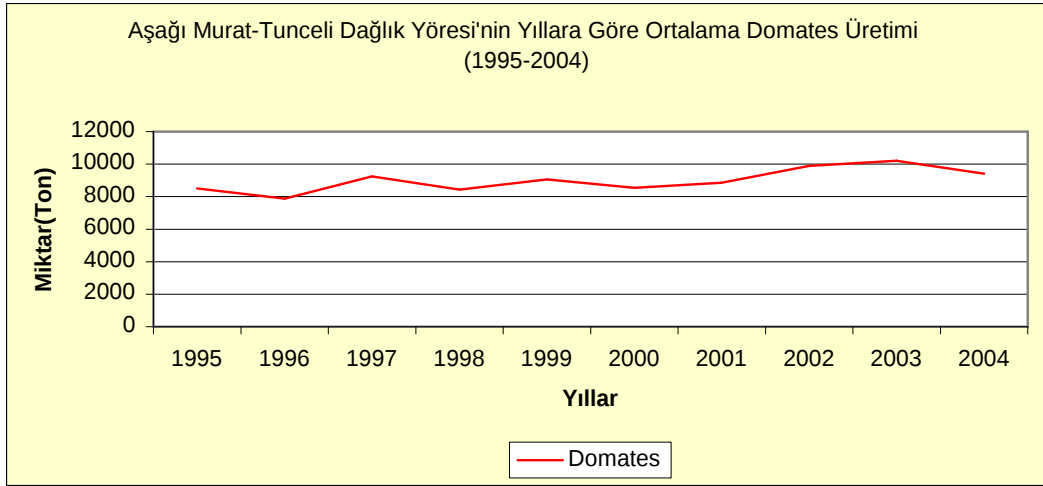
Tablo 11: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Ortalama Sebze Üretim Miktarları(Ton) (1995-2004)

İlçeler	Ürün Adı							
	Biber	Domates	Hıyar	Fasulye	Patlıcan	Lahana	Soğan	Bal
Tunceli	70	102	35	19	39	0	21	0
Cemişgezek	27	173	58	39	9	0	204	4
Hozat	22	35	17	3	4	0	0	5
Mazgirt	93	172	117	22	35	0	10	10
Nazımiye	6	6	7	5	1	0	2	5
Ovacık	18	14	74	6	2	0	0	0
Pertek	110	1208	401	77	233	0	40	27
Pülümür	6	12	19	9	0	0	7	0
Arapkir	236	326	251	31	8	0	24	2
Arguvan	140	255	58	47	11	0	25	13
Darende	141	801	135	150	118	450	64	20
Hekimhan	72	344	137	36	51	0	21	0
Kuluncak	51	482	101	22	43	46	7	5
Adaklı	85	88	34	44	48	9	52	0
Kığı	38	45	44	82	25	8	79	10
Yayladere	11	16	5	20	12	0	1	0
Yedisu	64	56	114	73	77	0	0	5
İlic	5	175	25	20	2	0	20	0
Kemah	147	945	244	120	76	0	0	38
Kemaliye	425	133	91	50	63	0	7	2
Divriği	32	2646	77	181	27	115	38	0
Gürün	8	690	362	95	2	337	76	0
Ağın	82	250	45	23	64	0	37	0
Yöre Top.	1889	8974	2451	1174	950	965	735	146

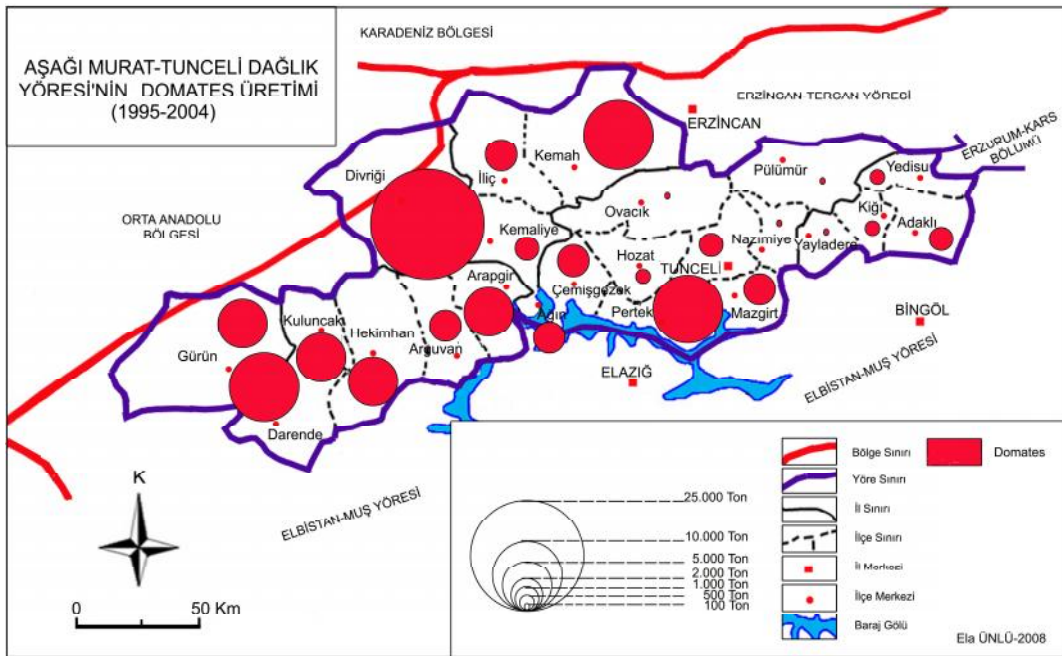
Kaynak: DİE; Bitkisel Üretim Verileri

Grafik 26: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin İlçelere Göre Ortalama Sebze Üretimi (1995-2004)

Grafik 27: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Domates Üretimi (1995 -2004)

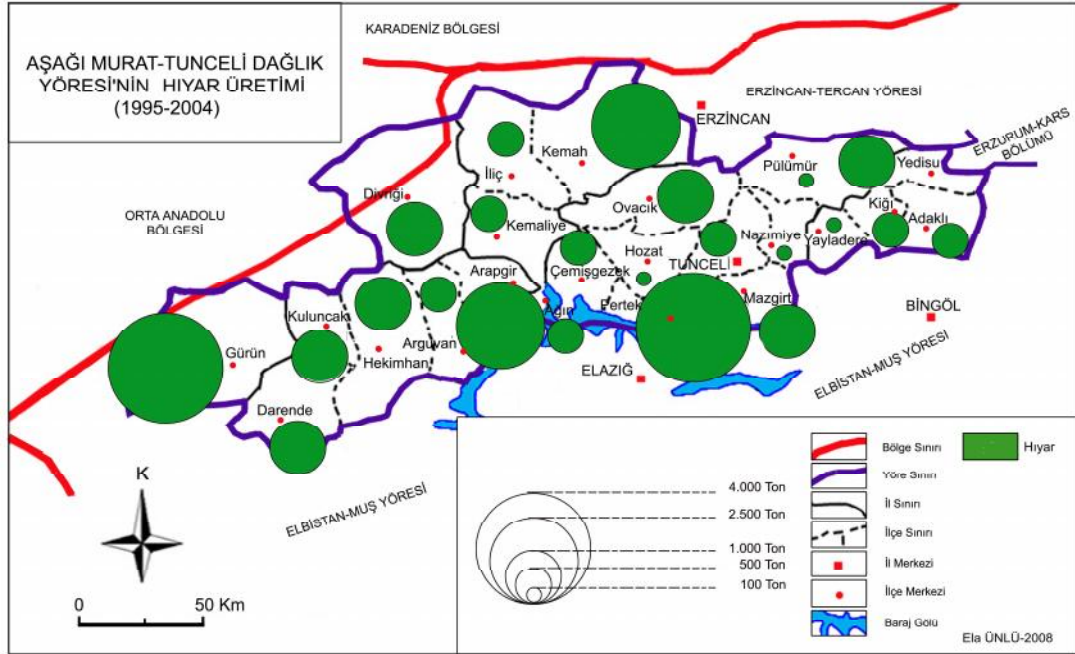

Harita 10: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Ortalama Domates Üretiminin Dağılışı (1995-2004)

4. 2. 2. Hıyar

Ilık iklim meyvesidir, soğuğa karşı çok hassastır. Yaz mevsiminin sıcak ve kurak dönemlerinde sulama yapılmazsa, bitki su düzeni normal sınırlarda kalamaz, böylece bitkinin hem gelişimi yavaşlar hem de acılaşır. Ayrıca sıcaklığın sıfırın altına düşmesinden de hemen etkilenir. En fazla hıyar üretimine Pertek ve Gürün ilçelerinde rastlanır. Pertek ilçesinin güneyindeki sulamalı tarım alanları sebze tarımına ayrılmıştır ve burada domates başta olmak üzere hıyar tarımı da

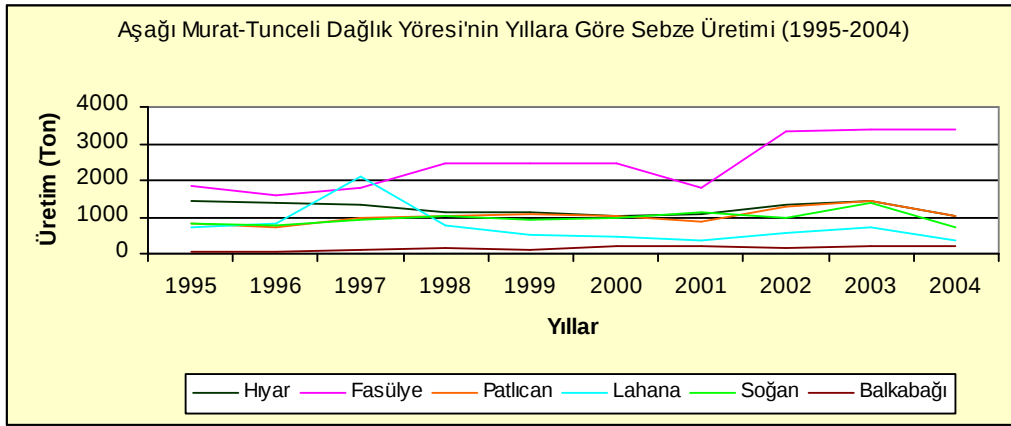
ilçesindeki hıyar üretimi 401 ton, Gürün ilçesindeki ise 362 tondur. En az üretim ise 5 tonla Yayladere ilçesine aittir (Tablo 11). Hıyar yıllar arasında düzenli bir şekilde üretilmiştir (Grafik 28).

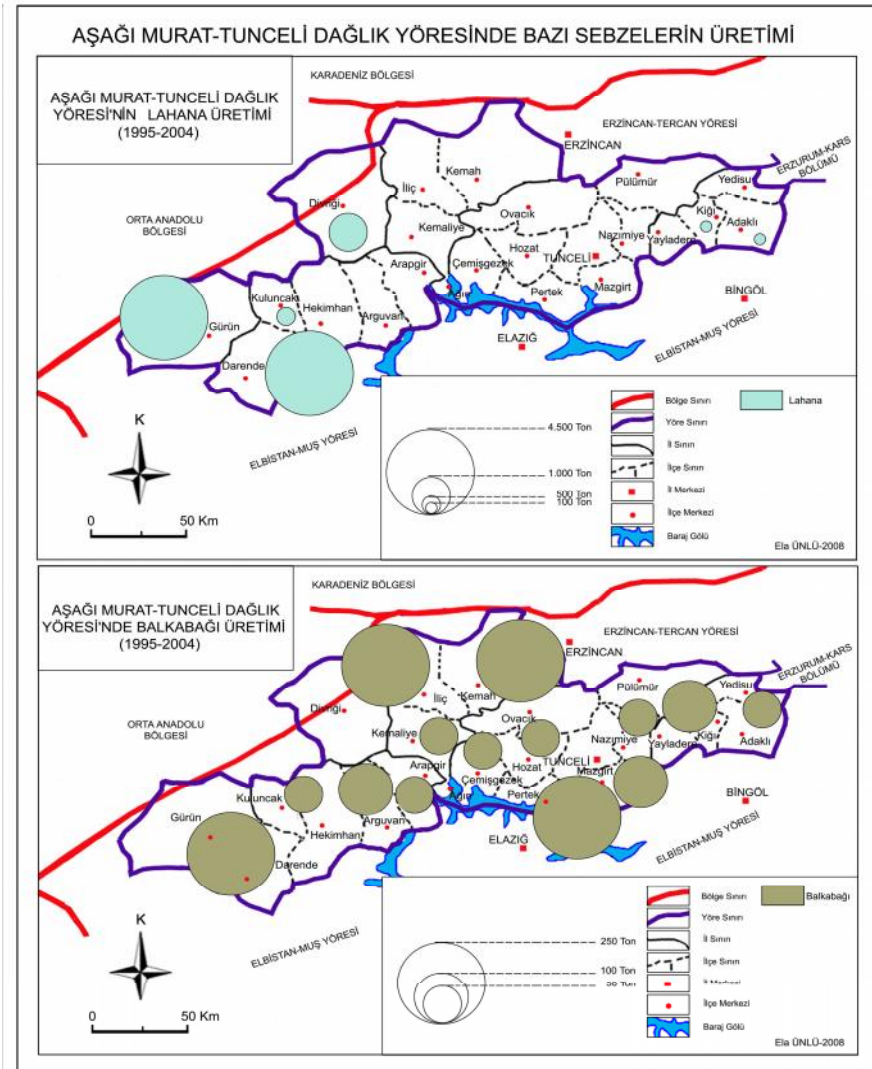
Harita 11: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Ortalama Hıyar Üretiminin Dağılışı (1995 -2004).

4. 2. 3. Diğer Sebzeler

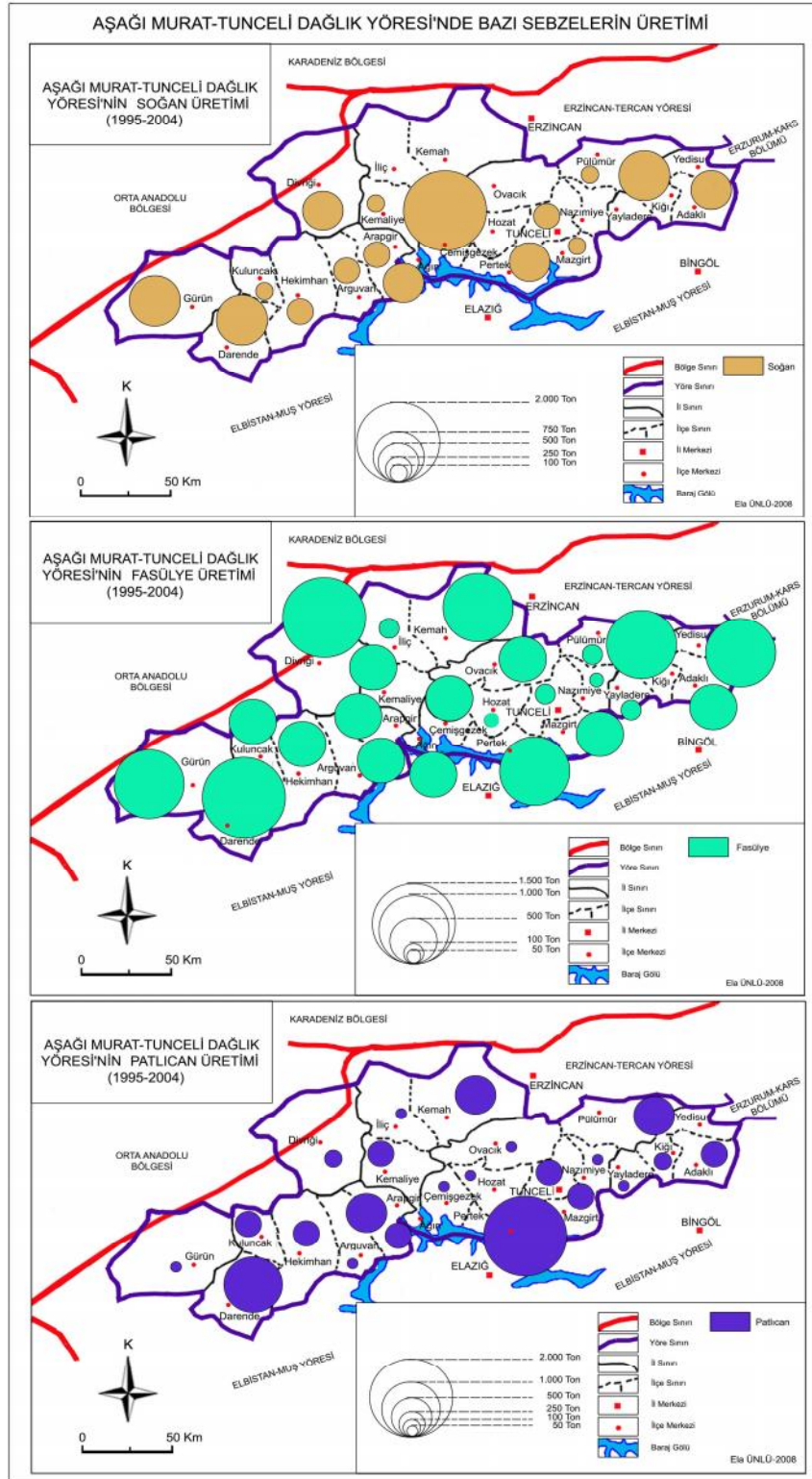
Yörede domates ve hıyar dışında biber, fasulye, lahanaya, patlıcan, soğan ve balkabağı gibi sebzelerin önemsiz sayılacak kadar az olsa da ekimi yapılır. Fakat sebzeçilik büyük çapta olmayıp, ancak sebze ekim alanlarının çevresindeki ahaliyi besleyebilecek kadardır. Sebze üretiminin yıllık seyrinde çok büyük dalgalanmalar yoktur. 1997, 1999, 2002 ve 2003 yıllarında hafif artışlar yaşanmıştır (Grafik 28). Bu sebzelerin içinde en büyük değer bibere aittir ve bu ürünün üretimi Darende ve Kemah ilçeleri çevresinde yaklaşık 150 tonluk değer gösterir. Yörenin toplam üretiminde biber lahanayı geçse de, Darende ilçesinde domatesten sonra en fazla üretilen sebze lahanadır. Darende ilçesinde bu ürünlerden sonra en fazla fasulye yetiştirilir. Fasulye en fazla Divriği ilçesinde yetişir ve burada domatesten sonra en fazla üretilen sebzedir. Böyle çok az değerler gösteren ürünlerin bile ilçelerin sebze üretiminde önem taşıyor olması, sebzeçilik faaliyetlerinin ne kadar az olduğunun göstergesidir (Harita 12, 13).

Grafik 28: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Sebze Üretimi (1995-2004)

Harita 12: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Bazı Sebzelerin Ortala

Harita 13: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Bazı Sebzelerin Ortalama Miktarının Dağılımı (1995 -2004)

4. 3. Meyvecilik

Meyve, tek yıllık ve çok yıllık bazı bitkilerin çeşitlerinden oluşan ürün; Meyvecilik ise yenilebilir meyve veren ağaçlar yetiştirmek için uygulanan tekniklerin tümü anlamına gelir. Meyvecilik faaliyetleri yöre iklimlerinin doğal sonucu olarak şekillenmelerinden dolayı, tarımsal üretim göstergesi olmak açısından önemlidir.

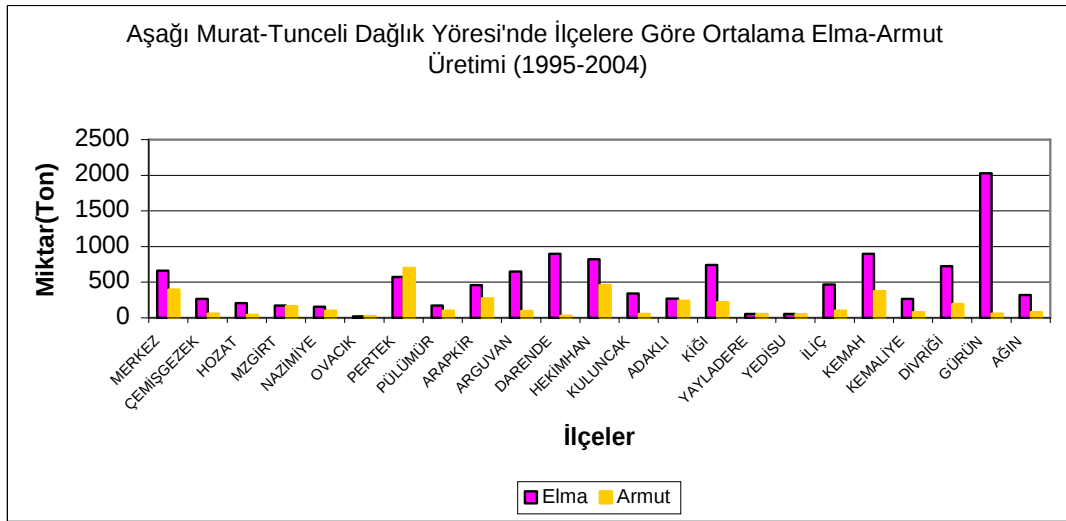
Tablo 12: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde İlçelere Göre Ortalama Meyve Üretim Miktarı (1995-2004)

İlçeler	Ürün Adı						
	Elma	Armut	Ceviz	Badem	Dut	Kavısı	Üzüm
Tunceli	66	396	441	100	122	68	84
Çemişgezek	267	59	62	260	415	48	407
Hozat	208	41	232	0	1	15	4
Mazgirt	174	165	35	50	112	70	340
Nazımiye	154	100	157	40	22	16	0
Ovacık	23	24	106	0	0	0	0
Pertek	573	701	181	717	316	260	466
Pülümür	173	103	341	0	7	20	31
Arapkir	460	274	272	90	1506	457	4567
Arguvan	648	97	304	69	224	4570	263
Darende	897	31	63	0	144	39180	535
Hekimhan	824	461	707	0	292	17856	506
Kuluncak	343	56	59	0	70	6428	0
Adaklı	271	239	75	5	14	80	0
Kiğı	740	219	281	0	69	122	0
Yayladere	54	55	46	0	0	3	0
Yedisu	56	52	53	0	0	3	0
İliç	466	103	63	17	52	120	41
Kemah	896	377	283	0	207	226	281
Kemaliye	266	80	141	20	229	68	246
Divriği	724	194	94	0	66	1062	345
Gürün	2028	59	230	0	188	5358	189
Ağın	319	78	58	524	172	177	958
Toplam	10630	3964	4284	1892	4228	76207	9263

Kaynak: DİE; Bitkisel Üretim Verileri.

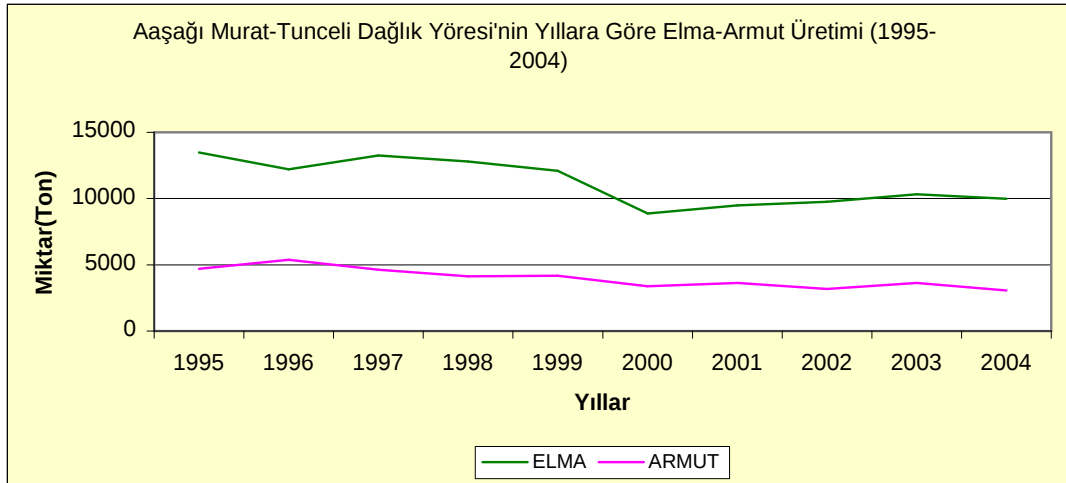
Meyve ağaçlarının gelişmelerini sürdürebilmeleri için belirli bir sıcaklık toplamına ihtiyaç duyarlar. Bu toplam ise meyve tür ve çeşidine göre değişiklik göstermektedir. Yıllık sıcaklık toplamı yaprak dökümünden çiçeklenmeye, çiçeklenmeden meyve hasadına ve hasattan yaprak dökümüne kadar üç farklı dönemde incelenebilir. Fakat en çok kış dinlenmesinden çiçeklenmeye ve çiçeklenmeden meyve hasadına kadar olan dönemler önemlidir.

Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde meyve üretimi oldukça yüksek miktardadır, hatta bazı meyveler yurt dışına bile ihraç edilir. Yörede tropikal meyvelerin dışında, meyve türlerinin hemen hemen hepsi yetiştirilebilir. Hatta uygun

Grafik 29: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde İlçelere Göre Ortalama Elma ve Armut Üretimi (1995-2004)

Elmanın istediği iklim şartlarını yöre karşılamaktadır. Yörede elma üretimi oldukça fazladır. En fazla üretim Gürün ilçesinde yapılır, buranın ortalama üretim miktarı 2027 tondur. Bunu 1142 tonluk üretim ile Pertek, 1105 tonluk üretim miktarı ile de Arapkir ilçeleri izler (Tablo 12). En düşük üretim değerleri ise Ovacık, Yayladere ve Yedisu ilçelerine aittir (Grafik 29).

Grafik 30: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Elma-Armut Üretimi (1995-2004)

1995 yılından 2004 yılına kadar olan dönemde üretim miktarı 10 000 ton civarındadır. En düşük üretim değerleri 2000 yılında olmuştur. Bu yılda üretim 9 000

tona inmiştir. En fazla üretim 13 487 tonla 1995 yılında olmuştur. Yıllık üretim miktarlarında büyük azalma ve artmalar görünmemektedir (Grafik 30).

4. 3. 2. Armut

Ilıman iklim meyvesidir. Elmaya göre soğuğa daha az dayanıklıdır. Gövde ve yaşlı dallar -25°C ve -30°C ' ye kadar dayanabilir. Buna karşılık açılmış çiçekler $-2,2^{\circ}\text{C}$, küçük meyveler ise $-1,1^{\circ}\text{C}$ ye dayanabilirler. Çiçeklenme döneminde fazla sis ve nemden zarar görür (Ağaoğlu, 1987).

Tablo 13: :Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Armut Ağacı Sayısı

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Adaklı	11400	11450	11400	11400	9800	9760	950	1100	1150	950
Kığı	12900	12950	12000	1250	1050	970	970	3425	3425	3125
Yayladere	2100	2080	2080	2100	1870	1870	1870	1870	1870	1870
Yedisu	2600	2590	2500	2530	2350	2350	340	318	318	195
Ağın	3600	3000	3200	3200	3265	3340	3340	3500	3590	2700
İliç	4500	4500	4500	4500	4500	3600	3600	3600	3800	4000
Kemah	22450	22425	22275	22095	21980	15200	15200	14000	13500	13050
Kemaliye	8000	7562	7100	7600	7200	5100	5100	4585	4090	3800
Arapkir	19100	18850	18850	18350	18350	18150	16784	16230	16100	16100
Arguvan	5000	6100	5400	5800	5500	4850	4850	4900	4600	4100
Darende	2500	2500	2500	2500	2500	2500	2500	2500	2500	2650
Hekimhan	26400	30000	32000	33000	34000	35500	35500	35400	35600	35700
Kuluncak	3600	3550	3300	3300	3300	3400	3400	3400	3500	3550
Divriği	13020	13000	13200	10300	6784	6784	6784	6900	6900	6900
Gürün	2880	1880	1800	1950	1800	1250	1250	1400	1900	1900
Tunceli	42	13350	13500	13600	11000	9800	9800	9800	9800	9500
Çemişgezek	1620	1570	1720	1620	2000	1900	1900	1900	1900	2100
Hozat	1080	1530	1080	1100	1100	1000	2050	2800	2800	3000
Mazgirt	9300	10200	9050	8900	6000	5300	5300	5300	5300	5300
Nazimiye	3180	3940	3000	3000	3000	2800	2830	1610	1610	250
Ovacık	0	650	570	600	600	500	970	500	500	970
Pertek	35200	50030	35380	32300	27700	24000	35300	24000	24000	24000
Pülümür	2328	4938	2570	2570	2570	2300	3520	2300	2300	3200
Yöre Top.	192800	228645	208975	193585	178219	162224	164108	151338	151053	148910

Kaynak: DİE, Bitkisel Üretim Verileri

Armut gelişme döneminde elmaya göre daha yüksek bir sıcaklık toplamı ve daha düşük nisbi nem ister. Soğuklanma isteği 1000 -2300 saattir. Armut kil, kum ve kireci yeterli derin ve sıcak topraklarda elmadan daha iyi netice verir. İri meyve elde edebilmek için derin, sıcak, ince, organik maddece zengin alüvyonlu topraklarda yetiştirilmesi gerekir (Mağden, 1951). Alüvyal toprakların son derece sınırlı olması, armut'un toprak isteği açısından sınırlandırılması sonucunu doğurmuştur

Armut'un, elma'ya kıyasla soğuğa daha az dayanabilmesi, soğuk iklim şartlarına sahip yörede armut üretiminin elmadan daha

doğurmuştur. Üretimde en fazla değer Pertek ilçesine aittir, hatta burada elma üretiminden fazladır. Pertek ilçesinden sonra ise Hekimhan, Tunceli merkez ve Kemah ilçeleri gelmektedir. En düşük üretim değerleri ise Ovacık ve Darende ilçelerinde görülür (Grafik 29, Tablo 12, Harita 14).

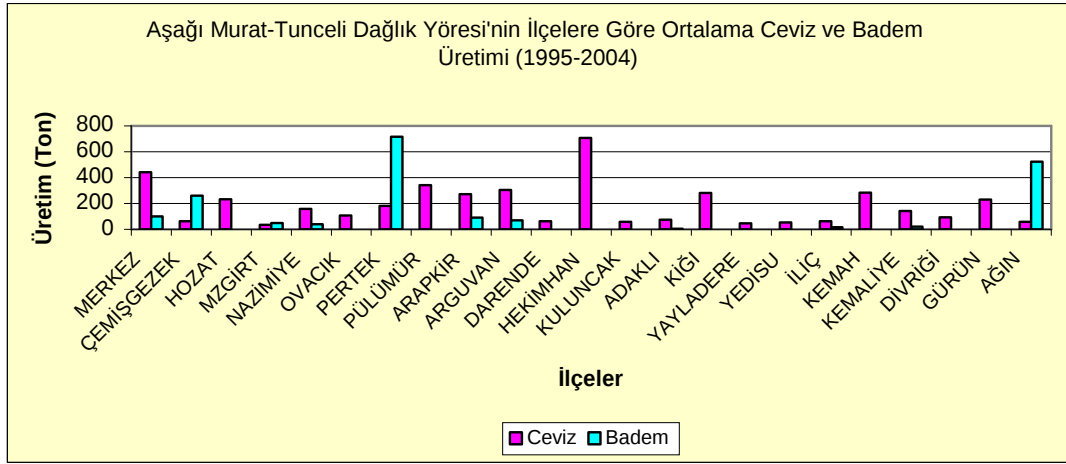
Yörede en fazla armut ağacı üretime paralel olarak Pertek ilçesinde bulunur. Burada ağaç sayısı ise 1995 yılından 2004 yılına doğru, düzensiz bir gidiş izleyerek, azalma olmuştur. 1995 yılında 35 200 adet olan ağaç sayısı, 2004 yılında 24 000'e kadar gerilemiştir. Bununla beraber üretimde ikinci sırada gelen Hekimhan ilçesinin ağaç sayısındaki artış, yöre genelinde armut üretiminin yıllar arasındaki miktarının düşmesini önlemiştir (Tablo 13).

4. 3. 3. Badem

Sıcak ılıman iklim bitkisi olan badem, yaz devresi uzun ve sıcak geçen yerlerde yetişir. Özellikle meyvelerin olgunlaşması için yüksek yaz sıcaklıkları ister. Kurağa ve soğuğa dayanıklı oluşu nedeniyle farklı iklim şartlarına uyum yeteneği oldukça yüksektir (Durmuş, Yiğit, 2001: 34).

Kışın sıcaklığın -18°C 'ye düştüğü dönemlerde tomurcuklar zarar görür. Badem için düşük sıcaklıklar arasında en önemlisi ilkbahar geç donlarıdır. Çiçekler, çiçeklenme döneminin başlangıcından -3°C ve -4°C 'ye kadar dayanabildikleri halde, küçük meyve döneminde -1°C 'de zarar görmeye başlar. Badem ılıman iklim meyveleri arasında en erken çiçek açan tür olması nedeni ile özellikle ülkemizin iç ve yüksek kesimlerinde ilkbahar geç donları çok sık zarara uğratmaktadır (Ağaoğlu, 1987).

Ülkemizde badem üretiminin yoğun olarak görüldüğü alanlardan biri de Güneydoğu Toroslar'ın orta kesiminin kuzey ve güneyindeki alanlar, yani Munzur dağlarının güney eteklerinden Ergani'ye kadar uzanan alandır. Bu sahada ise, özellikle Elazığ çevresi önemlidir. Bu saha Türkiye üretiminin % 16'sını karşılamaktadır (Durmuş, Yiğit, 2001: 34).

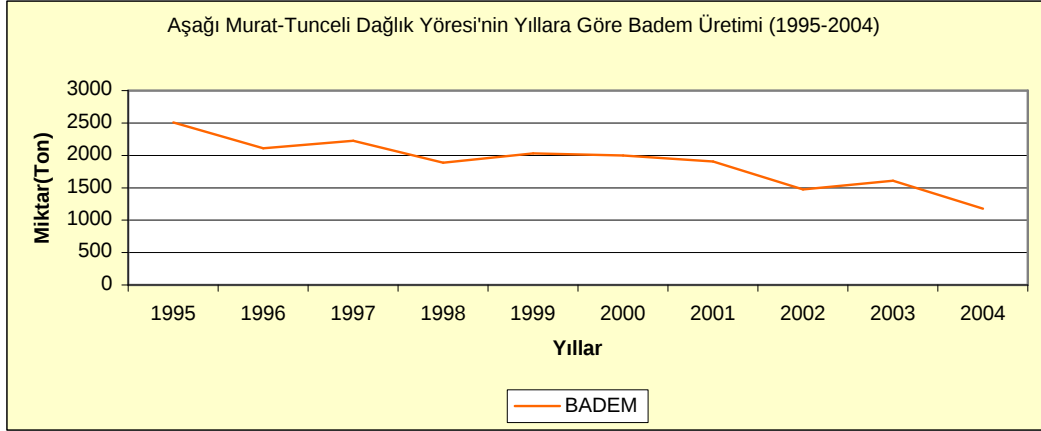
Grafik 31: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin İlçelere Göre Ortalama Ceviz ve Badem Üretimi (1990 - 2004)

Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde badem üretimi Pertek, Ağın ve Çemişgezek ilçelerinde önem kazanır. Bu sahaların Keban Baraj Gölünün kıyısında, sulama imkanlarının gelişmiş olduğu yerlerde bulunmasının yanında, daha güneyde yer almaları ve yıllık sıcaklık değerlerinin badem tarımı için son derece uygun olması da buralardaki badem üretimini desteklemektedir. Elma ve armut'un yanında, bademin de soğuğa dayanıklı olması, dağlık Tunceli sahasında da tarımının yapılmasına olanak sağlamıştır. Böylece aslında meyve üretiminden yoksun olan yüksek yayla kısımları, bu meyvelerle meyvecilik faaliyetlerine katılabilmişlerdir. Ağın ve Tunceli ilçeleri çevresinden sonra badem üretimi Malatya'da, Arapkir ve Arguvan ilçeleri çevresinde de görülür (Harita 15). Kayısı üretiminin yoğun olduğu Darende, Hekimhan ve Kuluncak ilçeleri'ne göre Arguvan ve özellikle Arapkir ilçelerinin kayısı üretimi daha azdır (Tablo 12). Kayısıya ayrılan dikim alanlarının azalmış olması buralarda diğer meyvelere önem kazandırmıştır. Fakat yinede buradaki badem üretimi kayısı, elma, armut hatta karpuz üretiminden bile azdır. Pertek, Ağın ve Çemişgezek ilçelerinin üretim miktarına paralel olarak ağaç miktarı da fazladır. Üretimde olduğu gibi ağaç sayılarında da en yüksek değerler buralarda bulunur. Sayı fazlalığı bakımından buraları, üretimde olduğu gibi Arapkir, Kemaliye ve Tunceli merkez ilçeleri izlemektedir. Yani üretim miktarı, ağaç sayısına bağlıdır. Badem ağacının bulunmadığı Yayladere, Yedisu, Kemah, Darende, Hekimhan, Kuluncak, Divriği ve Gürün ilçelerinde doğal olarak badem üretimi de yoktur (Tablo 14).

Tablo 14: :Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Badem Ağacı Sayısı (Adet)

İlçeler	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Adaklı	300	300	300	315	300	300	300	0	0	0
Kığı	0	0	0	0	8770	0	0	10	10	10
Ağın	40000	39000	40000	39000	39700	40000	40300	40500	40500	29750
İliç	3460	0	3460	3460	3460	2700	2000	0	0	0
Kemaliye	12000	12500	9900	3900	9550	10710	9783	0	0	0
Arapkir	13200	13150	13200	12900	12700	12700	12700	12000	12000	12000
Arguvan	5700	6500	6800	7900	7500	8050	8200	8600	8000	6500
Tunceli	8400	15100	8200	10120	10120	9500	9500	9500	9500	9000
Çemişgezek	29000	43700	25500	25000	25000	22000	20000	4500	4500	7500
Hozat	0	0	0	0	0	0	100	200	200	300
Mazgirt	2390	2280	2400	2300	2300	2000	2000	2000	1700	2000
Nazimiye	5000	4650	4000	5600	5600	5000	4800	0	0	50
Pertek	50000	49000	48000	48000	48000	45000	45000	45000	45000	45000
Yöre Top.	169450	186180	161760	158495	173000	157960	154683	122310	121410	112110

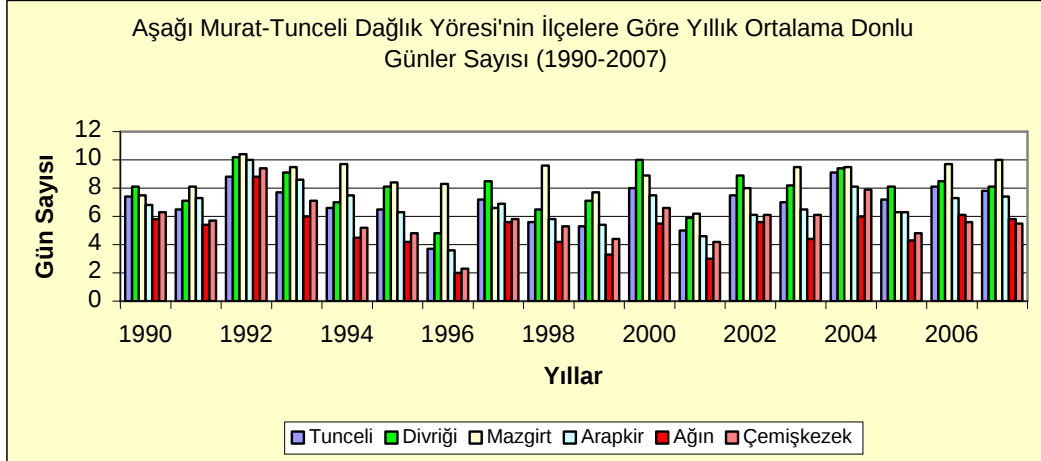
Kaynak: DİE, Bitkisel Üretim Verileri

Grafik 32: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Badem Üretimi (1995-2004)

Badem üretiminin yıllık gidişatına baktığımızda ise, dalgalanmaların olduğu görülür. Bu durum, ağaç sayısındaki dalgalanmalara bağlanabilir. Gerçekten de 1996 yılında badem ağacı miktarının en fazla olduğu Pertek ve Ağın ilçelerinde ağaç sayısında bir düşme görülür. 1997 yılında ise Pertek ve Çemişgezek ilçelerinde tekrarlanan düşmeye karşılık, Ağın ilçesinin ağaç sayısı artmış, bu da üretimde bir miktar artışa sebep olmuştur. 1998 yılında bazı ilçelerde rastlanan bir miktar artış, yöre genelindeki azalışı telafi edememiş, bu yılda üretim miktarında düşüş gözlenmiştir (Grafik 32). 1999 yılından 2001 yılına kadar ağaç sayısında önemli kayıplar olmadığından, büyük düşüşler de yaşanmamıştır. 2002 yılında Çemişgezek ilçesinde ağaç sayısı büyük oranda düşmüş, bunun bir sonucu olarak 2003 yılında da üretim miktarı düşmüştür.

değer kaybetmiştir. 2004 yılındaki kaybın nedeni ise Ağın ilçesinin ağaç sayısındaki azalmadır (Tablo 14).

Grafik 33: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin İlçelere Göre Ortalama Aylık Donlu Günler Sayısı (1990-2007)

Badem üretimini, ağaç sayısı kadar iklim koşulları etkiler. Çünkü ağaç sayısı düşük olsa da, ağaç başına verim yüksek olduğu takdirde üretim miktarı da artacaktır. Badem ilkbahar geç donlarına karşı hassas olan bir meyvedir. Yörede don olayı en geç Mazgirt ilçesinde son bulur. Diğer yerlerde ise Nisan ayından itibaren donlu gün görülmez. Donlu gün sayısı ise en az Ağın ve Çemişgezek ilçelerindedir (Grafik 33). Mazgirt ilçesinde ise donlu gün sayısının fazlalığına bağlı olarak badem üretimi azdır (50 ton).

4. 3. 4. Ceviz

Farklı iklim şartlarına uyum yeteneği yüksek olmakla birlikte, ılıman iklim kuşağı'nın karasal iklime sahip olan kesimlerinde daha çok serin ve nemli yerlerde yetiştirilmektedir. Ceviz ağaçları -25°C ye kadar kış soğuklarına dayanabilmektedir. Ancak dişi çiçekleri ilk sürgünlerin ucunda olduğu için ilkbahar geç donlarına karşı oldukça duyarlıdır. Bazı yörelerde sonbahar erken donları da zarar verir (Durmuş, Yiğit, 2001: 36).

Ceviz nemli ve yumuşak topraklardan, ılık yerlerden hoşlanır. Daha çok yamaçları, tepeleri ve yaylaları sever. Başka meyvelerin yetişmediği sulanmayan tepe,

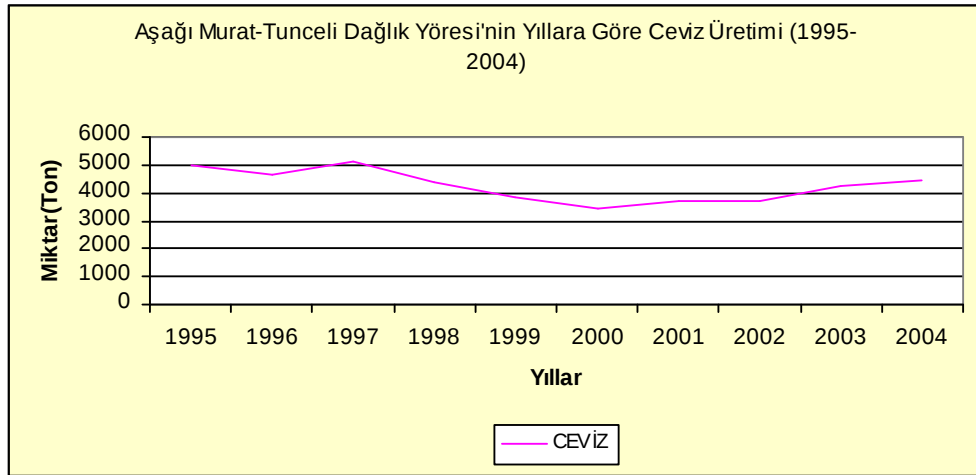
bayır ve kıraçlar ceviz dikilerek değerlendirilir. Killi ve humuslu topraklardan başka her toprakta yetişir (Yücel, 1980).

Ceviz, Doğu Anadolu'nun önemli bir meyvesidir, bol yetişir, gayet ince kabuklu, beyaz ve pek lezzetlidir. Bütün Doğu Toroslar'da, Malatya ve Elazığ taraflarında, Kiğı'ya kadar Tunceli'de, Sansa Boğazına kadar Karasu vadisi boylarında, Kağızman'da ve Van Gölü kenar ovalarında mükemmel yetişir ve bazı yerlerde vadilerin içini uzayıp giden gerçek orman halinde doldurmuştur (Saraçoğlu, 1989: 478).

Pertek ve Hozat ilçeleri arasında "Cevizlik" denilen geniş ceviz ormanları vardır; bütün Tunceli dereleri de böyle geniş ölçüde ceviz ormanları ile kaplıdır ve bu ürün üzerine Tunceli büyük ihracat yapabilecek imkanlara sahiptir (Sarıbeyoğlu, 1995: 217).

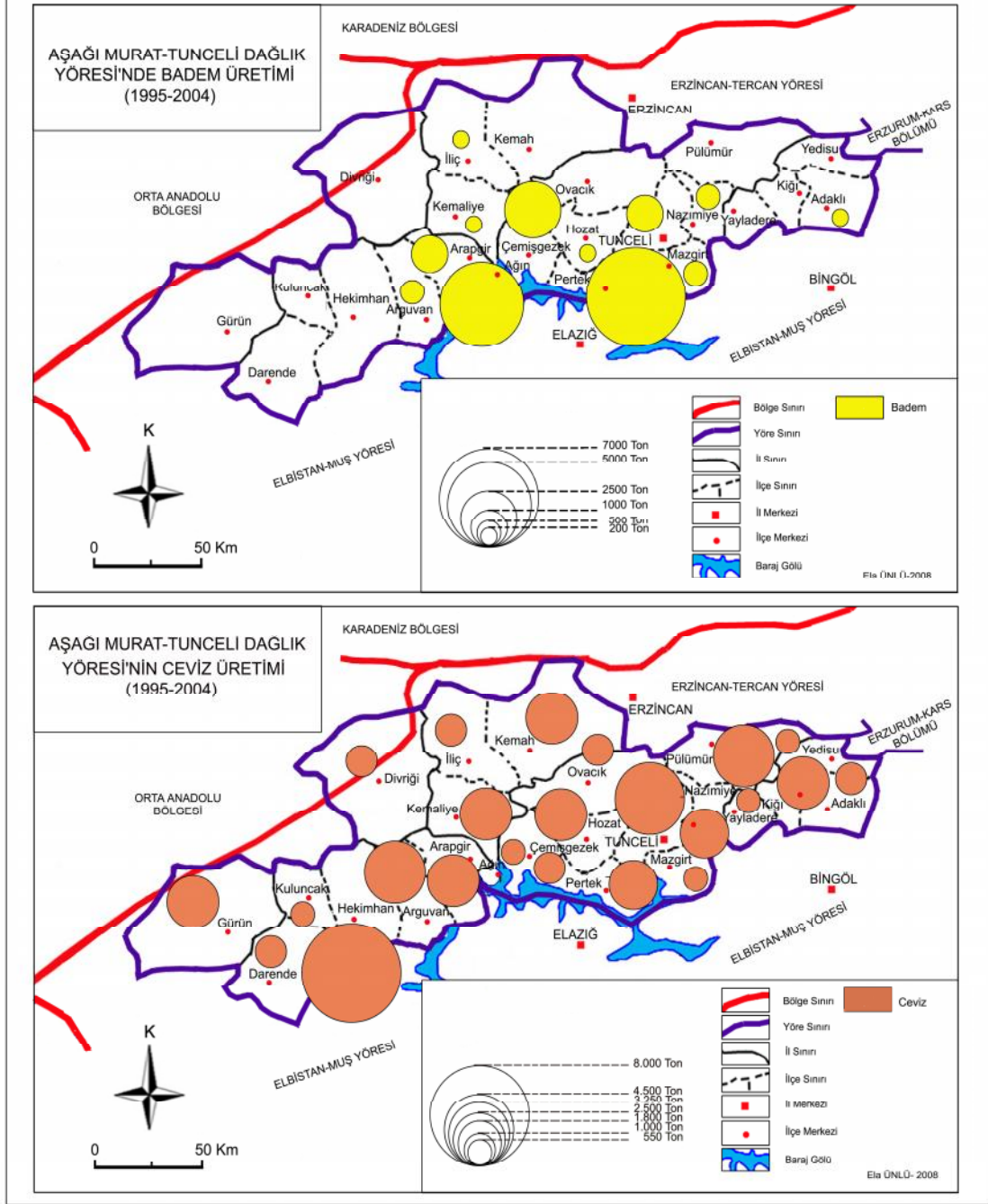
Yörede her yerde az veya çok miktarda ceviz ağacı bulunmaktadır. Ceviz ülkemizin her tarafında, doğal olarak yetişen bir meyvedir. Yörede en fazla ceviz ağacı Hekimhan ilçesinde bulunur. Bunun dışında Tunceli merkez ilçe, Kemah ve Arapgir ilçelerinde 10000'nin üzerinde ağaç sayısına sahiptir (Tablo 15).

Tunceli'nin 1995 yılından 2004 yılına kadar ağaç sayıları azalırken, Hekimhan ilçesinin artmıştır. Bu da Hekimhan ilçesini öne geçirmiştir. Bununla birlikte yörenin her tarafında ceviz ağacına rastlanır. Dolayısıyla ceviz üretimi her yerde yapılır (Harita 15).

Grafik 34: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Ceviz Üretimi

AŞAĞI MURAT-TUNCELİ DAĞLIK YÖRESİ'NDE SERT KABUKLU MEYVELERİN ÜRETİMİ

Harita: 15. Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Sert Kabuklu Meyvelerin Ortalama Üretiminin Dağılımı (1995-2004)

Tablo 15: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresinde Yıllara Göre Ceviz Ağacı Sayısı (Adet)

İlçeler	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Adaklı	2900	2850	2850	2900	2750	2570	2100	700	1418	1418
Kığı	9900	9850	9850	9800	8770	8700	8700	5810	16600	16600
Yayladere	1700	1600	1600	1650	1700	1650	1650	0	2000	2000
Yedisu	2200	2100	2100	2000	2020	2000	411	419	2740	2750
Ağın	1700	1000	1400	1500	1600	2000	2300	2400	2600	2800
İliç	2485	2485	2485	2485	2485	2300	2000	2100	2100	2200
Kemah	16560	16720	17030	17020	17050	16950	17300	17500	17500	17800
Kemaliye	8000	10000	12300	12300	12040	11155	9894	9545	9180	8920
Arapkir	13200	13200	13300	13000	13200	14200	13200	13450	13450	13450
Arguvan	5300	5100	5400	5900	6000	6500	6800	6800	7550	6900
Darende	6000	6000	6000	6000	6000	6000	6250	6360	6400	6700
Hekimhan	26200	28000	30000	32000	33000	35000	36000	35000	40000	41000
Kuluncak	3000	2900	2850	2950	3000	3100	3200	3300	3400	3550
Divriği	3700	3700	4000	3650	3115	3100	4415	5715	5715	5700
Gürün	6000	6000	5000	5000	5500	5500	5500	9650	9650	11000
Tunceli	21400	21000	19500	19500	19500	16666	17000	16600	2400	16500
Cemişgezek	1750	1700	1650	1600	1600	1500	2500	2500	0	3200
Hozat	6550	6140	6550	6700	6700	6100	7000	9500	700	9500
Mazgirt	1200	1150	1200	1200	1200	1000	1000	1000	0	1000
Nazimiye	6800	6500	5200	5000	5000	4000	5300	5000	0	550
Ovacık	2500	2400	2700	2500	2500	2000	2700	2000	0	2700
Pertek	8500	8300	9500	9500	9500	8000	9000	8000	10500	9000
Pülümür	7100	7510	8220	7800	7800	6500	8600	6500	0	7000
Yöre Top.	164645	166205	170685	171955	172030	166491	172820	169849	153903	192238

Kaynak: D. İ.E. Bitkisel Üretim Verileri

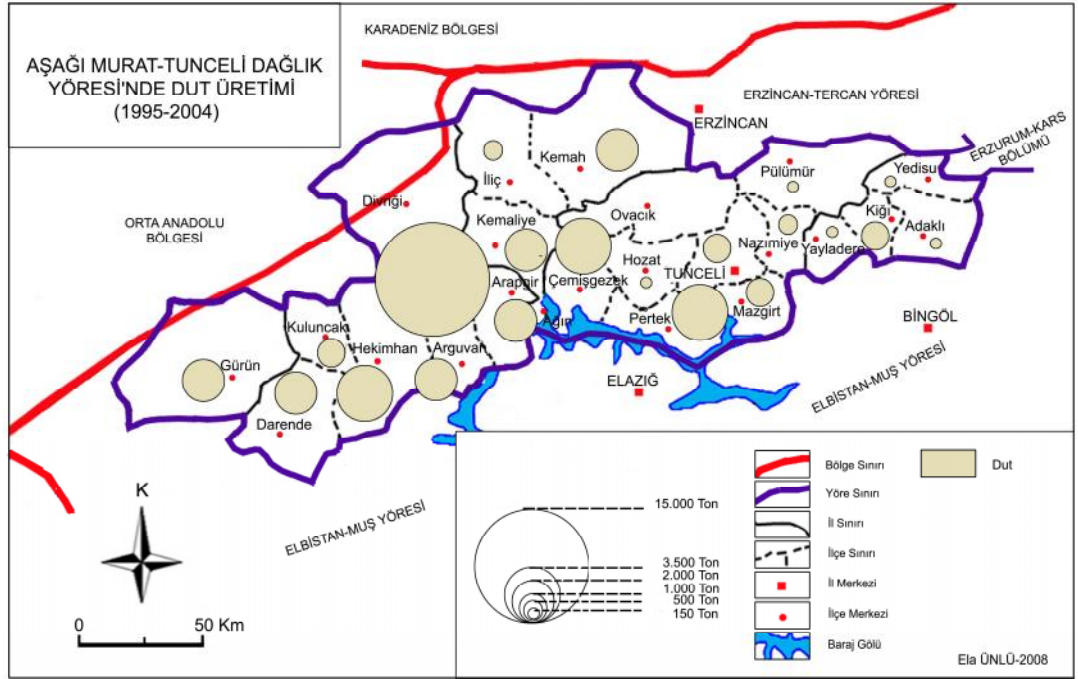
1995-2004 yılına ait üretim değerlerinde en yüksek miktar, 1995 ve 1997 yıllarına aittir (Grafik 34). İklim koşullarından çok fazla etkilenmeyen bu meyvenin üretimindeki değişimler, ağaç sayısı ile ilgilidir. 1995 yılından 1997 yılına kadar Hekimhan, Kemaliye ve Pülümür ilçelerinde ağaç sayısı oldukça artmıştır. 1997 yılından itibaren 2000 yılına kadar Ağın, Arapkir, Hekimhan ve Kemaliye ilçeleri dışında tüm ilçelerin ağaç miktarı düşmüş, 2000 yılından 2004 yılına kadar özellikle Kığı, Hekimhan ve Hozat ilçelerinde ağaç sayıları artmıştır (Tablo 15).

4. 3. 5. Dut

Orta iklim bölgelerinde meyvesi ve yaprakları için yetiştirilen Dut'un yapraklarından ipek böcekçiliğinde faydalanılır. Türkiye toplam üretimi 75 000 tonu geçen Dut üretiminde yoğun olarak karşımı za çıkan ilk bölge Yukarı Fırat'dır. Bu alan Türkiye toplam üretiminin % 31'ini karşılar (Durmuş, Yiğit, 2001: 35).

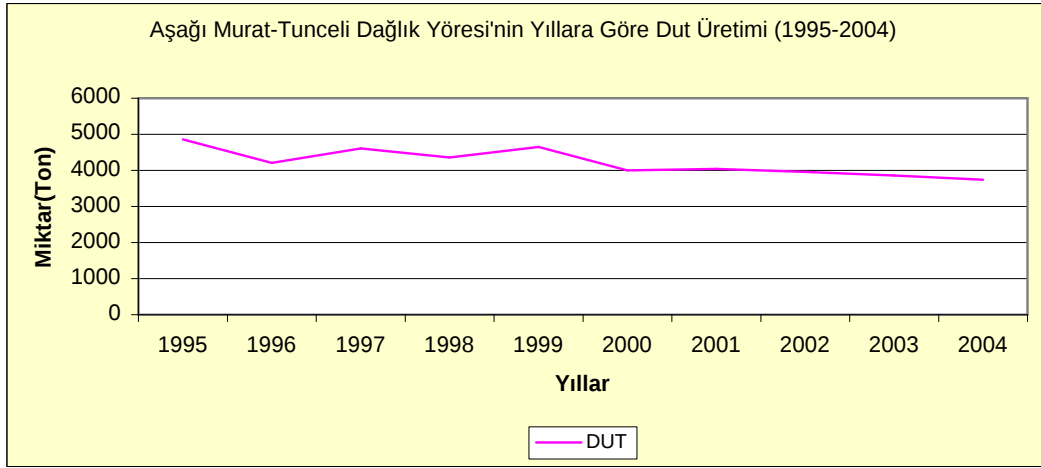
Dut meyvesinin vejetasyon süresi uzundur ve bu s üre içinde ortalama sıcaklığın 10 °C nin altına düşmemesi gerekir. Bir yıllık sürgünleri ve üzerindeki gözler - 20 °C'ye kadar dayanabilmektedir.

Bahçeler kurulurken tepe, yayla gibi yüksek yerlerde güneye bakan yerlere dikilmelidir. Sulanmayan, kıraç ve taşlık yerlerde bile yetişir. Toprak açısından seçiciliği yoktur, süzek, derin ve marnlı topraklarda verimi artar. Taban suyu 2 m. aşağıda bulunmalıdır. Dut meyvesi üretiminde yoğun olarak karşımıza çıkan ilk alan Güneydoğu Toroslar boyunca uzanan ovalık alanlar ile bu alandan kuşeydoğuya gittikçe Tunceli civarında, Keban Baraj Gölü'nün kuzeyinde Pertek ve Çemişgezek ilçelerinde devam eden üretim. Kemah, Kemaliye ilçeleri ve Erzincan Ovasında Türkiye üretiminin en yoğun olduğu alanları oluşturur (Durmuş, 2001: 122).

Harita 16: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Ortalama Dut Üretiminin Dağılımı (1995-2004)

Doğu Anadolu'da ceviz'in olduğu yerlerde dut da yetişir. Dut çekirdekli ve çekirdeksiz olmak üzere iki kısma ayrılır. Kurutulur, pekmez yapılır. Kuru Ankara ve İstanbul'a kadar ihraç edilir. Kağızman'da, Kemaliye ve Arapkir, Erzincan Ovası tarafında, Malatya ve Elazığ yöresinde, Darende ve Gürün 'de dut üzerine çok iş yapılır, önemli bir ticaret konusudur. Dut sayesinde iklimi daha yumuşak yerlerde ipekböcekçiliği de yapılabilir (Saraçoğlu, 1989: 478).

Grafik 35: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Dut Üretimi (1995-2004)

Yörede dut üretimi 1995, 1997 ve 1999 yıllarında yükselmiştir. Uzun yıllar dut miktarı 4000 ton civarında kalmıştır. Dut üretiminin yıllık seyri, ilçelerin ortalama sıcaklık değerlerinin seyrine çok benzemektedir. Her ikisi de hafif iniş çıkışlar dışında, oldukça düzenlidir (Grafik 35).

Tablo 16: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Dut Ağacı Sayısı (Adet)

İlçeler	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Adaklı	1200	1150	1150	1200	1250	1250	0	0	0	0
Kiğı	7700	7750	8005	7965	7960	7670	240	1290	1300	1290
Yayladere	250	250	0	0	0	0	0	0	0	0
Yedisu	270	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ağın	6600	6500	6500	6500	6650	6400	6450	6550	6550	6550
İliç	1900	1900	1900	1900	1900	1250	1250	1300	1300	1300
Kemah	17100	17080	17000	17000	16900	12700	11800	11500	11500	10950
Kemaliye	17000	18500	38500	38500	37450	30825	16150	11150	11150	10230
Arapkir	49000	47800	49000	48000	48500	48500	46500	47500	47500	47500
Arguvan	4800	4500	4900	5100	5100	5200	5450	5200	5200	4400
Darende	10000	9900	7000	6500	7000	7000	7000	7000	7000	7000
Hekimhan	9000	8700	8750	8825	8500	8600	8700	8800	8800	8900
Kuluncak	2700	2750	2700	2600	2600	2600	2650	2700	2700	2800
Divriği	5200	5000	5000	5050	4900	9600	9200	9200	9200	9200
Gürün	6000	6000	6600	6650	7000	2000	2000	2000	2000	2450
Tunceli	4350	4300	4500	6500	6500	5800	5800	5800	5800	5500
Çemişgezek	33000	32650	31000	40000	40000	32000	32000	4300	4300	4900
Hozat	0	0	0	0	0	0	450	0		500
Mazgirt	6200	6050	6100	5500	5500	4900	4900	4900	4400	4900
Nazimiye	3000	2900	3200	1300	1300	1000	1000	1000	1000	170
Pertek	13690	13850	14900	25500	25500	22000	14900	22000	22000	4400
Pülümür	315	3	380	500	500	440	480	440	440	500
Yöre Top.	199275	197533	217085	235090	235010	209735	176920	152630	152140	133440

Kaynak: DİE, Bitkisel Üretim verileri

Dut ağacı en fazla Arapkir, Çemişgezek, Kemah, Kemaliye ve Pertek ilçelerinde bulunmaktadır. Kemaliye ve Çemişgezek ilçelerinde 2001 yılına kadar artan ağaç sayısı, bu yıldan itibaren düşmeye başlamış, özellikle Çemişgezek ilçesinde 2002 yılından itibaren bu düşme badem ağacında olduğu gibi, ciddi oranlarda olmuştur. Yıllar arasında sürekli artma ve azalmalar gösteren dut ağacı sayısında, 2000 ve özellikle de 2002 yılından itibaren önemli azalmalar olmuştur. Yalnızca Pertek ilçesinde bu yılda ağaç sayısı bir önceki yıla göre önemli sayıda artmıştır (Tablo 16).

4. 3. 6. Kayısı

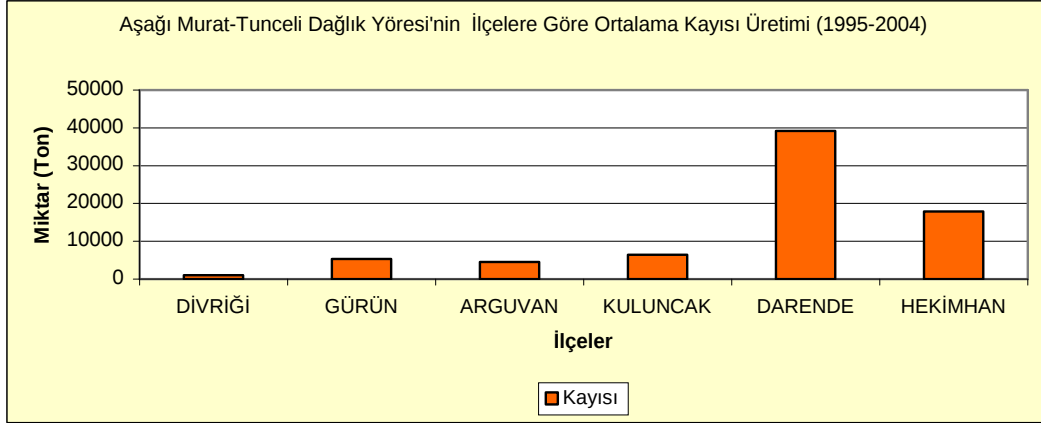
Ekolojik koşullara uyum açısından en hassas meyve türlerinden biri de kayısıdır. Sıcaklık toplamının yeterli olmadığı yerlerde kayısı ağaçları zamanında çiçek açmadığı gibi, sonraki dönem içerisinde de meyveleri olgunlaşamaz. Aynı zamanda bu durumda kayısı yeteri kadar karbonhidrat biriktiremez dolayısıyla meyveleri ekşi olur.

Kayısı meyvesinin olgunlaşabilmesi için belirli bir sıcaklık toplamına ihtiyacı vardır. Olgunlaşma için gereken sıcaklık ne kadar kısa sürede karşılanırsa meyve olgunlaşması o kadar çabuk olur (Asma, 2000: 80). Çiçeklenme için sıcaklığın 5 °C meyve olgunlaşması için ise 15-19 °C olması gerekmektedir. Kayısı ağaçları, yağışı az iklimlere de dayanıklıdır.

Kış dinlenme döneminde dokularındaki su oranı azalmış olduğundan -25,-30 °C soğuklara bile dayanabilir. Fakat kayısı bademden hemen sonra çiçek açtığından genellikle ilkbahar geç donlarından zarar görür, çünkü bu dönemde hava sıcaklığının artmasıyla kayısı ağaçlarında özsuyu faaliyeti başlar ve dokularındaki su miktarı artar.

Kışları nispeten soğuk, yazları sıcak ve kurak yerlerde yetişen kayısı meyvelerinin yüksek kalitede olmaları için nispi nemin düşük olması gerekir. Sıcaklık değişimlerinden zarar gören kayısı için havanın kararlı geçmesine ihtiyaç vardır. Kayısı'nın Türkiye toplam üretimi 235 bin ton kadardır. Bu üretimde en fazla p ay Malatya-Elazığ yöresi'ne aittir. Malatya ve çevresi tek başına Türkiye üretimi'nin % 50'sini karşılar, Elazığ, Gürün, Elbistan gibi çevre alanlarla bu oran % 60'ı bulur (Durmuş, Yiğit, 2001: 33).

yılında yüksek miktarda bir azalma yaşanmış, bir sonraki yıl artan üretim, 2004 yılında yeniden düşmüştür (Grafik 36). Kayısı üretimindeki bu ani iniş ve çıkışların en önemli nedeni, iklim koşulları açısından son derece hassas olmasıdır.

Grafik 37: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin İlçelere Göre Ortalama Kayısı Üretimi (1995-2004)

Yörede en fazla üretimi yapılan meyve kayısıdır. En fazla üretimin yapıldığı yer ise Darende ilçesidir (Harita 17). Darende ilçesinin kayısı üretimi 40 000 tona yakındır. İkinci sırada Hekimhan ilçesi gelir. Hekimhan ilçesinde ise 20 000 tona yakın kayısı üretimi yapılır. Kayısı üretiminin en fazla yapıldığı alanlar Malatya'nın ilçeleridir (Grafik 37). Burası aynı zamanda Türkiye'nin de yegane kayısı üretim merkezidir. Burada üretilen kayısılar, son derece iri ve altın sarısı rengindedir. Burada yurt dışına ihraç edebilecek kadar kaliteli kayısılar üretilir. Buradan itibaren doğuya, dağlık ve sıcaklık ortalamalarının daha düşük olduğu sahalara gidildikçe, kayısı üretimi son derece azalmaktadır. Çünkü kayısının soğuğa karşı direnci yoktur.

Kayısı üretimine paralel olarak ağaç sayısı da en fazla Darende ilçesindedir. Zaten Darende ilçesinde en fazla yeri kayısı ağaçları kaplamaktadır. Kayısının neredeyse başlıca geçim kaynağı olduğu ilçede, kayısı ağacı sayısı da 2004 yılındaki düşüş bir yana bırakılacak olursa sürekli artmıştır. Yine üretim miktarına paralel olarak Hekimhan, Kuluncak, Arguvan, Gürün ve Divriği ilçelerinde ağaç miktarı yüksektir. Pertek'teki kayısı ağacı miktarı oldukça fazla olmasına karşın üretim 260 tonla sınırlıdır. Fakat yine de çevresine göre en fazla üretim buraya aittir (Tablo 17).

Tablo 17: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Kayısı Ağacı Miktarı (Adet)

İlçeler	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Adaklı	3470	3425	3425	3370	3220	3165	800	1482	1480	1400
Kığı	5320	5100	5100	5110	4920	4970	4970	1520	1520	1520
Yayladere	0	0	0	240	250	215	215	0	0	0
Yedisu	215	245	240	0	0	0	0	0	0	127
Ağın	3100	4000	3000	3050	3050	3200	3300	3400	3550	2430
İliç	6200	5900	6200	6200	6200	3125	3125	3500	3500	4000
Kemah	15320	15350	15300	15270	15340	15100	15800	16000	16300	16600
Kemaliye	4000	5500	5500	7300	5650	4805	4560	4520	4420	4000
Arapkir	31000	36200	38996	38996	39596	40446	38446	38366	37300	37300
Arguvan	87000	95000	130000	134000	139740	149580	148150	152000	155000	158000
Darende	1080000	1083500	1095550	1128386	1176047	1186706	1238721	1250000	1262000	1175000
Hekimhan	363000	364500	383500	410000	450000	514000	550000	592200	625000	645000
Kuluncak	215000	235100	240000	263000	269000	274500	276000	278850	286500	290500
Divriği	44100	44100	44300	38900	26030	23000	23000	24500	24500	24500
Gürün	86100	86100	84500	108000	128000	98000	82000	100250	100250	106000
Tunceli	26	3125	2650	2950	2600	2300	2300	2800	2800	2000
Cemişgezek	25	3965	2050	3500	2000	1700	1900	0	0	0
Hozat	700	650	650	1030	650	400	500	110	1130	800
Mazgirt	1715	1670	1650	1800	1600	1200	1200	0	0	0
Nazimiye	1000	940	1140	1250	950	900	900	0	0	0
Pertek	11350	11250	11600	16800	11500	10500	10000	15800	15800	10500
Pülümür	760	800	860	1100	800	450	1400	0	0	2000
Yöre Top.	1959401	2006420	2076211	2190252	2287143	2338262	2407287	2485298	2541050	2481677

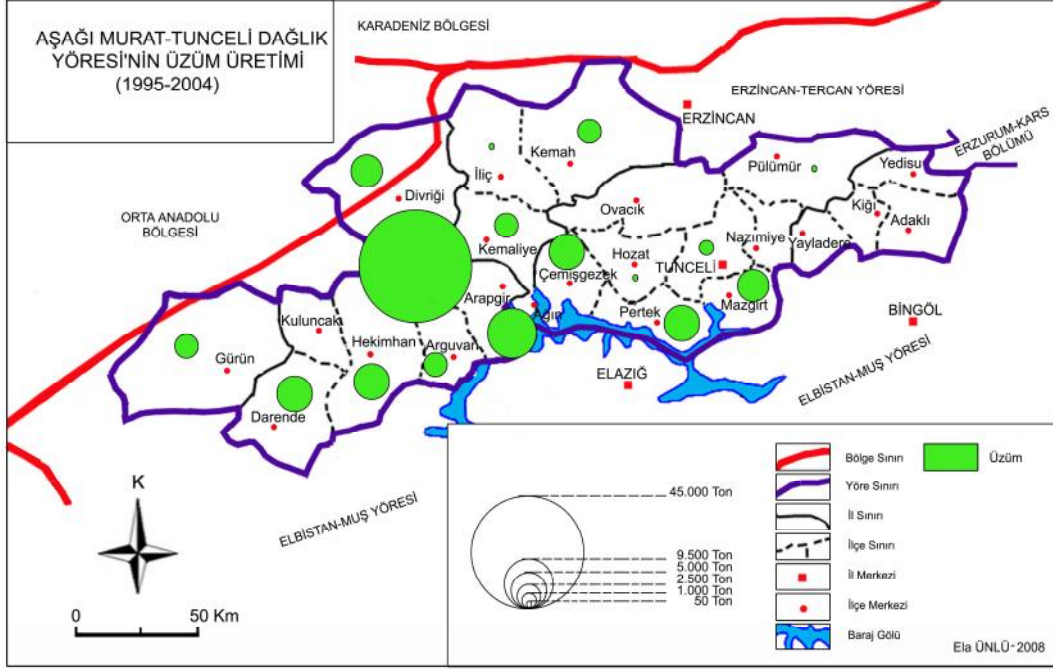
Kaynak: DİE, Bitkisel Üretim Verileri

4. 3. 7. Üzüm

Sıcak ılıman iklim meyvesi olmasına rağmen, daha soğuk ve daha sıcak iklim şartlarına adaptasyon yeteneği yüksek çok yıllık bahçe bitkileri arasındadır. Üzüm yetişmesi için en uygun şartlar 30 ve 50 derece kuzey v e güney enlem dereceleri arasındadır.

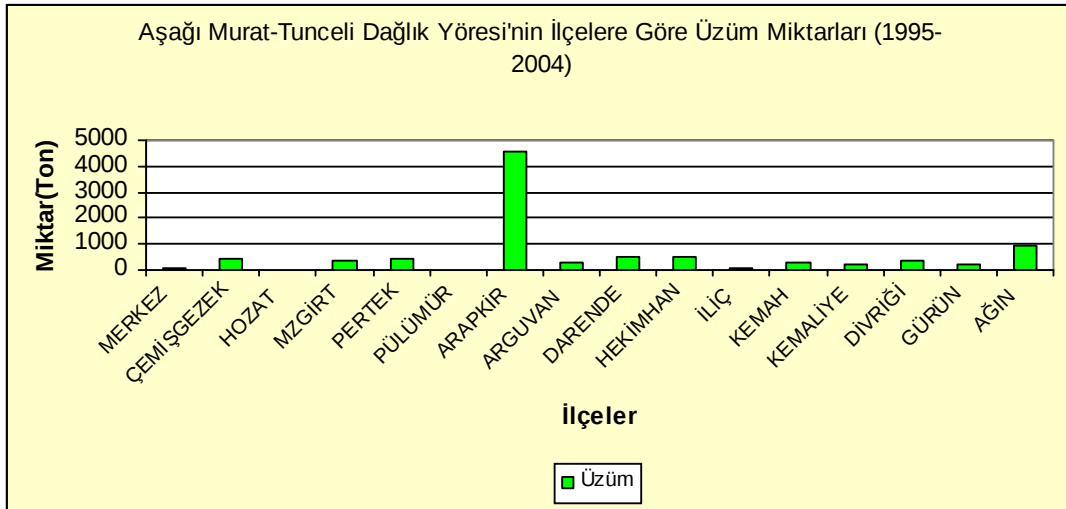
Üzüm meyvesi için yıllık ortalama sıcaklığın 9 °C nin , en soğuk ayların ortalama sıcaklıklarının – 2 °C nin altına düşmemesi gerekir. Etkili sıcaklık toplamının 900 gün derecenin üzerinde, yine ortalama sıcaklığı 10 °C nin üzerinde olan günlerin toplamı olarak ifade edilen vejetasyon süresinin 160 günden fazla olması gerekmektedir

(Ağaoğlu,1987).

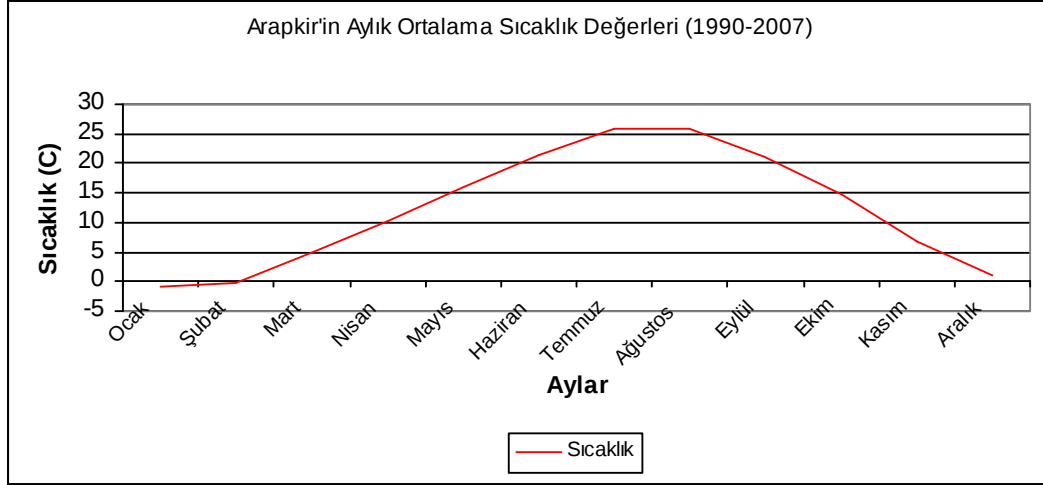
Harita 18: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Ortalama Üzüm Üretiminin Dağılışı (1995-2004)

Yerkürenin bağcılık açısından en elverişli kuşağında yer alan ülkemizde Doğu Anadolu'nun yüksek kesimleri ile yıllık toplam yağışın 1000 mm nin üzerinde olduğu Karadeniz sahil şeridi dışında kalan bütün tarım bölgelerimizde,ekonomik anlamda bağcılık yapılabilir (Çelik, Gökçay, Barış, 1990).

Grafik 38: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin İlçelere Göre Ortalama Üzüm Üretimi (1995-2004)

Yörede üzümlerin en fazla üretildiği yer Arapkir ilçesidir. Arapkir ilçesinin ortalama üretimi 4 500 ton kadardır. Yörede en fazla üretimde Ağın ikinci sırada gelse de buranın ortalama üretimi Arapkir ilçesinin yaklaşık yarısı kadardır. En düşük üretim ise 4 tonla Hozat'ın üretimidir (Grafik 38). Nazımiye, Ovacık, Kuluncak, Adaklı, Kiğı, Yayladere ve Yedisu ilçelerinde ise üzüm üretimi yapılmaz (Harita 18). Tunceli'nin Elazığ tarafında Pertek üzümü meşhurdur. Bu üzüm ler büyük salkımlı, iri taneli, sulu ve lezzetlidir.

Grafik 39: Arapkir İlçesinin Aylık Ortalama Sıcaklık Değerleri (1990-2007)

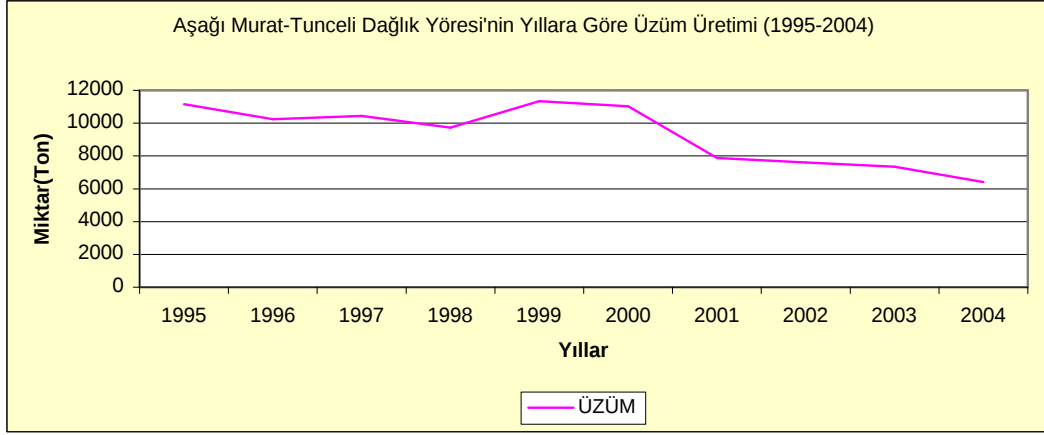
Arapkir ilçesinde sıcaklık yalnız ocak ve şubat aylarında 0 °C'nin altına inmektedir (Grafik 39). Üzüm meyvesi için gerekli olan 160 günlük vejetasyon süresi, burada fazlasıyla mevcuttur. Bu nedenle en fazla üretim Arapkir ilçesinde yapılır.

Tablo 18: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde İlçelerin Ortalama Sıcaklık Değerleri (1990-2007)

İstasyon	Aylar											
	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
Ağın	0,9	1,8	6,9	12,5	18,1	23,8	28,4	28	22,9	16,3	8,3	3,2
Arapkir	-1	-0,3	4,8	10,4	16,1	21,4	25,8	26	21	14,7	6,8	1,2
Çemişgezek	0,5	1,5	6,6	12,2	17,4	23	27,6	27,3	22,1	15,8	7,9	2,6
Divriği	-2,6	-1,7	3,8	9,8	15,5	21,1	26	25,8	20,1	13,3	5,1	-0,2
Kemah	-4,8	-4,5	4	10,6	14,8	19,4	22,4	22,3	18,8	13,3	4,1	-1,4
Kiğı	-3,2	-2,7	2,1	8,6	13,6	18,5	23,5	23,5	17,9	12,2	4,4	-0,7
Kuluncak	-1,9	-0,5	5	9,5	14,9	19,9	23,4	24,1	18,8	12,8	4,9	-1
Mazgirt	-2,6	-1,7	3,8	9,8	15,5	21,1	26	25,8	20,1	13,3	5,1	-0,2
Tunceli	-1,4	-0,1	5,9	11,8	17,3	22,8	27,6	27,1	21,5	15	6,9	1,3

Kaynak: Devlet Meteoroloji Müdürlüğü, Bilgi İşlem Daire Başkanlığı

Üzüm meyvesi üretimi için, soğuk aylarda sıcaklıkların -2°C nin altına düşmemesi gerekir. Ağın, Çemişgezek ve Arapkir ilçeleri dışında çoğu yerde sıcaklıkların -2°C nin altına düştüğü görülür (Tablo 18).

Grafik 40: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Üzüm Üretimi (1995-2004)

1995 yılından 1998 yılına kadar düzenli giden üretim, 1998 yılındaki bir miktar düşmeyle beraber, bu yıldan sonra yaklaşık 2000 tonluk artış göstermiştir. 2000 yılına kadar 11000 tonlarda olan üretim miktarı, 2001 yılında 1/3 oranında düşmüş ve 8000 ton civarına inmiştir. Bu yıldan sonra düzenli azalarak en düşük değere 2004 yılında ulaşmıştır (Grafik 40).

Tablo 19: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Üzüm Asması Sayısı (Adet)

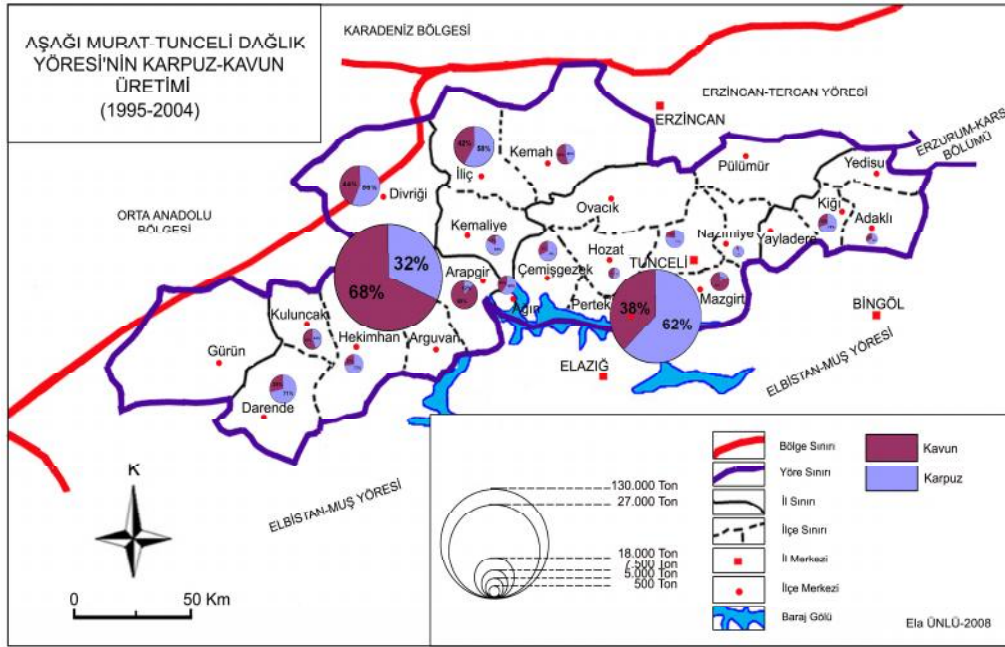
İlçeler	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Ağın	260	260	270	270	250	269	270	270	270	210
İlic	11	10	5	4	2	2	2	2	2	2
Kemah	37	0	37	37	37	37	37	37	37	37
Kemaliye	80	80	80	80	80	76	75	92	92	80
Arapkir	768	768	768	768	768	768	788	788	788	788
Arguvan	400	82	86	86	94	98	102	109	120	62
Darende	0	500	500	500	500	500	500	500	500	500
Hekimhan	350	350	350	350	350	350	350	350	350	270
Divriği	26	26	26	26	23	23	23	20	20	20
Gürün	105	105	105	100	100	105	75	75	75	80
Tunceli	25	25	25	24	24	22	22	20	20	20
Çemişgezek	91	91	91	84	84	84	84	36	36	39
Mazgirt	77	77	70	70	70	70	70	70	70	70
Pertek	125	123	125	120	120	120	120	120	120	120
Pülümür	10	10	12	10	10	10	10	50	50	36
Yöre Top.	2365	2507	2550	2529	2512	2534	2528	2539	2550	2334

Kaynak : DİE, Bitkisel Üretim Verileri

Üzüm üretiminin büyük miktarını karşılayan Arapgir ilçesinde sıcaklıklarda en fazla azalma oranı 1 °C olmuştur, fakat bu değişim üzüm üretimini çok fazla etkilemeyeceğinden 2001 yılındaki değişim hariç, üzüm miktarında çok fazla oynamalar olmamıştır.

4. 3. 8. Karpuz-Kavun

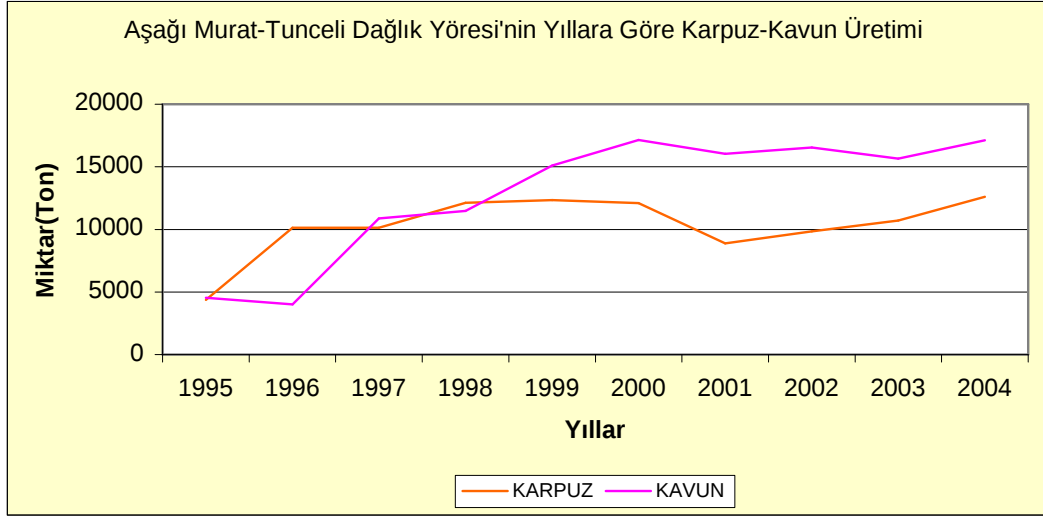
Türkiye’de bostan tarımı daha çok sulama imkanları bulunan sıcak bölgelerde önem kazanmıştır. Doğu ve Batı Karadeniz bölgelerinin yazları nemli ve yağışlı geçen kıyı bölgeleri ile Doğu Anadolu Bölgesinin kışları çok sert ve soğuk geçen Erzurum - Kars Bölümü dışında ülkemizin her bölgesinde az çok bu meyvelerin tarımı yapılır.

Harita 19: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Ortalama Karpuz-Kavun Üretiminin Dağılışı (1995-2004)

Yörede özellikle sulamalı tarımın yapılabildiği alanlarda bostan tarımı yapılır. Bu alanlardan Arguvan ilçesi, bostan tarımının en fazla yapıldığı alandır. Burası hem karpuz hem de kavun üretiminde başı çeker. Arguvan ilçesinden sonra ise yine her iki üretimde de ikinci olan Pertek ilçesi gelir. Yörede kavun üretimi, karpuz üretiminin önüne geçmiştir (Harita

19).

Grafik 41: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Karpuz-Kavun Üretimi

Yörede kavun üretimi her yıl artmıştır, 1995 yılında 5 000 ton'a yakın olan üretim, 2004 yılında 18 000 ton'a yaklaşmıştır. Karpuz üretiminde ise 2001 yılının dışında bir azalma görülmemektedir. 1995 yılında 5000 tonlarda başlayan üretim, 2004 yılında 12000 ton civarına ulaşmıştır (Grafik 41).

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. HAYVANCILIK

Anadolu’da hayvancılık, insanlık tarihi kadar uzun bir geçmişe sahiptir. Mezopotamya ve bu arada Anadolu dünya üzerinde hayvanların ilk olarak evcilleştirildiği bölgelerden birisidir. Hayvancılığın insan yaşamında baş lica besin maddesi olarak önemi bir yana, iç ve dış ticaret bakımından da ayrı bir önemi vardır.

Ülkemiz doğal yapısı, ekolojik konumu ile ekonomik ve kültürel faktörleri bakımından hayvancılığa her yönden uygun bir ülke niteliği taşımaktadır. 1950 yılında n sonra, tarımda makinalanma ile birlikte çayır ve mera alanlarının daralması her ne kadar hayvancılığımızı olumsuz etkilemiş ise de, münavebeye yem bitkilerinin yerleştirilmesi konusundaki çalışmalara ağırlık verilmek suretiyle hayvancılığımıza yeni bir y ön vermeye başlanmıştır (Özbek, 1985: 115).

Tablo 20: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi’nde İlçelere Göre Hayvan Sayısı (1995-2004)

İlçeler	Hayvanlar						
	Kıl	Koyun	Sığır	At	Eşek	Katır	Kümes
Tunceli	6876	3634	6499	100	116	101	11528
Çemişgezek	2612	35895	2032	205	441	150	10380
Hozat	3166	41116	660	227	133	38	4145
Mazgirt	1788	1595	2929	190	606	102	20845
Nazımiye	1909	576	948	25	40	30	4843
Ovacık	5266	7157	2926	431	168	122	9686
Pertek	1744	25111	2247	235	604	385	19199
Pülümür	1960	2052	1458	68	53	47	6020
Arapkir	2444	8289	2444	284	367	112	17013
Arguvan	2122	12366	2598	196	673	132	15456
Darende	452	5236	1902	146	332	167	20178
Hekimhan	872	5040	2815	192	491	402	11719
Kuluncak	406	4063	1411	158	291	170	17117
Adaklı	8537	6296	1112	329	539	237	11255
Kiğı	1428	1989	1249	203	294	190	4350
Yayladere	490	328	783	24	77	15	5595
Yedisu	1299	2554	1144	34	127	13	5140
İliç	2740	18882	908	395	572	374	11312
Kemah	1443	11665	1437	327	471	325	28745
Kemaliye	2701	5315	1228	109	339	77	9760
Divriği	405	6153	3472	280	694	169	26345
Gürün	304	12940	2593	121	180	28	46792
Ağın	439	933	701	38	273	6	5252
Yöre Top.	51403	219185	45496	4317	7881	3392	322675

Kaynak : DİE; Hayvansal Üretim Verileri

Ülkemizde hayvancılık büyük ölçüde meraya dayalı olarak ya pılmaktadır. Meralarımız ise yıllardan beri süregelen aşırı olatma ile verimsiz hale gelmiştir. Mera ve yaylaların genişliği ve sosyal koşullar yöre gene

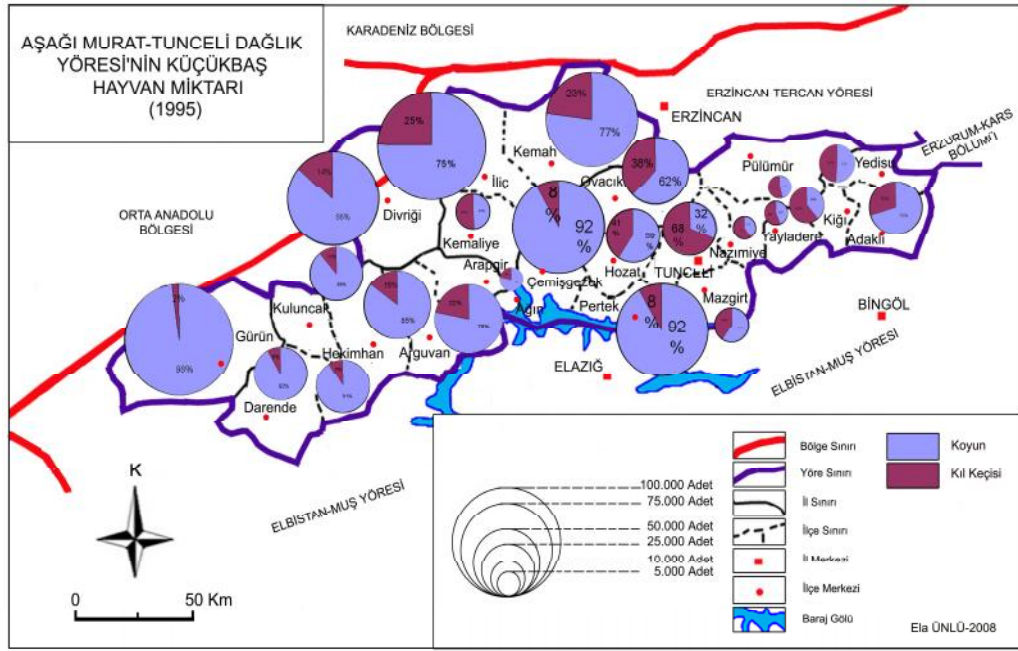
kılmaktadır. Ekstansif hayvancılığın büyük çapta ve tek ekonomik faaliyet olarak yapılabilmesi için her şeyden önce geniş otlakların varlığını gerektirir. Yöredeki çayır ve mera alanlarının genişliği yanında, arazi sahası dışında olup da geleneksel göçer hayvancılıkta, yöredeki küçükbaş hayvanların yararlandığı çevredeki geniş çayır ve mera alanlarını da göz önünde tutmak gerekir (özellikle Tunceli’de bulunan Şavak aşireti, sürülerini otlatmak amacıyla, civardaki yaylacılık alanlarından geniş ölçüde faydalanmaktadır).

Doğu Anadolu Bölgesi’nde kırsal kesimin en önemli geçim kaynağı hayvancılıktır. Otlak hayvancılığı şeklinde olan hayvancılık, ilkel ve geleneksel usullere göre yapılır. Geniş meraları olan, otu bol bölgede tarım gibi fazla işçi gerektirmeyen daha az insan ve daha az emekle yapılabilen bir faaliyet olması ve ürünlerin uzak mesafelere daha kolay taşınabilme kolaylığı nedeniyle hayvancılık Doğu Anadolu Bölgesi’nin ekonomisinde önemli yer tutar.

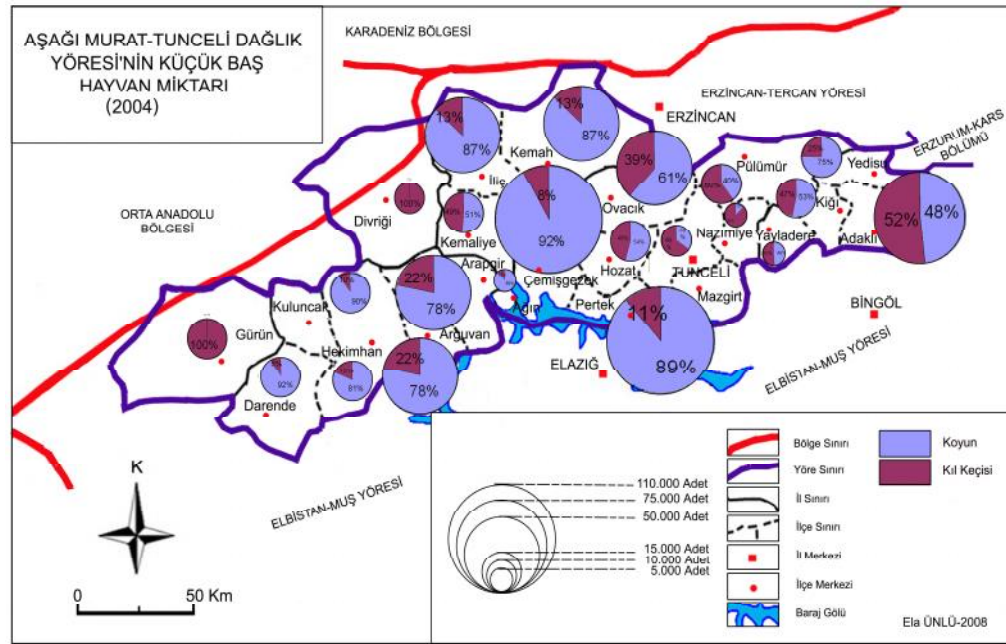
5. 1. Küçükbaş Hayvancılık

Türkiye koyun yetiştiriciliği yönünden dünyanın sayılı ülkeleri arasında yer alır. Koyun yetiştiriciliği, ülkenin başka amaçlar için kullanılmayan tabii mera ve otlaklarının ekonomik bir şekilde değerlendirilmesi, ülke halkının beslenmesi, döviz geliri sağlanması ve gıda, giyim, halı ve deri gibi sanayi dallarının ham madde ihtiyaçlarının karşılanması yönlerinden önem taşıyan bir faaliyet koludur (Yalçın, 1985: 167).

Yörenin toplam hayvan sayısının büyük bölümünü küçükbaş hayvanlar oluşturmaktadır. 1995-2004 yılları arasındaki ortalama küçükbaş hayvan sayısı 7 789 327 adettir (Tablo 20). Yörenin son derece dağlık olması, aynı zamanda bol mera alanlarına sahip olması nedeniyle küçükbaş hayvancılık daha fazla gelişme olanağı bulmuştur. Arızalı yerlerde daha kolay yürüyebilen küçükbaş hayvanlar, geniş mera alanlarında istedikleri gibi yayılabilmektedir. Küçükbaş hayvanlardan koyun sayısı (6 197 780), kıl keçisi sayısından (1 591 547) fazladır. Sebebi ise et, süt ve derisinin insanlar tarafından daha fazla talep görmesidir.

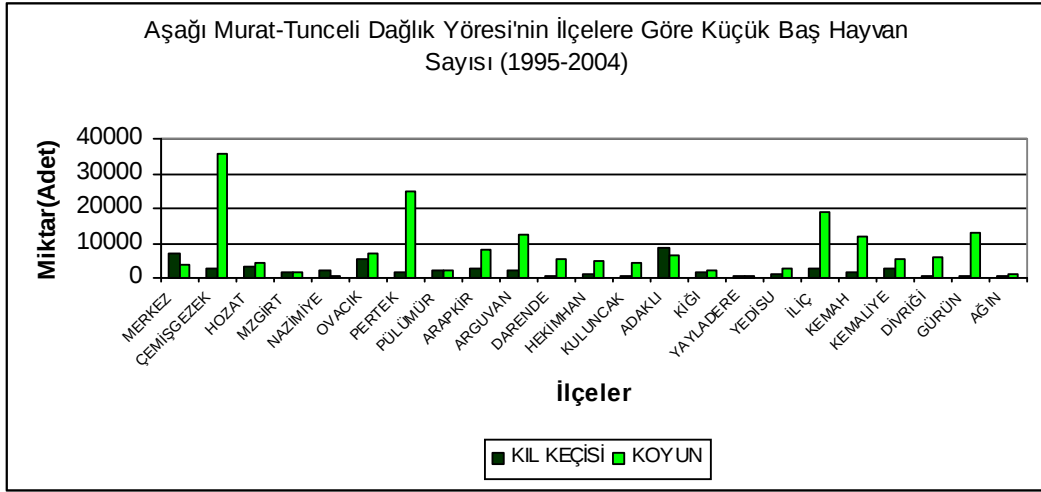

Harita 20: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Küçükbaş Hayvan Miktarı'nın Dağılışı (1995)

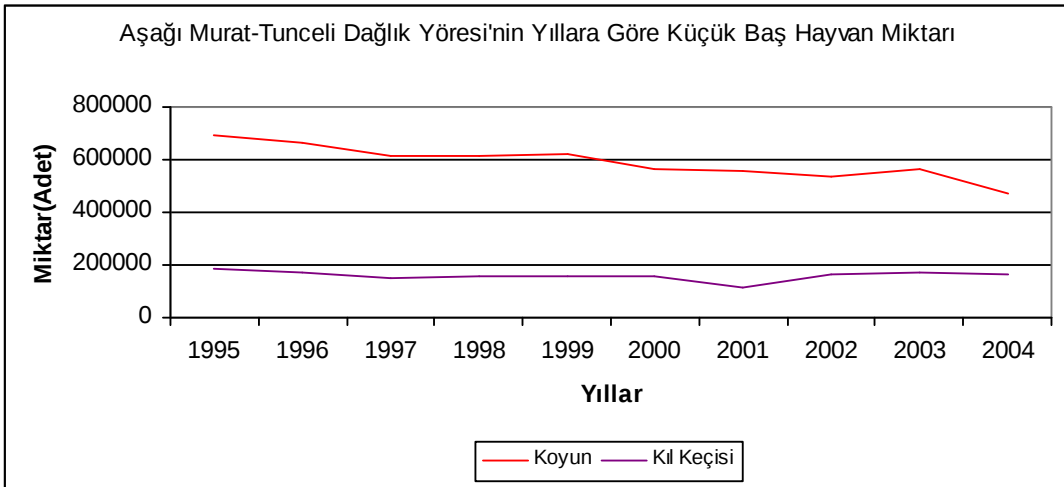
Harita 21: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Küçükbaş Hayvan Miktarının Dağılışı (2004)

1995 yılından 2004 yılına kadar olan dönemde küçükbaş hayvan sayısında azalmaların olduğu görülmektedir (Harita 20, 21).

Grafik 42: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin İlçelere Göre Küçükbaş Hayvan Sayısı (1995-2004)

Yörenin her tarafında az çok koyun ve kıl keçisi yetiştirilir. Küçükbaş hayvan sayısı en fazla Çemişgezek ilçesindedir. Daha sonra Pertek ve İliç ilçeleri gelir (Grafik 42). Yörenin bu kısımlarında, aşiretler özellikle meraların geniş yer kapladığı sahalarda küçükbaş hayvancılığa yönelmişlerdir. Bu aşiretlerden Şavak aşireti, çok sayıda hayvanın yer aldığı sürüleriyle yaylacılık faaliyetlerine de katılır, böylece yem bitkisi üretiminin az olduğu Çemişgezek, Pertek ve İliç ilçeleri gibi sahalarda hayvanların beslenmesinde doğal ortamdan yararlanılmış, böylelikle yörenin en fazla küçükbaş hayvan sayısına sahip bu sahalarda, hayvancılık doğal ortam koşullarına bağlı olarak , yani yaylacılık faaliyetleri şeklinde, yapılmıştır.

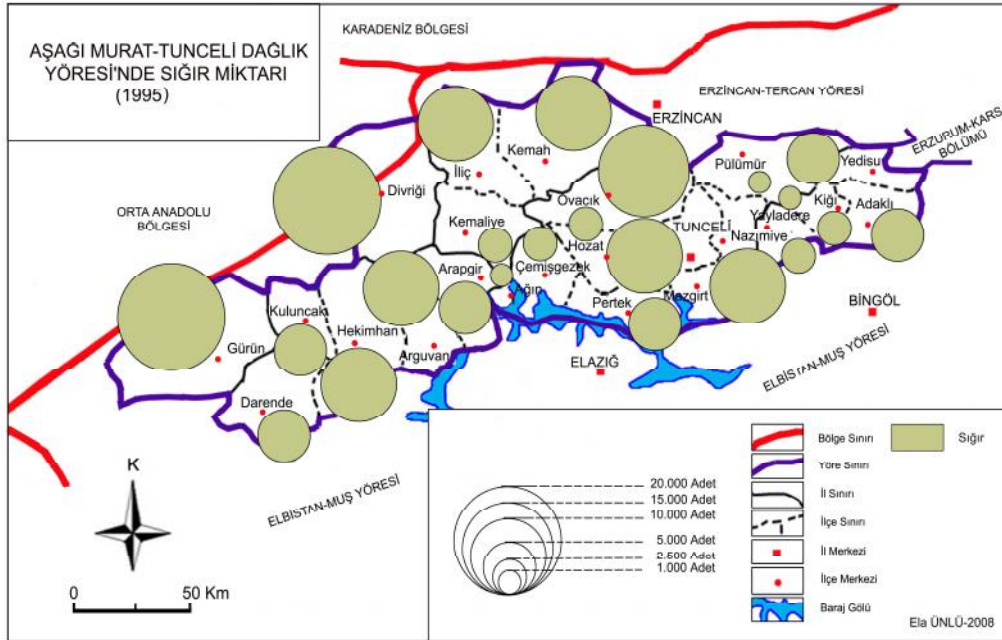

Grafik 43: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Küçükbaş Hayvan Sayısı (1995-2004)

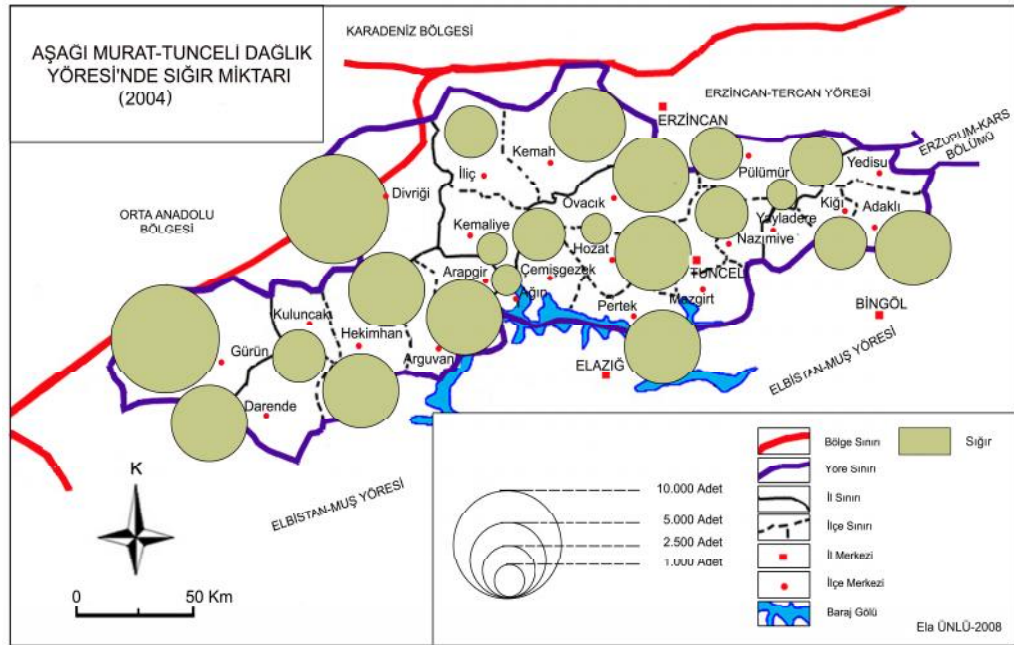
Kıl keçisi miktarı yıllara göre düzenli bir şekilde kalmış ve yaklaşık 200 000 adet civarında seyretmiştir. Koyun miktarında dalgalanma olmamış, koyun miktarı ise 700 000 civarında kalmıştır. Salgın hastalıklar dışında, hayvan miktarını değiştirecek faktörlerin olmaması nedeniyle, hayvan sayılarındaki yıllık gidiş düzen gösterir (Grafik 43).

5. 2. Büyükbaş Hayvancılık

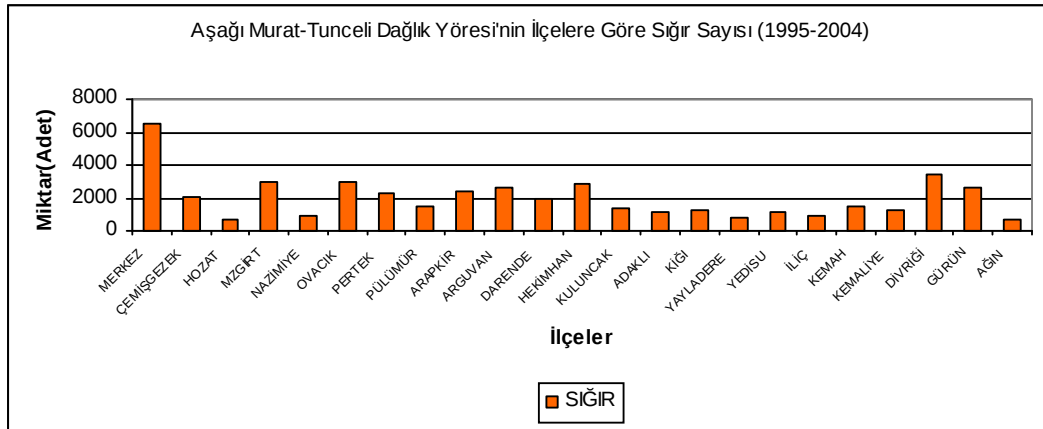
Büyükbaş hayvan sayısı, küçükbaş hayvana göre çok az olmakla birlikte yörede büyükbaş hayvancılık da önemlidir. Büyükbaş hayvanlardan sığır yetiştirilirken manda yörede yok denecek kadar az miktarda beslenir. Bu nedenle yörede büyükbaş hayvancılık sığırla temsil edilir. Çalışmamızda da büyükbaş hayvancılık değerlendirilirken, sığır miktarı ele alınmıştır ve değerlendirilmiştir.

Harita 22: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Sığır Miktarının Dağılışı (1995)

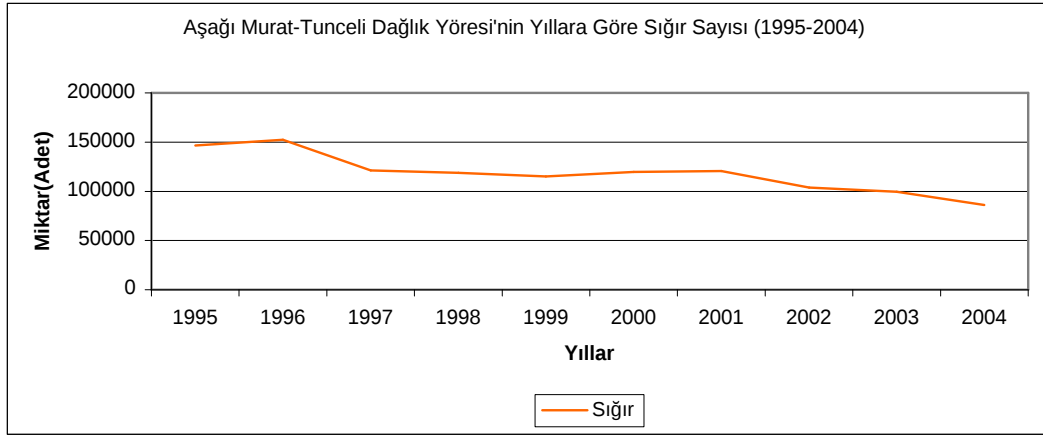
Harita 23: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Sığır Miktarının Dağılışı (2004)

Grafik 44: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin İlçelere Göre Sığır Sayısı (1995-2004)

Tunceli merkez başta olmak üzere, Divriği, Ovacık ve Mazgirt ilçesinde büyükbaş hayvancılık yapılır. Fakat en yüksek değere sahip Tunceli ilçesinde bile ortalama hayvan miktarı 6 000 adetten biraz fazladır (Grafik 44). Yörede büyükbaş hayvan olarak sığır önemlidir, manda ise çok az miktarda Adaklı, Kiği ve Yayladere ilçelerinde olmak üzere, bunların dışındaki sahalarda bulunmaz. Otlak alanların son derece kısıtlı olması nedeniyle, hayvancılık faaliyetleri halkın başlıca geçim kaynağı

olmasına rağmen, örneğin Erzurum-Kars Bölümü kadar gelişme olmamıştır.

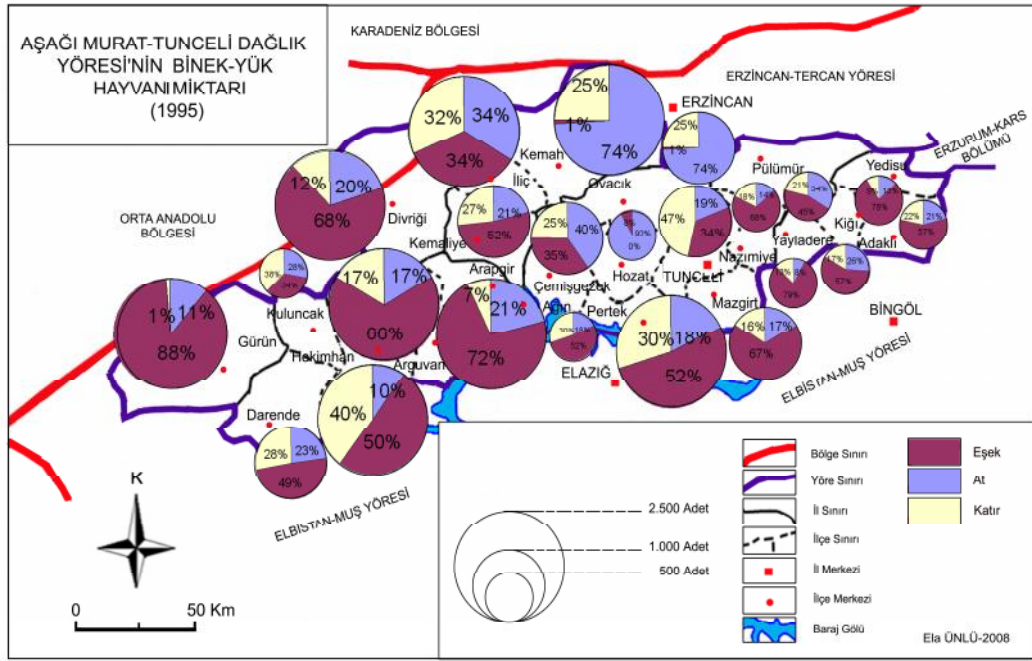

Grafik 45: Aşağı Murat Dağlık Yöresinin Yıllara Göre Sığır Sayısı (1995-2004)

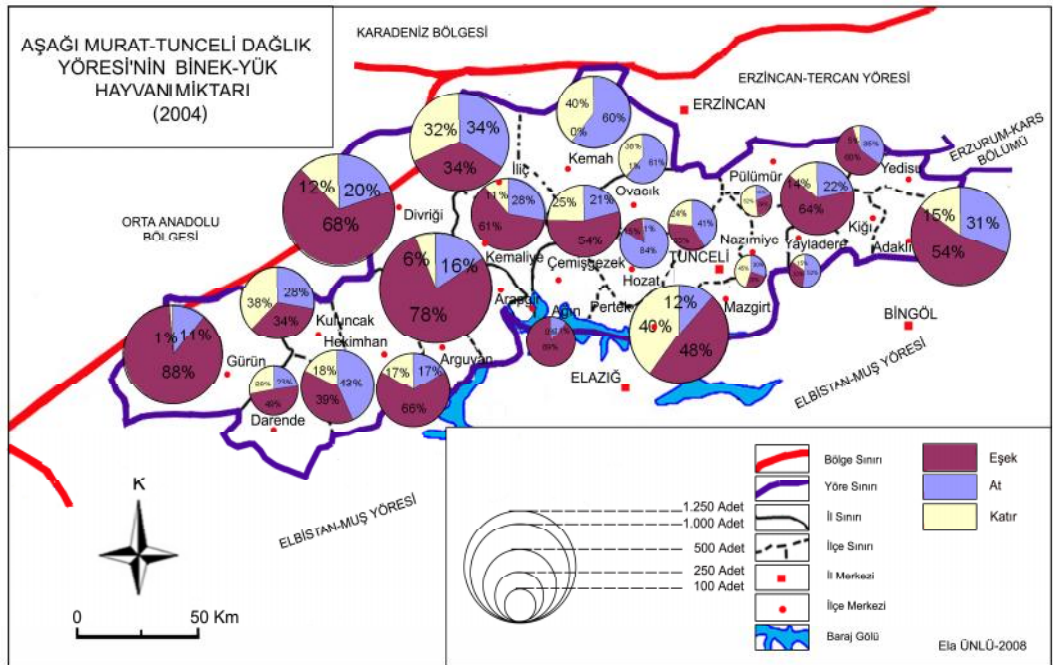
Tarımsal faaliyetlerin hayvancılığın gerisinde kaldığı yörede, doğal ortam şartlarının mera hayvancılığını kısıtlaması, yem bitkisi üretiminin azlığından dolayı ı hayvanların yeterince beslenememe problemi, özellikle kış mevsimi boyunca hayvanların ahırlarda maruz kaldığı olumsuz şartlardan kaynaklanan salgın hastalıklar dolayısıyla hayvancılık da istenilen düzeye gelememiştir. Fakat yine de Türkiye ortalamasının üstünde değerlerin olduğu alanlar az değildir. Bununla birlikte terör olayları hayvancılık faaliyetlerinde önemli gerilmelere sebep olmuştur.

5. 3. Diğerleri

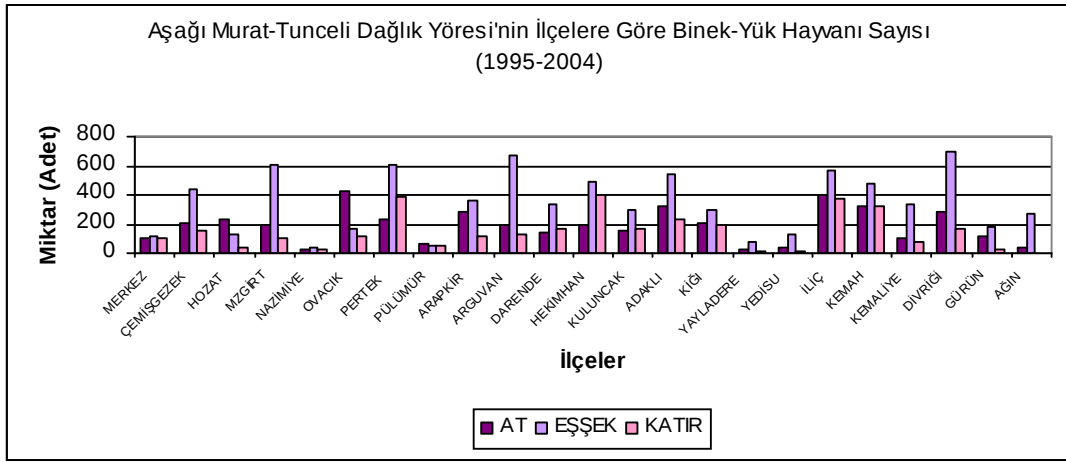
Küçük ve büyükbaş hayvancılık dışında kümes hayvanları ve binek-yük hayvanları da insan yaşamının bir parçası olarak yörede mevcuttur. Arazinin dağlık, insanların fakir olması binek yük hayvanı miktarının fazla olmasına neden olmuştur. Sarp arazilerde ulaşımı sağlamak için, eşek başta olmak üzere at ve katırdan faydalanılmıştır.

Harita 24: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Binek-Yük Hayvanı Miktarının Dağılışı (1995)

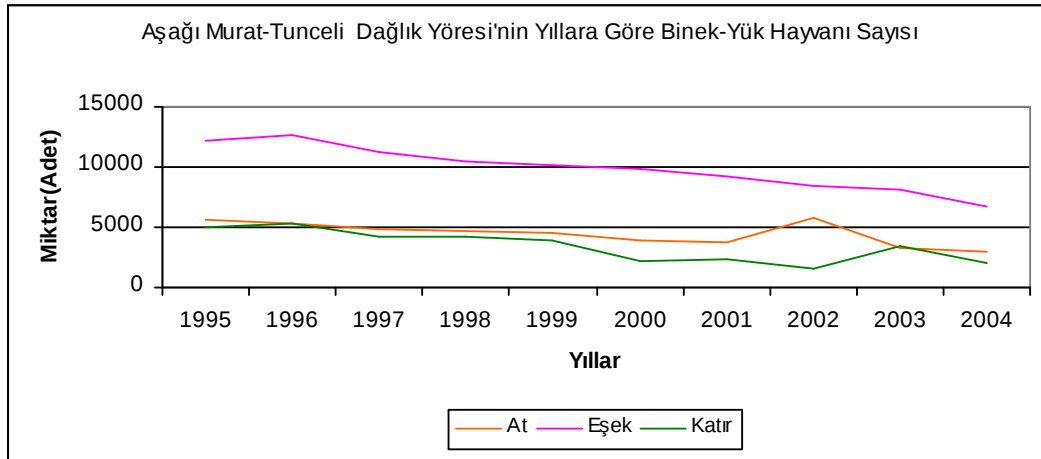

Harita 25: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Binek-Yük Hayvanı Miktarının Dağılışı (2004)

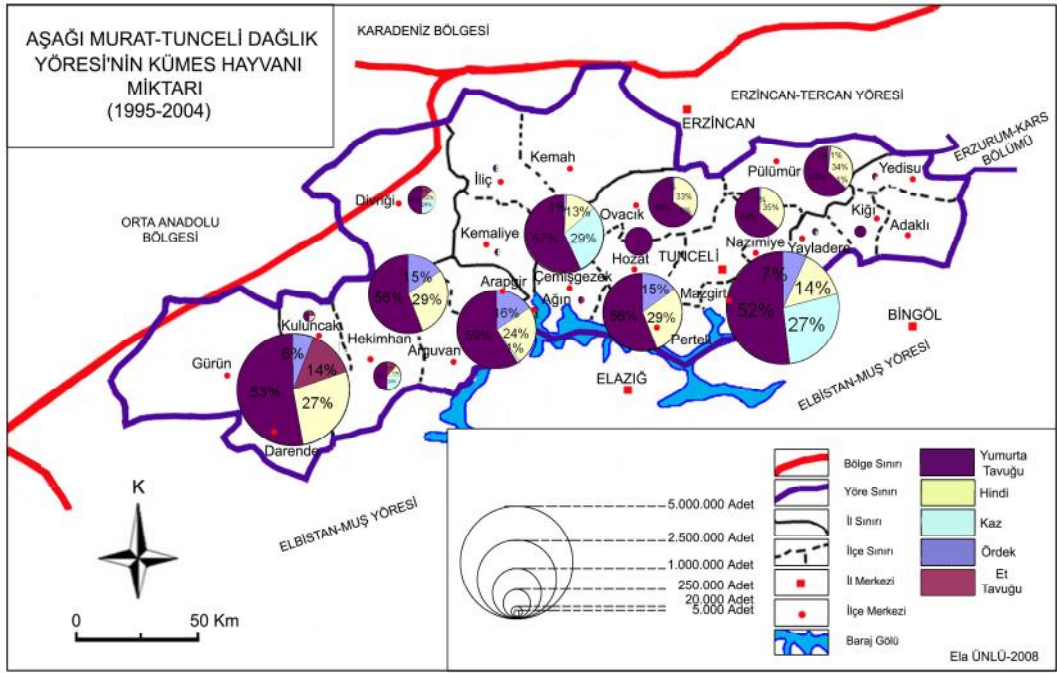
Grafik 46: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin İlçelere Göre Binek-Yük Hayvanı Sayısı (1995-2004)

Yörede taşımacılıkta en fazla eşek kullanılır, eşek özellikle yük taşımacılığı için daha uygundur ve sarp arazilerde daha kolay yürür. En fazla eşek Divriği ve Arguvan ilçelerinde, en az ise Nazımıye ve Pülümür ilçelerinde bulunur (Harita 24, 25, Grafik 46).

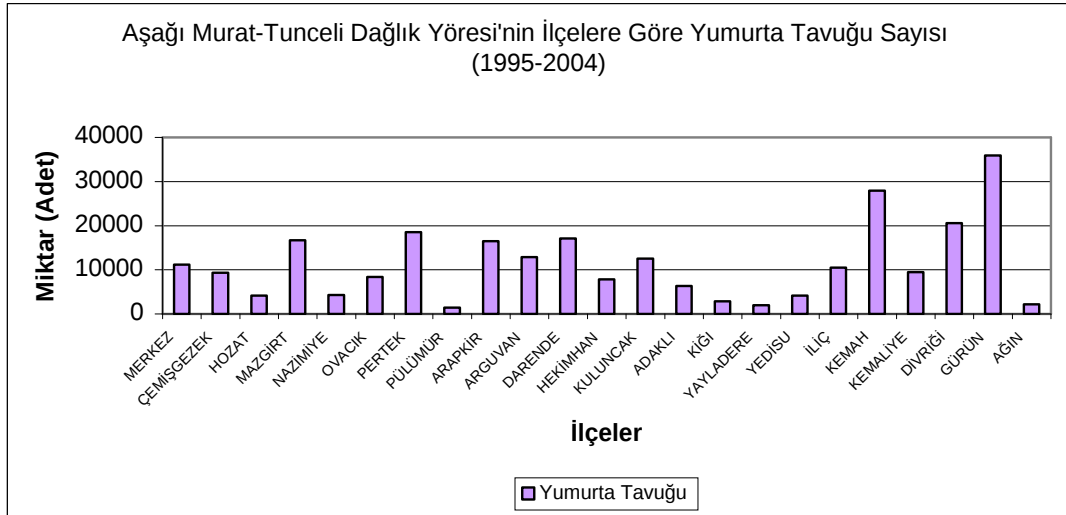

Grafik 47: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Binek-Yük Hayvanı Sayısı (1995-2004)

Yörede binek-yük hayvanı 1995 yılından 2004 yılına kadar azalmıştır. Bunda gelişen yol imkanlarının yanında araç sayısındaki artışa bağlı olarak binek -yük hayvanına duyulan ihtiyacın azalması etkili olmuştur (Grafik 47).

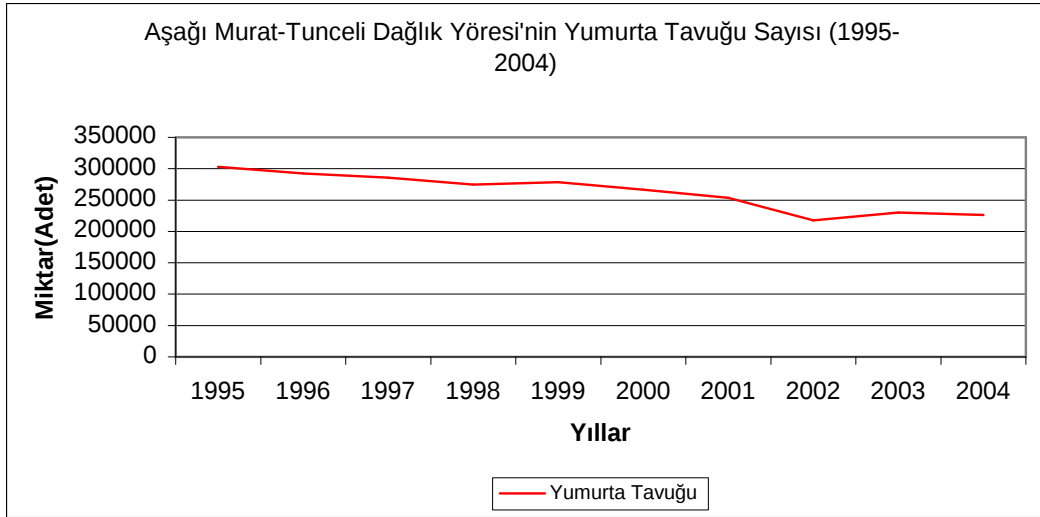

Harita 26: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Kümes Hayvanı Miktarı'nın Dağılışı (1995-2004)

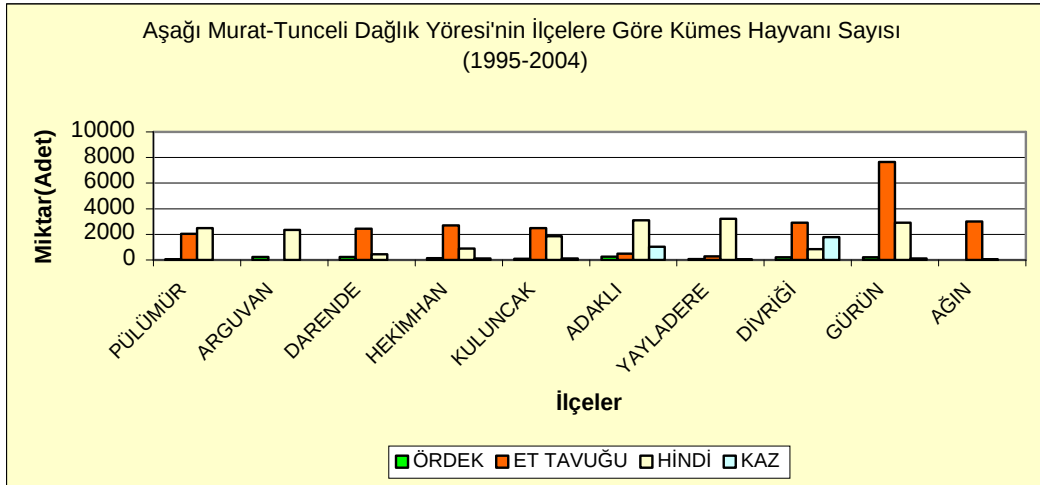

Grafik 48: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin İlçelere Göre Yumurta Tavuğu Sayısı (1995-2004)

Kümes hayvanlarının içinde en fazla beslenen hayvan ise yumurta tavuğudur. En fazla Gürün ve Kemah ilçelerinde bulunan yumurta tavuğu, en az Pülümür ve Yayladere ilçelerindedir (Grafik 48). Yumurta özellikle protein açısından insan beslenmesinde önemlidir. Fakat bu kümes hayvanının yetiştiriciliği köylerde, son derece ilkel usullerle yapılır.

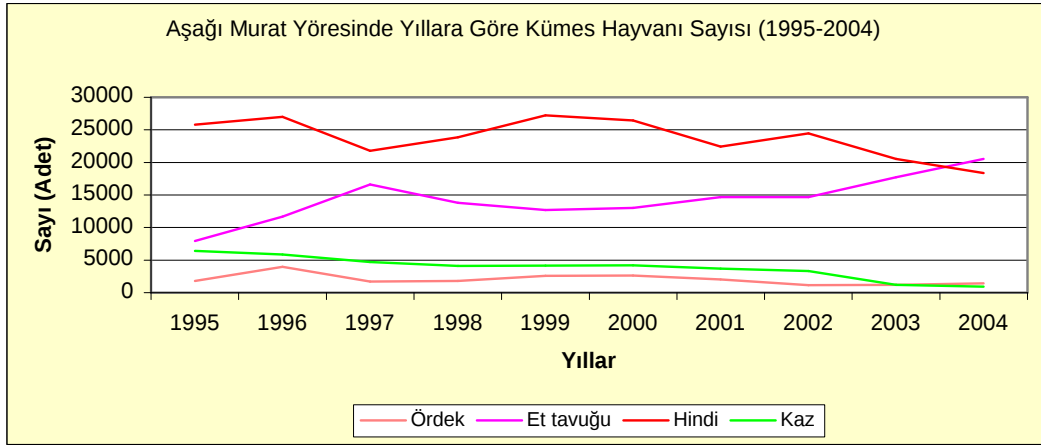

Grafik 49: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Yumurta Tavuğu Sayısı (1995-2004)

Grafik 50: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin İlçelere Göre Kümes Hayvanı Sayısı (1995-2004)

Et tavuğu ve kaz sayısı azdır. Kaz Çemişgezek ilçesinde, et tavuğu Yedisu ilçesinde yetiştirilir. En fazla üretim yumurta tavuğundan sonra hindiye aittir (Grafik 50). Ticari amaca yönelik et tavuğu üretiminde modern usuller kullanmak gerekir. Tavukların iyi yemlerle beslenmesi ve kilo alması sağlanmalıdır ki ticari amaca uygun ebatta olabilsin. Halbuki yörede et tavuğu üretimi de diğerlerinde olduğu gibi son derece ilkel usullerle yapılır.

Grafik 51: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nin Yıllara Göre Kümes Hayvanı Sayısı (1995-2004)

5. 4. Yaylacılık Faaliyetleri

Yayla; yazın belirli bir süre için hayvan otlatma, ziraat yapma ve geçiminin sağlanmasından menfaat temin eden her türlü işle uğraşmak, hatta dinlenmek için çıkılan veya gidilen, köyün hayat sahasının dışında kalan, çok defa köyün müşte rek mülkü olan, köyden ayrı ve çok zaman pek uzak olmakla beraber sosyo -ekonomik bağlarla tamamen veya kısmen köye bağlı mahal veya köyün esas geçim sahasına ekli ikinci bir bölümdür (Demir, 2003: 8).

Yaylalar genellikle yükseklerdeki plato düzlükleri ve dağ yamaçlarında cereyan eder. Yaylacılık faaliyetlerinde arazinin yapısı son derece önemlidir. Düzlük alan ne kadar fazla ise yaylanın otlak kapasitesi o oranda artar. Orman örtüsü de otlak kapasitesini etkileyen diğer bir faktördür. Ormanlık alan çoğaldıkça, otlak alanlar daralır. Bu da yaylacılığı olumsuz etkiler. Bir alanda yaylacılık faaliyetlerinin yapılabilmesi için yükselti şartlarının temini gerekir. Yükselti az olursa sıcaklıklar fazla olur ve sıcaklar erken başlar. Sıcaklıklar yüksek olduğu taktir de otlar erken kurur, bu da hayvancılıkta verimin düşmesine neden olur.

Yazın davarlara taze ot ve temiz hava bulmak, süt ve yağ gibi ürünleri sıcaktan korumak için yüksek yaylalara çıkıldığını görmekteyiz. Bölgenin en mühim yaylalarına, Munzurlar'ın batısında tesadüf edilir, bunlar arasında Kanıkısık, Havacor, Eğripınar, Fikrik yaylaları başta gelir (Saraçoğlu, 1951: 39).

Tunceli’de yaylalar Munzur ve Bağırpaşa dağları üzerinde bulunur. Munzur dağları üzerindeki yaylalar, özellikle 1980 yılından önce yoğun olarak kullanılmaktaydı. Bu yıldan itibaren başlayan terör olayları, yaylacılık faaliyetlerinin başka alanlara kaymasına neden olmuştur. Fakat buralar 15 -20 yıl aradan sonra tekrar kullanılmaya başlanmıştır.

Tunceli’de kışlayan Şavak aşireti halkı tamam ı Pertek ve Çemişgezek ilçelerine bağlı köylerde yaşar. Bu köyleri bulunduğu yükseltiden 400 -600 metre daha yükseklerde geçiş yaylaları olarak tanımlanabilen ve köylülerin bargah (yazlık) dedikleri yaylalar bulunur. Bu köylerde kışlayan Şavaklar hayvanlar için ahır veya çadırları köyün çevresinde alçak rakımlarda kurarlar. Kış aylarını hayvanlar bu ahırlarda geçirirler. Köyde kalınan diğer aylarda hayvanlar bargahda otlatılır.

Munzur yaylalarından başka, dağların yüksek kısımlarında birçok yaylalara rastlanmaktadır. Bunlardan en önemli olanları Hazan, Hinzuri, Düzgünbaba, Mastar ve Bahtiyar yaylalarıdır. Gerek Munzurlar gerekse bu yaylalar orman alanının dışında kalır, buralara davarla geçinen kişiler veya büyük davar sahipleri genellikle bütün ailesiyle birlikte çıkarlar ve kıl çadırlarında haziran başlarından ekim sonlarına kadar otururlar.

Bunlardan başka dağlık yerlerde yazın yayla olarak kullanılan sayısız otlak alanı vardır. Genellikle iskan sınırlarının içinde kalan bu otlaklara daha çok davarların ekinlere zarar vermemesi için çıkılır, her yıl farklı alanlarda otlatma yapıldığı için sayılarını ve yerlerini tespit etmek de zordur. Yaylacılığın süresi de biçme zamanına göre belirlenir. Genellikle mayıs ve haziran aylarında çıkılır, temmuz ve ağustos aylarında da geri dönülür.

ALTINCI BÖLÜM

6. AŞAĞI MURAT-TUNCELİ DAĞLIK YÖRESİNİN TARIMSAL ÖZELLİKLERİNİN, YUKARI FIRAT BÖLÜMÜ'NDEKİ YERİ

Bölgesel coğrafya araştırmalarının asıl amacı, yeryüzünü ayrı özellikler gösteren coğrafi birliklere ayırmak, bunların farklı yönlerini ve birbirleri ile olan ilişkilerini belirlemektir. Yani bölgesel coğrafya, farklı yerlerin kendine özgü farklı özelliklerinin ortaya konulması ve bir parçasını oluşturdukları daha geniş sistemlerle ilişkilerinin incelenmesiyle uğraşır. Bunu yapabilmek için de, bölgeyi meydana getiren unsurların bölge yapısındaki rollerini araştırmak ve genel karakterini ortaya koymak gerekir (Yiğit, 2002: 2).

Bir coğrafi bölgenin her tarafında aynı özellikleri görmek mümkün değildir. Yani bir bölge her tarafında kesintisiz olarak aynı özellikleri göstermez. “Hayvancığın geliştiği bir bölgedir” diye ifade ettiğimiz yerlerde, tarımın hayvancılıktan çok ileri olduğu hatta ülke içerisinde bile tarımsal faaliyetleri ön yapmış yerler de bulunabilir.

Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi adından da anlaşılacağı üzere, Doğu Anadolu Bölgesi gibi, son derece dağlık bir yöredir. Yörenin bu dağlık görünüşü iklim, nüfus ve ekonomik faaliyetleri fazlasıyla etkiler. Yukarı Fırat Bölümü'nün en dağlık sahasını oluşturan bu yöre, bu özelliği sebebiyle, Yukarı Fırat Bölümü'nün Doğu Anadolu Bölgesi içerisinde olan ayrıcalıklı görüntüsünün, bu yöre için geçerli olmadığı sonucunu doğurmuştur. Yukarı Fırat Bölümü, Doğu Anadolu Bölgesi içerisinde yüksek nüfus değerleri, tarıma dayalı ekonomik faaliyetler, hayvancılığın tarımın gerisinde kalması ve daha elverişli iklim şartlarıyla ayrılırken; yöre, Doğu Anadolu'nun genel görüntüsüne daha çok uyur.

Yöre, dağlık arazi yapısına bağlı olarak özellikle doğu ve kuzey taraflarında seyrek nüfus ve düşük nüfus yoğunluklarına sahiptir. Fakat bu kesimlerden batıya doğru gidildikçe, arazinin dağlık görüntüsünden yavaş yavaş sıyrılmaya başlanmakta, gerek kuru gerekse sulu tarım alanları ve meyve bahçeleri genişlemekte, ekonomik faaliyetlerdeki bu çeşitliliğe bağlı olarak nüfus da artmaktadır.

Hayvancılık faaliyetleri ağırlıkta olmakla beraber, Doğu Anadolu'nun diğer kesimlerine, özellikle Erzurum-Kars Bölümü'ne göre hayvancılık son derece geridir.

Özellikle büyükbaş hayvancılık faaliyetlerinde b uranın doğal ortam koşulları, Erzurum - Kars yaylalarıyla baş edebilecek kadar ileri değildir. Erzurum -Kars Bölümü'nde yer alan geniş yayla alanlarında bol miktarda bulunan uzun dağ çayırıları burayı gerek bölge ve gerekse ülke içerisinde büyükbaş hayvancılık faaliyetlerinde en ön sıraya geçirmiştir. Yani Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde hayvancılık, Doğu Anadolu Bölgesi'nde olduğu gibi en önemli faaliyettir fakat bölgenin birçok kesimine göre oldukça geri kalmıştır.

Yörenin sulanabilen alanları ile vadi tabanlarında sebze tarımı yapılırsa da üretim ancak yöre halkını besleyebilecek kadardır. Doğu Anadolu Bölgesi'nin genelinde olduğu gibi, en fazla tahıl ve yem bitkisi üretimi yapılır. Fakat özellikle meyvecilik açısından Doğu Anadolu Bölgesi için gayet önemlidir. Malatya çevresi, hem bölge hem ülke içerisinde en fazla kayısı üretimi yapılan yerdir. Burası kayısı üretiminden elde ettiği şöhretle, bölge içerisinde ayrı bir önem e sahiptir. Üzüm üretiminde de Güneydoğu Toroslar yöresinden sonra, bölge içinde üzü m üretimine elverişli önemli bir saha oluşturur. Ayrıca badem ve dut meyvesi üretimi burada yoğunluk kazanmıştır. Özellikle Tunceli çevresi önemli ceviz üretim sahalarıdır. Burada geniş alanlar ceviz ağaçlarıyla kaplıdır. Hatta "Cevizlik" olarak adlandırılan geniş sahalar bulunur.

Tablo 21: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Yetiştirilen Tarla Ürünlerinin, Bölüm ve Diğer Yörelere İçindeki Payı (%)

	Elbistan-Muş		Erzincan-		Güneydoğu		Tunceli Dağ.		Y. Fırat	
	Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%
Arpa	122387	43	43704	15	54736	20	62277	22	283104	100
Buğday	415310	54	98201	13	135692	17	126802	16	776005	100
Mısır	13075	52	6839	27	4274	17	896	4	25084	100
Toplam	550772	52	148744	14	194702	18	189975	16	1084193	100
Yonca	25649	17	75582	49	24034	16	28563	18	153828	100
Korunga	3284	10	16155	50	1954	6	10895	34	32288	100
Fiğ	7743	25	11846	39	1659	5	9255	31	30503	100
Toplam	36676	17	103583	48	27647	13	48713	22	216619	100
Nohut	25693	56	416	1	11821	26	8055	16	45985	100
Fasulye	25638	60	11807	28	3726	9	1601	3	42772	100
Mercimek	1587	11	14	0,1	12572	86	432	2,9	14605	100
Toplam	52918	51	12237	12	28119	27	10088	10	103362	100
Ş.Pancarı	712534	69	301832	29	6222	0,5	14887	1,5	1035475	100

Kaynak: DİE, Bitkisel Üretim Verileri (1995-2004)

Arazinin tarımsal faaliyetleri son derece kısıtlaması, tarım alanlarının uzun yıllardan beri miras yoluyla bölünmesi, iklim koşullarının başta sebze tarımı olmak üzere bitkisel üretim faaliyetlerini olumsuz etkilemesi, yetersiz sulu tarım alanları ve meraların büyük bir saha işgal etmesi gibi nedenler den dolayı, yöremizde bitkisel üretim faaliyetleri ancak yerel ihtiyacı karşılayacak

Bölümü'nün tahıl üretiminin yalnızca % 16'sı yöremizde yetiştirilir. Tahıl üretiminin en fazla yapıldığı yer ise geniş ve verimli Darende, Malatay, Uluova, Palu ve Karınca ovalarının yanında Murat suyu ovalarının en geniş olan Muş Ovası'nın da içinde yer aldığı Elbistan-Muş Ovası Yöresi'dir. Elbistan ovası ise yalnızca içinde bulunduğu bölümün değil tüm Doğu Anadolu'nun en büyük buğday ambarı durumundandır Burada toplam tahıl üretimi 550 752 ton olup, bu üretim miktarı ile, toplam üretimin % 52'lik kısmını karşılar. Bölümün her yerinde olduğu gibi burada da ana besin kaynağı olan buğday, arpadan fazla üretilir ve bu yöredeki buğday üretiminin, toplam üretimdeki oranı % 54 ile yüksek değerlere sahiptir. Bölümün diğer 3 yöresi ise geriye kalan yaklaşık % 45'lik oranı ancak karşılayabilir (Tablo 21).

25 084 ton olan ortalama mısır üretiminin yalnızca 896 tonu yani % 4'ü yöremizden karşılanır. Mısır üretiminde en yüksek pay diğer tahıllarda olduğu gibi yine Elbistan-Muş Yöresi'ne aittir (%52).

Hayvan yemi üretimine geçildiğinde ise durum biraz daha değişir, bu ürünün üretiminde ön sıraya Erzincan-Tercan Yöresi geçer. Bu yöre dağlar arasında tarım yapılabilinen yegane sahadır. Bunu ortalama üretimdeki %22 lik oranla çalışma sahamız izler. Yem bitkisi üretimine en fazla katkısı ise %34 lük oranla korunga üretiminde yapmıştır (Tablo 21). Elbistan-Muş Oluğu ve Güneydoğu Toroslar Yöresi gibi bölüm içerisinde, bitkisel üretim faaliyetlerinin ön plana geçtiği alanlara karşılık, hayvancılık faaliyetlerinin daha fazla geliştiği yöremizde yem bitkisi üretimi de artmıştır.

Toplam 103 362 tonluk baklagil üretiminin ancak %10'unu karşılayan yöremiz, bu değerle en düşük üretim miktarına sahiptir. Baklagillerden ise %16 lık üretimle en fazla katkısı nohutla yapar. Yörenin, nohut'un istediği özellikleri sağlamasına rağmen geniş alanlara diğer ürünlerin ekilmesi, üretimi azaltmıştır. Diğer baklagillerden fasulyenin üretimi kısıtlı olan sulama imkanlarına, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin tanınmış ürünü olan mercimeğin üretimi ise sıcaklık koşullarına bağlı olarak sınırlı kalmıştır. Toplam üretimde fasulye % 3, mercimek ise % 2.9'luk paya sahiptir. Güneydoğu Toroslar Yöresi toplam üretimde % 27'lik düşük bir oran gösterse de mercimek üretiminde Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne yakınlığından dolayı % 57 üretim oranına sahiptir. Toplam baklagil üretiminde ise Elbistan -Muş Yöresi'nin verimli ve sulanabilen ovaları % 51'lik oranla en fazla paya sahiptir.

Yöremiz’de endüstri bitkilerinden şeker pancarının üretimi yapılır fakat bu bitkinin üretimi % 1.5 ile çok düşük bir paya sahiptir. %69 ile ilk sırada gelen Elbistan - Muş Oluğu Yöresi’ni ise % 29’luk oranla Erzincan-Tercan Oluğu Yöresi izler (Tablo 21). Dağlık sahalar arasındaki oluklar, çevresindeki sahaların adeta vahası durumundadır. Bu nedenle buralarda çeşitli bitkilerin üretimi çevrelerine kıyasla daha fazladır. Devletin uyguladığı kotaların yanında, tarım alanlarının oranının düşük olması, mevcut tarım alanlarının ise tahıl başta olmak üzere baklagil ve yem bitkilerine ayrılması, Güneydoğu Toroslar Yöresi’nde şeker pancarı ekim alan larının az, üretimin düşük, toplam üretimdeki oranın ise % 0.5 olmasına neden olmuştur. Bu yörede şeker pancarı Doğanşehir ve Behrimaz ovalarında ek ilir.

Tablo 22: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi’nde Üretilen Meyvelerin Bölüm ve Diğer Yöreler İçindeki Payı (%)

	Elbistan-Muş		Erzincan-		Güneydoğu		Tunceli Dağ.		Y. Fırat	
	Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%
Armut	7665	36	6358	30	3035	14	3986	20	21044	100
Badem	2281	36	755	12	1101	17	2175	35	6312	100
Ceviz	2627	15	5635	33	4781	28	4147	24	17190	100
Dut	7552	31	10894	45	1639	7	4293	17	24378	100
Elma	25128	57	1892	4	5646	13	11255	26	43921	100
Karpuz	73600	49	7014	5	58416	39	10394	7	149424	100
Kavun	21082	37	3235	6	19237	34	13281	23	56835	100
Kayısı	118076	55	5499	2	14036	7	76156	36	213767	100
Üzüm	35725	30	5665	5	68096	57	9289	8	118775	100

Kaynak: DİE, Bitkisel Üretim Verileri

Yöre içerisinde en yüksek orana sahip olan meyve kayısı (% 36) ve badem (%35)’dir. Yörede en fazla üretim miktarına sahip meyvelerden kayısı en fazla Elbistan-Muş Oluğu Yöresi’nde yapılır. Malatya’da kayısı üretiminin en fazla yapıldığı Malatya merkez ilçe, Akçadağ ve Battalgazi ilçelerinin bu yörenin sınırları içerisinde yer alması kayısı üretiminin, bölüm içerisindeki oranında (% 55) öne geçmesine neden olmuştur (Tablo 22).

Badem üretiminin oranında ise yine Elbistan -Muş Oluğu Yöresi (%36) ilk sırada yer alır, daha sonra ise sırayla Tunceli Dağlık Yöresi, Güneydoğu Toroslar Yöresi (% 17) ve Erzincan-Tercan Oluğu (% 12) gelir.

Ülkemizde üzüm meyvesi üretiminin en fazla yapıldığı bir saha olan Güneydoğu Toroslar Yöresi, toplam üretimde %57’lik oranla en fazla üretim oranına sahiptir. Bu oran gerek bu yöredeki meyve üretim oranları içerisindeki en yüksek oran gerekse bölüm içerisindeki diğer meyvelerin içerisinde (Elbistan -Muş Oluğu’ndaki elma üretim

oranın yanında) en yüksek orandır. Üzüm oranının bu derece yüksek olması Yukarı Fırat Bölümü içerisinde üzüm üretiminin ne kadar önemli olduğunu ortaya koyar.

Güneydoğu Toroslar Yöresi'nde tarım alanları son derece kısıtlı olsa da, sulama imkanlarının çok gelişmiş olması nedeniyle bu tür meyvelerin (aynı zamanda sebzelerin) üretimi fazladır. Aynı zamanda bu yöre kuzeyindeki ve güneyindeki sahalardan fazla yağış alması burayı tarımda ön plana çıkarmıştır. Bu yöre gibi daha kuzeyde yer alan Erzincan-Tercan Oluğu Yöresi'nde de üzüm üretimi % 30'luk bir orana erişmiştir. Bu yüksek değerler arasında yöremiz ise % 8'lik oranda kalmıştır. Üzüm meyvesi, bölüm üretiminde düşük bir oran gösterse de yöre içerisinde armut, badem, üzüm ve dut meyvelerinden daha fazla üretim değerine sahiptir (Tablo 22).

Yöremizde kayısı üretiminden sonra en fazla meyve üretim miktarı kavuna aittir. Kavun oranının en yüksek değeri geniş ve verimli tarım alanlarının yanında sulama şartlarının uygunluk gösterdiği Elbistan-Muş Oluğu Yöresi'nde % 37 oranındadır. Yöremizde ise % 23 oranıyla 3. sırada yer alır.

Toplam meyve üretiminde ise Elbistan-Muş Oluğu Yöresi % 45 ile birinci, Güneydoğu Toroslar Yöresi % 27 ile ikinci, Aşağı Murat -Tunceli Dağlık Yöresi % 21 ile üçüncü, Erzincan-Tercan Yöresi ise % 7 ile son sırada yer alır (Tablo 22).

Tablo 23: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde Üretilen Sebzelerin Bölüm ve Diğer Yörelere İçindeki Payı (%)

	Elbistan-Muş		Erzincan-		Güneydoğu		Tunceli Dağ.		Y. Fırat	
	Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%
Biber	13505	54	1030	4	8395	34	1889	8	24819	100
Domates	80281	45	40703	23	48479	27	9002	5	178465	100
Fasulye	5967	47	2443	19	2940	23	1230	11	12580	100
Hıyar	9222	21	15038	34	17410	39	2450	6	44120	100
Kabak	3618	67	1177	22	418	8	190	3	5403	100
Lahana	8354	72	2079	18	210	2	963	8	11606	100
Patlıcan	4621	19	282	1	18369	76	1026	4	24268	100
Soğan	6574	40	2378	14	6771	41	734	5	16457	100

Kaynak: DİE, Bitkisel Üretim Verileri

Meyve üretiminde olduğu gibi, sebze üretiminde de en yüksek oran Elbistan - Muş Oluğu Yöresi'ndedir. Buradaki toplam sebze üretiminin oranı, bölüm toplamının % 42'si yani yaklaşık yarısı kadardır. En fazla üretimi yapılan sebze, domatestir. En fazla domates üretimi ise 80281 tonla Elbistan-Muş Oluğu Yöresi'ndedir. Bu miktar, toplam üretimin % 45'ini karşılar. Dağlık ve sulama imkanlarının sınırlı olduğu yöremizde ise toplam sebze üretimi % 6 oranında kalmıştır. Bölümün domates üretimine katkısı ise % 5'dir.

Çalışma sahamızda sebze üretimi az olduğu için, yörenin sebze üretiminin bölüme katkısı çok azdır. En fazla katkıyı % 11’lik oranıyla fasulye ile yapar (Tablo 23).

Tarımın hayvancılığın gerisinde kaldığı yöremizde, bölümün bütünüyle karşılaştırıldığında hayvancılık faaliyetlerinde de çok ileri gidemediği görülmektedir. Yöremiz, bölümdaki toplam hayvan sayısının ancak %9.5’ini karşılar. Küçükbaş hayvan sayısında bu oran % 19; büyükbaş hayvan sayısında % 14; kümes hayvanlarından yumurta tavuğu ve et tavuğu sayısında % 1 oranında kalmıştır. Ancak binek-yük hayvanı sayısında % 89 oranıyla çok yüksek değerdedir (Tablo 25).

Tablo 24: Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi’ndeki Hayvanların Bölüm ve Diğer Yörelere İçindeki Payı (%)

	Elbistan-Muş		Erzincan-		Güneydoğu		Tunceli Dağ.		Y. Fırat Bölümü	
	Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%	Toplam	%
Kıl Keçisi	79468	26	5823	2	164858	55	51403	17	301552	100
Koyun	377478	41	158774	17	211491	22	182185	20	929928	100
Toplam	456946	37	164597	13	376349	31	233587	19	1231480	100
Manda	1468	35	2125	51	410	10	202	4	4205	100
Sığır	138009	43	52427	16	85986	27	45496	14	321918	100
Toplam	139477	43	54552	17	86396	26	45698	14	326123	100
At	4531	4	2314	2	5041	4	112595	90	124481	100
Eşek	9829	8	949	1	5869	5	105191	86	121838	100
Katır	3321	4	454	0,5	5109	5,5	84780	90	93664	100
Toplam	17681	5	3717	1	16019	5	302566	89	339983	100
Yumurta	582885	47	304405	25	131769	11	223542	17	1242601	100
Et Tavuğu	2184772	74	678399	23	48667	2	24202	1	2936040	100
Toplam	2767657	66	982804	24	1804361	0,5	247744	9,5	4178641	100

Kaynak: DİE, Bitkisel Üretim Verileri

Yörede küçükbaş hayvanlardan en fazla koyun bulunur. Koyun sayısı bölüm toplam koyun sayısının yaklaşık 1/5’ini karşılar. Koyun oranının en fazla olduğu yöre ise Elbistan-Muş Oluğu Yöresi’dir (% 41). Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi’ndeki kıl keçisinin oranı ise % 17 olup, kıl keçisindeki en yüksek oran ise % 55 ile Güneydoğu Toroslar Yöresi’ne aittir. Yörenin bütün bölümlerinde koyun sayısı, kıl keçisi sayısından daha fazladır (Tablo 25).

Büyükbaş hayvanlardan sığırın sayısı, yörenin her tarafında mandadan daha fazladır. Manda sayısının en fazla olduğu yöre 2125 adet mandanın bulunduğu Erzincan-Tercan Oluğu Yöresi’dir (% 51). Yöremizde mandanın oranı ise % 4’tür. Manda bölüm genelinde çok fazla beslenmez. Tarım alanlarında, makineli tarımın olmadığı yerlerde, tarım alanlarının sürülmesinde, gücünden faydalanılır.

Etinden ve sütünden faydalanılan sığır ise 138 009 adet ile en fazla Elbistan-Muş Oluğu yöresi’nde bulunur (% 43). Buralarda geniş ala

sığır yetiştirmeye son derece elverişli sahalardır. 45496 adet olan sığır sayısı ile yöremiz, en az sığır bulunan yöredir (% 14).

Dağlık olan ve insanların fakir olduğu yörede insanlar, özellikle kısa mesafelerdeki taşımacılık faaliyetlerinde hayvanları tercih eder. Bu nedenle taşımacılık faaliyetlerinde kullanılan at, eşek ve katır oranının en fazla olduğu yöre, Aşağı Murat - Tunceli Dağlık Yöresi'dir (Tablo 25).

İnsan beslenmesinde önemli bir yere sahip olan kümes hayvanlarının yöremizdeki oranı % 9.5 ile çok düşük miktardadır. En fazla kümes hayvanı sayısı ise % 66 ile Elbistan-Muş Oluğu Yöresi'dir. Bölüm genelinde et tavuğu sayısı daha fazla iken, yöremizde yumurta tavuğunun sayısı daha yüksektir. Et tavuğunun bölüm içerisindeki oranı % 17 iken, yumurta tavuğunun yalnızca % 1'dir (Tablo 25).

YEDİNCİ BÖLÜM

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde en fazla tarımı yapılan tarla bitkisi tahıllardır (Toplam üretim 191543 ton). Bununla birlikte Ovacık, Pülümür ve Yedisu ilçelerinde yem bitkisi üretimi, tahıl üretiminden fazladır. Toplam yem bitkisi üretimi ise 50 782 tondur. Ekonomisini bir çok alanda hayvancılıktan sağlayan yörede, yem bitkisi üretimi yeterli değildir. Bunda meraların zaten geniş alan kaplaması, dolayısıyla hayvanların yem ihtiyacının doğal yollarla giderilmesi önemlidir.

Yörede endüstri bitkilerinden sadece şeker pancarının tarımı yapılır Şeker pancarı üretimi az miktarda olup Darende, Kemah, Pertek ve Mazgirt ile önemsiz sayılabilecek miktarda Arguvan, Kuluncak, Divriği ve Ağın ilçelerinde görülür. Toplam şeker pancar üretimi ise 10 417 tondur. Susam ve pamuk gibi sulamaya bağlı olarak yetiştirilen endüstri bitkileri, sulama koşullarındaki yetersizlik nedeniyle yöremizde üretilmez. Şeker pancarı ise çevredeki şeker fabrikalarının ihtiyacını karşılamaya yöneliktir.

Yörede buğday en fazla Divriği ilçesinde yetiştirilir (21 734 ton). Üretimde Divriği ilçesinden sonra Arguvan, Hekimhan ve Gürün ilçeleri gelmektedir. Yörede arpa üretimi buğday üretiminden sonra gelmektedir. Arpanın en fazla üretildiği yer ise Arguvan ilçesindedir (21 159 ton). Buradan sonra üretim Divriği, Arapkir ve Hekimhan ilçelerinde fazladır. Arpanın iklim ve toprak tölöransı daha fazla olmasına karşın, buğdayın temel besin maddesi olması nedeniyle geniş alanlara buğday ekilmiş, bu da arpa tarımı için ayrılan alanları da raltmıştır. Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde yulaf üretimi yok denecek kadar azdır. Zaten besin maddesi olarak d a çok fazla tercih edilmez. En fazla üretim Kuluncak ilçesine aittir. Fakat buradaki üretim miktarı yaklaşık 11 tondur.

Divriği ilçesinin geniş kuru tarım alanları tahılın yanı sıra nohut üretimi içinde son derece uygundur. Fakat buralarda tarım alanları n ohut dışındaki ürünlere ayrıldığından üretim miktarları fazla değildir. Üretimin en fazla yapıldığı Divriği ilçesinde bile toplam üretim 1837 tonda kalmıştır.

Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi'nde iklim koşulları sebze tarımını son derece sınırlandırmaktadır. Yörede sebzecilik faaliyetleri sulamanın geliştiği, iklim koşullarının uygun, vejetasyon süresinin biraz daha kısa olduğu alanlar ile depresyon tabanlarında sürdürülebilir. Sebze üretim miktarları çok yüksek olmasa da üretimin yapıldığı sahalarda halkın ihtiyacına yetebilecek miktardadır.

Yöremizde meyve üretimi oldukça yüksek miktardadır, hatta bazı meyveler yurt dışına bile ihraç edilir. Yörede tropikal meyvelerin dışında, meyve türlerinin hemen hemen hepsi yetiştirilebilir. Hatta uygun sıcaklık ve sulama imkanlarının olduğu yerlerde bostan meyvesi üretimi bile görülmektedir. Ülkemizde badem üretiminin yoğun olarak görüldüğü alanlardan biri de Güneydoğu Toroslar'ın orta kesiminin kuzey ve güneyindeki alanlar, yani Munzur dağlarının güney eteklerinden Ergani'ye kadar uzanan alandır. Bu sahada ise, özellikle Elazığ çevresi önemlidir. Bu saha Türkiye üretiminin %16'sını karşılamaktadır.

Pertek ve Hozat ilçeleri arasında "Cevizlik" denilen geniş ceviz ormanları vardır; bütün Tunceli dereleri de böyle geniş ölçüde ceviz ormanları ile kaplıdır ve bu ürün üzerine Tunceli büyük ihracat yapabilecek imkanlara sahiptir. Dut meyvesi üretiminde yoğun olarak karşımıza çıkan ilk alan Güneydoğu Toroslar boyunca uzanan ovalık alanlar ile bu alandan kuzeydoğuya gittikçe Tunceli civarında, Keban Baraj Gölünün kuzeyinde Pertek ve Çemişgezek ilçelerinde devam eden üretim Kemah, Kemaliye ve Erzincan Ovasında Türkiye üretiminin en yoğun olduğu alanları oluşturur.

Doğu Anadolu'nun ticarete en önemli olan meyvelerinden biri de şüphesiz kayısıdır. Bu bölge'nin nemi az, parlak güneşli iklimi bu meyveye çok elverişli gelmiştir. Altın sarısı renginde, gayet lezzetli eşsiz kayısıdır. Darende'nin kayısı üretimi 39190 tondur. Yörede özellikle sulamalı tarımın yapılabildiği alanlarda bostan tarımı yapılır. Bu alanlardan Arguvan ilçesi, bostan tarımının en fazla yapıldığı alandır. Burası hem karpuz hem de kavun üretiminde başı çeker.

Doğu Anadolu Bölgesi'nde kırsal kesimin en önemli geçim kaynağı hayvancılıktır. Otlak hayvancılığı şeklinde olan hayvancılık, ilkel ve geleneksel usullere göre yapılır. Geniş meraları olan, otu bol bölgede tarım gibi fazla işçi gerektirmeyen daha az insan ve daha az emekle yapılabilen bir faaliyet olması ve ürünlerin uzak

mesafelere daha kolay taşınabilme kolaylığı nedeniyle hayvancılık Doğu Anadolu Bölgesi'nin ekonomisinde önemli yer tutar.

Yörenin toplam hayvan sayısının büyük bölümünü küçükbaş hayvanlar oluşturmaktadır. 1995-2004 yılları arasındaki ortalama küçükbaş hayvan sayısı 7 789 327 adettir (koyun sayısı 6 197 780, kıl keçisi sayısı 1 591 547). Yörenin son derece dağlık olması, aynı zamanda bol otlak alanlarına sahip olması nedeniyle küçükbaş hayvancılık daha fazla gelişme olanağı bulmuştur.

Büyükbaş hayvan sayısı, küçükbaş hayvana göre çok az olmakla birlikte yörede büyükbaş hayvancılık da önemlidir. Fakat en yüksek değere sahip Tunceli'de bile hayvan miktarı 6000 adetten biraz fazladır. Büyükbaş hayvanlardan sığır yetiştirilirken manda yörede yok denecek kadar az miktarda beslenir. Bununla birlikte terör nedeniyle hayvancılık faaliyetlerinde gerilemeler olmuş, insanlar terörden kaçarak köylerini terk etmişlerdir.

Küçük ve büyükbaş hayvancılık dışında kümes hayvanları ve binek -yük hayvanları da insan yaşamının bir parçası olarak yörede yetiştirilir. Arazinin dağlık, ulaşım olanaklarının yetersiz ve insanların fakir olması binek yük hayvanı miktarının fazla olmasına neden olmuştur. Kümes hayvanlarının içinde en fazla beslenen hayvan ise yumurta tavuğudur.

Yazın davarlara taze ot ve temiz hava bulmak, süt ve yağ gibi ürünleri sıcaktan korumak için yüksek yaylalara çıkıldığını görülür. Bölgenin en mühim yaylalarına, Munzurlar'ın batısında tesadüf edilir, bunlar arasında Kanıkısık, Havacor, Eğripınar, Fikrik yaylaları başta gelir. Munzur yaylalarından başka, dağların yüksek kısımlarında birçok yaylalara rastlanmaktadır. Bunlardan en önemli olanları Hazan, Hinzuri, Düzgünbaba, Mastar ve Bahtiyar yaylalarıdır.

Aşağı Murat-Tunceli Dağlık Yöresi, hayvancılık faaliyetlerinin halkın ana geçim kaynağı olduğu, tarımın ikinci planda olmakla beraber çoğu yerde önem kazandığı, dağlık arazi yapısı gösteren bir sahadır. Hayvancılığın bu kadar önemli olduğu yörede hayvan sayısı ve yem bitkisi üretimi yeterli değildir. İklim koşulları, hayvancılığın yılın büyük bir bölümünde ahırlarda kalmasına sebep olmuştur. Fakat

ahırlar son derece bakımsızdır ve ahırlarda hayvanların ilkel usullerle yapılır. Bu nedenle hayvancılık istenilen düzeye gelememiştir.

Halkın geçimini çok zor sağladığı, özellikle tarımsal üretimin yetersiz olduğu alanlarda tek dayanağının hayvancılık olduğu yörede, bu kadar ilkel olan koşullar giderilmeye çalışılmalı, yem bitkisi üretimi desteklenerek, modern usullerle, modern ahır hayvancılığı faaliyetlerine geçilmeli, böylece gerek bölge gerekse yöre ekonomisinde hayvancılığın gelir payı arttırılmalıdır.

Sulama imkanları geliştirilerek özellikle sebze tarım alanları arttırılmalı, böylece halkın sebze ihtiyacının dışarıdan giderilmesi önlenerek, en azından kendine yetebilecek düzeye getirilmelidir. Böylece halkın gelir seviyesi arttırılmasa bile, parasının cebinde kalması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- AĞAOĞLU, Y. S., 1987, Bahçe Bitkileri, Ankara Ün. Ziraat Fak. Yay No:1009, Ankara.
- AKKAN, E., 1972, ‘Elazığ ve Keban Baraj Gölü’nün Çevresel Coğrafya Araştırmaları’, Ankara Ün. DTCF, Coğrafya Araştırmaları Dergisi, S :5-6, s: 179-215, Ankara.
- ASMA, B. M., 2000, Kayısı Yetiştiriciliği, Malatya.
- ATALAY, İ., 2001, Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya, 3. Baskı, s:69, Meta Basımevi, İzmir.
- ATALAY, İ., MORTAN, K., 2006, Türkiye Bölgesel Coğrafyası, İnkılap Yayınevi, 3. Baskı, s:441-444, İstanbul.
- BAYINDIR, F., 2006, Malatya İlindeki Genel Arazi Kullanımının Yüks elti Kuşaklarına Göre Değişimi, Fırat Ün., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- BUDAK, R., 2006, Erzincan Ovası’nda Şeker Pancarı Tarımı, Fırat Ün., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- BÜYÜKER, B., 2002, Türkiye’de Endüstri Bitkileri Üretim Y örelerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Deneme, Fırat Ün., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- CENGİZ, Y., 1985, Her Yönüyle Tunceli.
- ÇAĞLIYAN, A., 2002, Baskil İlçesi (Elazığ) Coğrafyası, Fırat Ün., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- ÇELİK, U., 2006, Malatya’da Battalgazi İlçesine (Kayısı Hasatı Amaçlı) Tarımsal İşçi Göçleri, Fırat Ün., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.

- ÇÖLAŞAN, Ü. E., 1959, Meteoroloji, İklim Ve Ziraat, s ;37, Gürsoy Basımevi, Ankara.
- DARKOT, B., 1943, “Türkiye’nin Bölgeleri Arasında Yukarı Fırat Bölgesi ” 3. Ün. Haftası, İ. Ü. Yay. No: 1965, s : 255-268, İstanbul.
- DAYAN, E., 1992, Tunceli ve Çevresi, Atatürk Ün. Fen-Edb. Fak. Coğrafya Anabilim Dalı, s: 158, Erzurum.
- DEMİR, P., 2003, Şavak Aşiretinde Yaylacılık Faaliyetleri, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı Basılmamış Lisans Bitirme Tezi, s :7, Elazığ.
- DURMUŞ, E., 2001, Türkiye’nin Meyve Üretim Yörelere’nin Belirlenmesi Konusunda Bir Deneme, Fırat Ün., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ .
- GÜNEK, H., 1995, Darende Ovası ve Gürün Çevresi’nin Fiziki Coğrafyası, Fırat Ün., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ.
- GÜNGÖRDÜ, E., 2003, Türkiye’nin Coğrafyası, Asil Yayınları, 1. baskı, Yayın No:14, s; 87, Ankara.
- İLBASMIŞ; İ., 1998, Oğuz Erol’a Göre Doğu Anadolu Bölgesi’nin Doğal Yörelere, Fırat Ün., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Semineri, Elazığ.
- İNCE, D., ÖZDEMİR, Ö., 2008, Yukarı Fırat Bölümü’nde Bitkisel Üretim ve Hayvancılık, Fırat Ün., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Basılmamış Lisans Tezi, Elazığ.
- İSKENDER, C., 1994, Ağın-Arapkir Çevresi’nin (Elazığ Kuzeybatısı) Jeomorfolojisi, Fırat Ün., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- İZBIRAK, R., 1985, Liseler İçin Coğrafya, 3. Milli Eğitim Basımevi, S: 25-29, İstanbul.

- KARABURUN, A., 2001, Kuluncak İlçe Merkezi'nin (Malatya) Beşeri ve Ekonomik Yapısı, Fırat Ün., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- KARAKAŞ, E., 2004, Kemaliye'nin Kuruluşu, Geişimi ve Fonksiyonel Özellikleri, Fırat Ün., Sosyal Bilimler Dergisi, C: 14, S: 2, s:20, Elazığ.
- KÖKSAL, B., 2001, Doğu Anadolu Bölgesi'nde Hayvancılık, Fırat Ün., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- ONUR, A., 1964, Türkiye'de Kar Yağışları ve Yerde Kalm a Müddeti Üzerine Bir Etüt, s:20,21, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- ÖZBEK, O., 1985, "Türkiye'de Hayvancılığın Problemleri ve Kalkındırılması", Doğu Anadolu Hayvancılık Sempozyumu, Fırat Havzası Araştırma Merkezi, S; 115, Elazığ.
- SARAÇOĞLU, H.,1989, Doğu Anadolu Bölgesi, s:231, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Öğretmen Kitapları Dizisi, İstanbul.
- SARİBEYOĞLU, M., 1951,Aşağı Murat Bölgesi'nin Beşeri Coğrafyası , Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Doğu Anadolu Araştırm a İstasyonu Yayınları, No: 1, S;13, İstanbul.
- SARISALTIKOĞLU, S., 2006, Tunceli İli'nde Hayvancılık Değerleri (1991-2004), Fırat Ün., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- ŞENGÜN, T., 1998, Keban Barajı'nın Çevresel Etkileri, Fırat Ün., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Semineri, Elazığ.
- TONBUL, S., 1990, "Bingöl Ovası ve Çevresinin Jeomorfolojisi ve Gelişimi", A.D.T.Y.K. Coğrafya Araştırmaları Dergisi, 1 (2), 229 -359, Ankara.

- TONBUL, S., 1990, “Bingöl Ovası ve Çevresinin İklimi”, Fırat Üniversitesi Dergisi, Sosyal Bilimler Dergisi, 4 (1), 263-314,
- YALÇIN, C., 1985, Türkiye’de Koyun Yetiştiriciliği ve Sorunları, Doğu Anadolu Hayvancılık Sempozyumu, Fırat Havzası Araştırma Merkezi, S ;167, Elazığ.
- YİĞİT, A., 2002, “Güneydoğu Toroslar’ın Yöresel Etüdü”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C:12, S:1, s:2-49, Elazığ.
- YİĞİT, A., 1997, Türkiye’nin Coğrafi Bölgeleri Ders Notları, Fırat Üniv., Fen-Ed. Fak., Coğrafya Bölümü, Elazığ.
- YİĞİT, A., HAYLI, S., KARAKAŞ, E., 1995, “Doğu Anadolu Bölgesi’ndeki İl ve İlçe Merkezlerinin Fonksiyonel Özellikleri”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C: 7, S: 1-2, s: 345-361, Elazığ.
- YÜCEL, T., 1980, Meyvecilik Bilgisi, İnkılap ve Aka Kitapevleri, No:95,
- YÜCEL, T., 1987, Türkiye Coğrafyası, Türk Kültürü Arşt. Enst. Yay: 68, Ankara.

RAPORLAR VE İSTATİSTİKLER

Bingöl İli Arazi Varlığı Kitabı, 1997, Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

Elazığ İli Arazi Varlığı Kitabı, 1997, Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.

Erzincan İli Arazi Varlığı Kitabı, 1997, Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara

Malatya İli Arazi Varlığı Kitabı, 1997, Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara

Sivas İli Arazi Varlığı Kitabı, 1997, Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara

Tunceli İli Arazi Varlığı Kitabı, 1997, Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara

Türkiye İstatistik Kurumu, 1995-2004 Bitkisel Üretim Verileri, TÜİK, Ankara

Meteoroloji Genel Müdürlüğü, Bilgi İşlem Daire Başkanlığı, 1990 -2007 İklim Verileri, Ankara

ÖZGEÇMİŞ

1983 yılında, Zonguldak'ta doğdum. İlk ve orta öğrenimimi Zonguldak'ta tamamladım. 2001 yılında üniversite sınavlarına girdim ve Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü'nü kazandım. 2004 yılında mezun oldum, aynı yıl Fırat Üniversitesi, Fen -Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü'nde lisans üstü eğitime başladım. Evli ve bir çocuk annesiyim.

Ela Ünlü